

Mathilde Schjøtt (1844-1926)

*Kvinner og litteraturkritikk rundt det moderne
gjennombruddet i Norge, og deres representasjon
i ettertidens framstillinger*

Eivind Breilid

Masteroppgave i nordisk, Lektorprogrammet
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

15.05.2018

Mathilde Schjøtt (1844-1926)

*Kvinner og litteraturkritikk rundt det moderne
gjennombruddet i Norge, og deres representasjon
i ettertidens framstillinger*

Copyright Eivind Breilid

2018

Mathilde Schjøtt (1844-1926)

Eivind Breilid

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne masteroppgaven har jeg for det første undersøkt litteraturkritikeren Mathilde Schjøtt (1844-1926) representasjon i framstillinger av norsk litteraturhistorie. Jeg har gjennomgått et stort antall litteraturhistoriske framstillinger, med særlig fokus på verker som tematisk omfatter sfærer som Schjøtt tilhørte. Det vil si for eksempel litteraturkritikkhistoriske- eller kvinnelitteraturhistoriske verker. Hva gjelder mine teoretiske tilnærminger har jeg tatt utgangspunkt i feministisk litteraturteori og teori knyttet til kunst- og litteraturkritikk.

For det andre har jeg gjort kvantitative og kvalitative undersøkelser av Schjøtt's kritikerskap, for å vurdere hennes betydning og innflytelse i kritikkoffentligheten i hennes samtid. De kvantitative undersøkelsene har gått ut på å skaffe en oversikt over Mathilde Schjøtt's publikasjoner. Her har jeg i stor grad tatt utgangspunkt i den nettbaserte bibliografien *Norsk litteraturkritikk*, men har i løpet av arbeidsperioden funnet ut at denne framstillingen ikke alene gir en fullstendig oversikt over Schjøtt's litteraturkritiske utgivelser.

De kvalitative undersøkelsene jeg har foretatt innebærer at jeg har analysert et utvalg av Mathilde Schjøtt's litteraturanmeldelser, hovedsakelig med utgangspunkt i Beardsleys (1981) kategorisering av vurderingskriterier, for å vurdere hva som kjennetegner Schjøtt's kritikker med tanke på innhold og utforming. Jeg har også sammenliknet Schjøtt's anmeldelser med noen samtidige kritikeres anmeldelser av de aktuelle verkene. Dette er for å få innsikt i hvordan Schjøtt's kritikker kan plasseres i datidens kritikkoffentlighet sammenliknet med andre anmelderes omtaler.

Jeg finner at Mathilde Schjøtt systematisk har blitt utelatt fra litteraturhistoriske framstillinger til tross for en bred litteraturkritisk produksjon av høy kvalitet. I tillegg avdekker jeg at hun har publisert kritikker som hun ikke har blitt kreditert for, og at hun trolig var medforfatter av anmeldelsen av *Gengangere* trykket i *Nyt Tidsskrift* i 1882, som alene har gitt hennes ektemann en posisjon i framstillinger av norsk litteraturkritikk's historie.

Forord

Ståle Dingstad har som veileder for mitt masterprosjekt stadig gitt meg ny inspirasjon og uvurderlig hjelp i arbeidet. Dette ble et fint år, mye takket være en stødig veileder. Tusen takk!

Ansatte ved Nasjonalbiblioteket i Oslo og Kungliga biblioteket i Stockholm fortjener takk for all hjelpsomhet i arbeidet med å identifisere og lete fram materiale til min masteroppgave.

Tusen takk også til mamma og pappa, Turid og Nils, og til Maria for korrekturlesing og støtte gjennom arbeidsprosessen.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	Fel! Bokmärket är inte definierat.
1.1 Biografi	Fel! Bokmärket är inte definierat.
1.1.1 Bakgrunn og første utgivelser	Fel! Bokmärket är inte definierat.
1.1.2 Kvinner inn i kritikkoffentligheten	3
1.1.3 Oppholdet i Sverige	4
1.1.4 Ole Richters selvmord	5
1.1.5 Schjøtt og kvinnebevegelsen	7
1.1.6 Institusjonsbyggeren Mathilde Schjøtt	7
1.1.7 De siste utgivelsene	8
1.2 Mathilde Schjøtt og likekvinner - hvorfor Schjøtt?	9
1.3 Problemstilling og hypotese	12
2 Teori og metode	14
2.1 Feministisk litteraturteori	14
2.1.1 Litteratur og kvinneundertrykkelse	14
2.1.2 Showalter - subkultur og faseteori	15
2.1.3 Poststrukturalistisk feministisk litteraturteori	16
2.1.4 Gilbert & Gubar - den maskuline «author»	16
2.1.5 Feministisk grunnoppfatning	17
2.1.6 Moi - Bourdieu og feministisk teori	17
2.1.7 Min anvendelse av feministisk litteraturteori	19
2.2 Litteraturkritikk - teori	19
2.2.1 Beardsleys vurderingskriterier	19
2.2.2 Anvendelse av kriterier	20
2.2.3 Andersen - deltakende og ikke-deltakende kritikk	21
2.2.4 Mathilde Schjøtt's tilnærming	22
2.3 Metode	25
2.3.1 Litteratursosiologi	25
2.3.2 Innsamling og behandling av personlige dokumenter	26
2.3.3 Gjennomgang av litteraturhistoriske framstillinger	27
2.3.4 Analyse og innhenting av bokomtaler	Fel! Bokmärket är inte definierat. 7

2.3.5 Valg av anmeldelser - utvalgskriterier	Fel! Bokmärket är inte definierat.8
2.3.6 Valg av metode	Fel! Bokmärket är inte definierat.9
3 Mathilde Schjøtt i framstillinger av norsk litteraturhistorie	31
3.1 Bibliografier	31
3.2 Litteraturkritikkhistoriske verker	32
3.3 <i>Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010</i>	34
3.4 Andre litteraturhistoriske framstillinger	36
3.5 Lerviks behandling av Mathilde Schjøtt	39
3.6 Avsluttende betraktninger omkring Schjøtts representasjon i litteraturhistorien ...	40
4 Omfanget av Mathilde Schjøtts litterære produksjon	41
4.1 Litteraturkritikker	41
4.2 Variasjon i tidsskrifter og aviser	43
4.3 Større verker	44
4.4 Skjønnlitteratur	45
4.5 Utgitt materiale.....	46
4.6 Avsluttende betraktninger omkring omfanget av Schjøtts litterære produksjon.....	47
5 Mathilde Schjøtts anmeldelse av Anna Munch: <i>Kvinder. Et stykke utviklingshistorie</i>	48
5.1 Omtale i aviser og tidsskrifter	49
5.2 Genetiske vurderinger i Schjøtts kritikk.....	50
5.3 Estetiske og kognitive kriterier	51
5.4 Moralske kriterier	52
5.5 «Der er fare på færde»	54
5.6 <i>Dagbladets</i> anmeldelse av <i>Kvinder. Et stykke utviklingshistorie</i>	56
5.7 Øvrige anmeldelser	58
5.8 Språk og ordvalg.....	59
6 Mathilde Schjøtts anmeldelse av Henrik Ibsen: <i>Vildanden</i>	61
6.1 Hyllest til «de fire store»	62
6.2 Kvinnelig anmelderperspektiv - psykologi og oppvekst	63
6.3 Karakterene i sentrum	64
6.4 Ulike vurderingskriterier	66
6.5 Øvrige anmeldelser av <i>Vildanden</i> - Asbjørn Aarseth (2009) om mottakelsen	66
6.6 <i>Morgenbladets</i> omtale - malplasserte fantastiske elementer	67
6.7 Feilslått metaforbruk?	68
6.8 «Ingen konflikt»	69

6.9 Avsluttende betraktninger omkring Schjøtts anmeldelse av <i>Vildanden</i>	69
7 Mathilde Schjøtts omtale av Henrik Ibsen: <i>Hedda Gabler</i>	71
7.1 <i>Fredriksstad Tilskuer</i> 1891 - teateranmeldelse	71
7.2 <i>Dagny</i> 1891 - utdatert bilde av Kristiania	72
7.3 <i>Fredriksstad Tilskuer</i> 1893 - polemikk mot Niels Hertzberg.....	74
7.4 <i>Nylænde</i> 1891 - ulike perspektiver på <i>Hedda Gabler</i>	75
7.5 Avsluttende betraktninger omkring Schjøtts omtaler av <i>Hedda Gabler</i>	76
8 Peter Olrog- eller Mathilde Schjøtts anmeldelse av Henrik Ibsen: <i>Gengangere</i>	78
8.1 Peter Schjøtts produksjon av litteraturkritikk.....	79
8.2 Genetisk innledning.....	79
8.3 Språk og stil.....	80
8.4 En todelt anmeldelse.....	82
8.5 Spor i brevmateriale.....	83
8.6 Avsluttende betraktninger omkring anmeldelsen av <i>Gengangere</i>	84
9 Avslutning	86
9.1 Schjøtts betydning	86
9.2 Schjøtts representasjon i litteraturhistorien	88
9.3 Hvorfor er Mathilde Schjøtt glemt?	90
9.4 Avsluttende betraktninger	91
Litteraturliste	94

1 Innledning

Der Mathilde Schjøtt er omtalt, er ofte karakteristikkene av henne rosede. Hun framstilles både som en dyktig fagperson og som virksom og innflytelsesrik innenfor ulike samfunns- og kulturområder, noe som bekreftes brev- og dagbokmaterialet etter henne. Åse Hiort Lerviks (1978) portrett av Mathilde Schjøtt må anses som en kraftig anerkjennelse særlig av Schjøtts virke som litteraturanmelder. Dette er feltet hvor Schjøtt gjorde seg mest bemerket, med utgivelse av et betydelig antall kritikker. Lervik (1978, s. 66) avslutter sin artikkel med å skrive blant annet at «Mathilde Schjøtts innsats fortjener større oppmerksomhet enn den har fått». For det er påfallende at til tross for at Schjøtt nesten utelukkende omtales i positive ordelag, er hennes representasjon i framstillinger av litteraturkritikkens historie begrenset.

1.1 Biografi

1.1.1 Bakgrunn og første utgivelser

Mathilde Schjøtt, opprinnelig Dunker, ble født i Christiania 19. februar 1844. Hun var barn av Edle Jasine Theodore Grundt og den kjente advokaten Bernhard Dunker. Foreldrene tilhørte en krets av innflytelsesrike personer. Blant annet beskriver Schjøtt det nære forholdet mellom hennes far og Bjørnstjerne Bjørnson i manuskriptet til *Smaa erindringer om Bjørnstjerne Bjørnson og Bernhard Dunker*, som aldri ble publisert. Flere kvinner i Dunker-slekten utmerket seg intellektuelt, kunstnerisk og politisk. Her kan nevnes bestemoren, forfatter Conradine Dunker (1780-1866) og tanten og kusinen, Vilhelmine Ullmann (1816-1915) og Ragna Nielsen (1845-1924), som begge var litteraturkritikere, kvinnesaksforkjempere og lærere. Også i slektsleddet etter Mathilde Schjøtt fulgte det kvinner som utmerket seg. Alle hennes fire døtre tok høyere utdanning, noe som resulterte i at Sofie Schjøtt ble en av Norges første kvinnelige jurister, mens Mathilde Schjøtt d.y. ble første kvinnelige norske embetsmann. Mathilde Schjøtt selv føyer seg også inn i rekken av framtrepende Dunker-kvinner.

Til tross for at Schjøtt tidlig viste at hun hadde både evne til og interesse for intellektuelt arbeid, fikk hun aldri mulighet til å ta høyere utdanning. Dette var fordi norske kvinner ikke hadde adgang til universitetet før i 1882. I stedet ble Schjøtt flere ganger sendt til København for å bli undervist av den danske dikteren Christian Winther. I tillegg til undervisningen i

Danmark, var hun både elev og en kort periode lærer ved Hartvig Nissens skole, som ble drevet av tanten, Vilhelmine Ullmann.

Mathilde Schjøtt giftet seg med filologiprofessoren Peter Olrog Schjøtt i 1867. Fire år senere ga hun ut sin første bok, *Venindernes Samtale om Kvindens Underkuelse*, anonymt. I boka diskuterer hun John Stuart Mills *The Subjection of Women* (1869). Det skulle gå lang tid før hun fikk publisert sin neste bok. Den ble utgitt i 1887, og inneholdt novellene *Statsraadinden*, *Kristiania-interiør, fra april 1884* og *Tilsidst*. Boka ble utgitt under pseudonym. I mellomtiden fikk Schjøtt publisert en lang rekke artikler, i hovedsak litteraturkritikk. Det var likevel ikke før mot slutten av 1870-tallet at Schjøtt publiserte sine første artikler. I oppgavens kapittel som jeg har benevnt «Omfanget av Mathilde Schjøtt's litterære produksjon» vil jeg gå nærmere inn på innholdet i Schjøtt's utgivelser.

1.1.2 Kvinner inn i kritikkoffentligheten

Tidspunktet for publiseringen av Schjøtt's første litteraturkritikker er ikke tilfeldig. Kvinner inntok for alvor den norske kritikkoffentligheten rundt overgangen mellom 1870- og 1880-årene. For å illustrere dette utviklingstrekket, viser søk i bibliografien *Norsk litteraturkritikk* at det til og med året 1879 kun ble publisert 39 artikler av litteraturkritisk karakter i Norge skrevet av kvinner, de fleste av disse på slutten av 1870-tallet. I løpet av året 1880 alene ble det publisert 19 tilsvarende artikler. Hva gjelder anmeldelser skrevet av kvinner både før og etter 1880 må man likevel regne med at det finnes mørketall, fordi mange publiserte anonymt eller under pseudonym. At dette også gjelder Mathilde Schjøtt, vil jeg gå nærmere inn på i et senere kapittel.

Kvinnenes inntog på det litteraturkritiske feltet skjedde kraftfullt og med lite beskjedenhet. De utfordret den etablerte, mannlige kritikken gjennom å behandle annen tematikk og andre bøker enn de mannlige anmelderne gjorde, og de kvinnelige anmelderne omtalte gjerne verker ut i fra et spesifikt kvinneperspektiv. I enkelte tilfeller debatterte de mot sine mannlige kolleger, som for eksempel i den offentlige diskusjonen rundt Bjørnstjerne Bjørnsons skuespill *En hanske* utgitt i 1883. Også Mathilde Schjøtt skrev enkelte polemiske artikler mot mannlige litteratursynsere.

Til en viss grad skapte de kvinnelige kritikere sine egne arenaer hvor de kunne publisere sine artikler. Tidsskriftet *Nylænde*, utgitt første gang i 1887, er et eksempel på dette. Men kvinnene kom imidlertid også til orde i aviser og tidsskrifter med en bredere appell, og i liberale tidsskrifter som for eksempel *Nyt Tidsskrift*. Til tross for at mange kvinner slo igjennom som litteraturkritikere mot slutten av 1800-tallet, beholdt de fleste av de første kvinnelige anmelderne lenge sin anonymitet. Anmeldervirksomheten var også først og fremst en sidebeskjeftigelse for de kvinnelige aktørene, og profesjonelle stillinger i aviser og tidsskrifter var i hovedsak forbeholdt menn.

1.1.3 Oppholdet i Sverige

Mye tyder på at livet som mor og hustru medførte begrensninger for Mathilde Schjøtt's skrivevirksomhet. For å illustrere dette viser Lervik (1978, s. 57) til et brev fra Schjøtt til forlegger i *Nyt Tidsskrift*, Ernst Sars, hvor hun forteller at Peter Schjøtt, i kraft av å være Mathilde Schjøtt's ektemann, kan komme til å «sætte mig stolen for døren og nægte mig» å skrive for tidsskriftet. Ekteskapet førte også til at Schjøtt måtte bo utenlands i periodene 1873-74 og 1888-89, i henholdsvis Leipzig og Stockholm, i forbindelse med Peter Schjøtt's jobb. I den siste utenlandsperioden tjente Peter Schjøtt som statsråd i den norske regjeringen i Stockholm.

I brev til Maren Sars 07.05.1888 beskriver Mathilde Schjøtt tilværelsen i den svenske hovedstaden. Her gir hun uttrykk for at byen er «deilig», og skryter særlig av boligen de har fått tildelt. Likevel skriver Schjøtt i et nytt brev til Maren Sars 27.06 samme år at hun er «lud – gør- lei af at være her», og at hun ser svært fram til å komme hjem til Kristiania i forbindelse med ektemannens permisjon sommeren 1888. Av brevmaterialet etter Mathilde Schjøtt, framgår det at det i stor grad var det sosiale livet i hjembyen hun savnet. Dette anskueliggjør hennes sosiale natur og hvor høyt hun verdsatte samvær med sin omgangskrets.

Schjøtt hadde tilsynelatende et aktivt sosialt liv også i Stockholm. I brevet til Sars sjuende mai 1888 forteller hun om hvor «fornøiet» hun er med å ha blitt kjent med den innflytelsesrike feministen Anna Hierta-Retzius. Hun skriver også at Retzius har invitert Schjøtt til å gjeste Sällskapet Nya Idun, en Stockholm-basert forening for kvinner som hadde gjort seg bemerket med kunstnerisk eller intellektuell virksomhet. Når Mathilde Schjøtt forteller om invitasjonen til foreningen i brevet til Maren Sars, formulerer hun seg på en måte

som kan illustrere interessante trekk knyttet til Schjøtts syn på sin egen utadvendte virksomhet. Hun gir inntrykk av at hun bare kan møte i foreningen som gjest, og ikke bli fullverdig medlem, fordi Antonie Brøgger har forklart at «(M)an kan ikke komme der uten man har præsteret noget i literatur eller kunst eller andre gebeter (...) men reisende kan komme der en aften som gjæst (...) uden at have præsteret noget». På dette tidspunktet hadde Schjøtt publisert en lang rekke artikler, også i de svenske tidsskriftene *Tidskrift för Hemmet* og *Nordisk Tidskrift*, samt at hun hadde utgitt to bøker og fått oppført et teaterstykke hun hadde skrevet. At Schjøtt i virkeligheten hadde prestert nok til å bli inkludert i foreningen, framstår som selvsagt. Når hun gir inntrykk av å vurdere seg som ikke kvalifisert til medlemskap kan dette, etter min vurdering, forklares enten med at hun ønsket å beholde anonymiteten som hun sverget til i første del av skrivekarrieren, eller med ren beskjedenhet og ønske om ikke å stikke seg fram. Denne beskjedenheten, naturgitt eller pålagt, kan gjenfinnes både i andres beskrivelser av Mathilde Schjøtt og tolkes ut fra deler av det hun selv har skrevet i personlige dokumenter.

1.1.4 Ole Richters selvmord

At Mathilde Schjøtts opplevelse av å bo i Stockholm ikke var udelt positiv, bekreftes i et brev fra datteren, Sofie Schjøtt, datert 25.06.1888. Sofie Schjøtt skriver innledningsvis i brevet at «det er trist at dere har det så leit». Her siktes det trolig først og fremst til statsminister Ole Richters selvmord 15.06.1888. Ut fra hva Mathilde Schjøtt skriver i sin dagbok om selvmordet og begivenhetene som ledet til statsministerens død, virker saken å ha gått dypt inn på Schjøtt. Nær sagt alt hun har skrevet i bevarte dagbøker fra sommeren 1888, dagboktekstene er datert fra 05.06 til 14.07, dreier seg om omstendighetene rundt selvmordet.

I biografien *Ole Richter. Statsministeren* (1964) forteller historiker Per Fuglum om bakgrunnen for den tragiske hendelsen. Politiske uenigheter innad i partiet Venstre gjorde at Ole Richter og partigrunnlegger og tidligere statsminister Johan Sverdrup havnet på hver sin side i en større konflikt. Store deler av Venstre vendte seg etter hvert mot statsministeren. Da Bjørnstjerne Bjørnson, en svært innflytelsesrik personlighet i Norge i det aktuelle tidsrommet, og venn av Richter, publiserte deler av et personlig brev han hadde mottatt fra Ole statsministeren, hvor Richter åpenhertig, og på lite diplomatisk vis, la fram sitt syn på Sverdrups opptreden i forbindelse med stridssaken, var dette et hardt slag for Richter som følte seg sveket av en vennen.

Mathilde Schjøtt viser i sine dagboksnotater at hun er opprørt over sin gode venn Bjørnstjerne Bjørnsons handlinger, men også over måten ektemannen Peter Schjøtt har håndtert saken. Bjørnson får langt på vei skylden for Richters død. 20.06.1888 skriver Mathilde Schjøtt at Peter Schjøtt's gode oppførsel i saken lenge var en trøst for henne. Så finner hun ut at ektemannen var den første til å melde fra til Johan Sverdrup om at statsministeren hadde begått selvmord. Mathilde Schjøtt finner dette uverdigg, sannsynligvis både med tanke på den tabubelagte dødsårsaken og det anstrengte forholdet mellom Richter og Sverdrup. Hun skriver i dagboka si: «Jeg som troede at Schjøtt havde gjort hvad han kunde for at holde det hemmeligt og saa er han den første melder netop af det. Hvad havde han desuden med at telegrafere til Sverdrup og hvorfor skulde overhovedet Richters død meldes Sverdrup».

Mathilde Schjøtt avslutter dagbokteksten fra 20.06.1888 med å skrive det som kan tolkes dithen, at hun selv burde tatt ansvar for mediedekningen av Ole Richters bortgang. Hun skriver at «(J)eg burde skyndt mig at skrive om sagen og sendt uddrag af afskriftene til Sars (...) Maaske var jeg her for at gjøre netop dette og saa gjorde jeg det ikke». Ernst Sars' *Nyt Tidsskrift* ble ikke utgitt mellom 1887 og 1892, så tanken kan ikke her ha vært at Sars selv skulle ha utgitt noe Schjøtt skulle ha skrevet. At Mathilde Schjøtt tenker at hun burde ha sendt noe om saken til nettopp Ernst Sars dreier seg derfor trolig om at han var en respektert og innflytelsesrik person med kontakter i norske medier, eller at hun visste at Sars hadde stor tillit til, og respekt for, Mathilde Schjøtt som artikkelforfatter. De to kjente hverandre godt både gjennom arbeidet med *Nyt Tidsskrift*, og fra sosiale sammenhenger. Når Schjøtt skriver at hun burde påtatt seg denne oppgaven, er det trolig fordi hun tenkte at hun kunne ha skrevet om saken på en verdig måte. I flere av dagboknotatene framgår det at hun viser omtanke for Ole Richter, tilsynelatende mer enn mange av de andre nordmennene tilknyttet det politiske miljøet i Stockholm.

Eksempelet med håndteringen av Richter-saken viser at ekteparet Schjøtt hadde sine uoverensstemmelser. Lervik (1978, s. 51) skriver at det fantes politiske uenigheter mellom Mathilde og Peter Schjøtt, hvor hun var mer tilbøyelig til å ta radikale standpunkter enn ham. Også hva gjelder personlighet fantes det tydelige forskjeller mellom de to. Lervik (1978, s. 50) siterer Mathilde Schjøtt's far på at Peter Schjøtt's manglende interesse for kunst og kultur vil være et savn for Mathilde Schjøtt i deres samliv. Videre viser Lervik til Mathilde Schjøtt's

egne ord om relasjonen til ektemannen. Schjøtt skriver at det var «lidet ved mig og af mig som han brød sig om, saa jeg var noksaa ensom og indsnevret» (Lervik 1978, s. 50).

1.1.5 Schjøtt og kvinnebevegelsen

Til tross for at ekteskapet med Peter Schjøtt på mer enn én måte var en begrensende faktor for Mathilde Schjøtts utadvendte virksomhet, gjorde hun seg bemerket ikke bare som kritiker og forfatter. Hun var også en av pionerne i den norske kvinnebevegelsen som vokste fram mot slutten av 1800-tallet. Lervik (1978, s. 53) skriver at Schjøtt tidlig i 1880-årene ble med i Skuld, en diskusjonsforening for kvinner. Året etter ble Norsk Kvindesagsforening stiftet, og her satt Mathilde Schjøtt i det første styret som ble dannet.

Lervik (1978, s. 53-54) viser til *Nylændes* portrett av Mathilde Schjøtt, publisert i anledning hennes 70-årsdag, hvor redaktør Gina Krog blant annet skriver om Schjøtts engasjement i kvinnesaksforeningen. Her beskrives hennes rolle i foreningen som noe tilbaketrukket. Krog forklarer dette med at Schjøtt, til tross for full oppslutning om Norsk Kvindesagsforenings standpunkter, beholdt en viss skepsis til bevegelsens gjennomslagskraft. Lervik legger til at Schjøtts framferd i bevegelsen trolig også kan forklares med at hun tilsynelatende ikke var komfortabel med å ta del i store muntlige diskusjoner. Schjøtts kanskje viktigste bidrag i kvinnekampen bestod i publisering av artikler, inkludert anmeldelser, hvor hun ofte drøftet kvinneproblematikk, for ikke å nevne hennes første bok *Venindernes Samtale om Kvindens Underkuelse*, som bidro til å gjøre Mills feministiske verk mer tilgjengelig for det norske publikum.

1.1.6 Institusjonsbyggeren Mathilde Schjøtt

Enda en av Mathilde Schjøtts virksomheter viser at hun hadde stor evne og vilje til å engasjere seg i intellektuelle prosjekter, og anskueliggjør hvordan Schjøtt på imponerende vis trosset vanskelige forutsetninger, og nøt stor respekt hos personer som selv var evne- og innflytelsesrike. Schjøtt var ikke bare en av mange skribenter i tidsskriftene hun skrev for. Særlig i *Nyt Tidsskrift* hadde hun oppgaver som gikk ut over å skrive artikler. I et brev fra redaktør Ernst Sars til Mathilde Schjøtt datert 07.11.1881, kort tid før tidsskriftet utkom første gang, rapporterer Sars om hvordan det går med arbeidet med verving av abonnenter. Dette gir inntrykk av at Schjøtt var involvert i arbeidet med å etablere tidsskriftet.

I det samme brevet skriver Ernst Sars: «Tak for Deres gode raad vedk. Emil Nicolaysen. Det skal blive fulgt. Jeg er, med Dem, vis paa at han, med den store læsning og sit klare, sikre skjøn vil kunne levere gode ting». Dette eksempelet bidrar til å anskueliggjøre at Schjøtt hadde en overordnet rolle i *Nyt Tidsskrift*, kanskje særlig hva gjaldt litteraturkritikk, og at hun hadde innflytelse i spørsmål vedrørende hvem som skulle få publisert artikler i tidsskriftet. Engasjementet i *Nyt Tidsskrift* viser at Mathilde Schjøtt spilte en rolle for det norske litterære klima som gikk ut over at hun var en kunnskapsrik kritiker. På denne måten bidro Schjøtt til å bygge opp minst én institusjon som var av betydning for det moderne gjennombruddet i landet. I tillegg til arbeidet i *Nyt Tidsskrift* vet vi at hun hadde en viktig rolle i Norsk Kvindesagsforenings eget tidsskrift, *Nylænde*.

1.1.7 De siste utgivelsene

De to siste bøkene Mathilde Schjøtt fikk utgitt var *Efter læsningen af "Bygmester Solness"* og *Alexander Kielland. Liv og Værker*. Bøkene ble publisert i henholdsvis 1893 og 1904. Den siste av de to omtales gjerne som Schjøtts viktigste verk. Fra rundt midten av 1890-årene skrev Schjøtt stadig færre artikler, og fra århundreskiftet inntil hun ga ut sin siste artikkel om litteratur i 1915, publiserte hun bare sju kritikker og forfatterportretter. At mye tid gikk med til skrivingen av verket om Alexander Kielland, kan ha vært noe av grunnen til at Schjøtt skrev så få artikler etter år 1900. Alderen hennes kan også ha hatt innvirkning på hennes avtakende skrivearbeid.

Reduksjonen i Mathilde Schjøtts artikkelproduksjon har likevel trolig først og fremst sammenheng med at ektemannen arbeidet som professor helt fram til år 1918, da han var 85 år gammel, og at han beholdt professorstillingen også etter at han var blitt blind. Lervik (1978, s. 50) skriver at Mathilde Schjøtt hjalp mannen «med renskrift og på andre måter, og later (...) til å ha hatt hendene fulle, særlig i den første og den siste perioden av ekteskapet». Disse to periodene er også tidsrommene hvor Mathilde Schjøtt publiserte minst i løpet av sin karriere.

Måten Schjøtt etter hvert nedprioriterte skrivearbeidet på, er betegnende for hennes liv og virke som kritiker og forfatter. Kanskje var det på bakgrunn av hennes konservative syn på ekteskapet og dets plikter, eller kanskje var det fordi situasjonen krevde det, at familielivet

virker å ha hatt forrang i Mathilde Schjøtts liv. I januar 1926, samme år som ektemannen, døde Mathilde Schjøtt.

1.2 Mathilde Schjøtt og likekvinner - hvorfor Schjøtt?

At Mathilde Schjøtt er et interessant studieobjekt for en masteroppgave, bør være hevet over enhver tvil. Årsaken er hennes omfattende og mangfoldige innsats innenfor en rekke ulike kunst- og samfunnsområder, og det tilsynelatende misforholdet mellom hennes betydning i sin samtid og omtalen av henne i ettertiden. Men Schjøtt er likevel ikke det eneste norske, kvinnelige multitalentet som var virksom på slutten av 1800- og starten av 1900-tallet, og som har blitt mindre omtalt enn sine mannlige kolleger.

Blant Mathilde Schjøtts samtidige kvinner som var virksomme på noen av de samme feltene som henne, finnes to av de mest kjente norske 1800-tallsforfatterne: Camilla Collett (1813-1895) og Amalie Skram (1846-1905). Begge var, i likhet med Schjøtt, både skjønnlitterære forfattere og litteraturkritikere. Selv om ingen av de to publiserte i nærheten av like mange litteraturkritikker som Schjøtt, har de i ettertiden oppnådd høy grad av anerkjennelse, både for sitt skjønnlitterære forfatterskap og sine anmeldelser. Særlig Collett var, i likhet med Schjøtt, i tillegg til skrivevirksomheten kjent for sitt engasjement for kvinner, og ble utnevnt som æresmedlem i Norsk Kvindesagsforening (Ørjasæter, 2011). Collett og Skram er allerede omtalt i en rekke litteraturhistoriske framstillinger og masteroppgaver, og er godt kjent både i fagmiljøer og for de fleste med god kjennskap til norsk litteraturhistorie. Sammenliknet med Mathilde Schjøtt er det etter min vurdering derfor ikke et like stort behov for å løfte Skram og Collett fram i lyset gjennom en.

Innledningsvis viste jeg til Schjøtts tante og kusine, Vilhelmine Ullmann og Ragna Nielsen, som begge gjorde seg bemerket på en rekke ulike samfunnsområder. Begge var aktive i Norsk Kvindesagsforening fra foreningen ble opprettet, Nielsen som formann gjennom flere år (Lorenz, 2009a). I tillegg var Ragna Nielsen med på å stifte en rekke andre foreninger, blant annet Riksmålsforeningen hvor hun også satt som formann en periode, og hun var kommunestyrerepresentant i Kristiania fra 1901 til 1904 (Lorenz, 2009a). I tillegg til sitt politiske engasjement var både Ullmann og Nielsen respekterte pedagoger. Begge arbeidet som bestyrere, Vilhelmine Ullmann ved Vaterland barneasyl (Lorenz, 2009b). Nielsen var bestyrer ved sin egen skole, som fikk navn etter henne selv, hvor hun ble Norges første

kvinnelige gymnasbestyrer (Lorenz, 2009a). Som kritikere publiserte de rundt 30 anmeldelser hver som er kjent i dag. De aller fleste ble trykket i *Nylænde*, men enkelte også i for eksempel *Dagbladet* og *Morgenbladet*.

Hanna Andresen Butenschøn (1851-1928) var både skjønnlitterær forfatter og litteraturanmelder. Også Butenschøn var engasjert i kvinnebevegelsen, men ikke i Norsk Kvindesagsforening, slik som de andre kvinnene jeg har omtalt. Hun var istedet medlem i 1930-klubben, en Oslo- og Bærum-basert forening som var «noko meir konservativ» enn Norsk Kvindesagsforening (Fjørtoft, 1986, s. 144). Nøyaktig hvor omfattende Butenschøns kritikerskap er, er vanskelig å si. Noe av årsaken til dette er noe tilsynelatende forvirring knyttet til pseudonymene, «En Qvinderøst» og «Helene Dickmar», som hun publiserte sine artikler under, i framstillinger av litteraturkritikkens historie. Dette vil jeg komme tilbake til senere i oppgaven.

Margrete Vullum (1846-1918) var opprinnelig dansk, men levde store deler av sitt voksne liv i Norge. Foruten å være kunst- og litteraturkritiker med omtrent 30 litteraturkritiske publikasjoner som er kjent i dag, var hun fast utenrikskorrespondent i Paris for *Dagbladet*, og venstre- og kvinnesaks kvinne (Furuseth m.fl., 2016). Hun var også redaktør for den radikale bokserien *Folkeskriftserien*.

Valborg Platou (1839-1928) publiserte sine artikler og litteraturanmeldelser i *Bergens Adressecontours Efterretninger*, *Bergens Aftenblad* og *Morgenavisen*. Førstnevnte avis var hun tilknyttet fra 1869 fram til hun meldte overgang til *Bergens Aftenblad* i 1883. Denne avisen skrev hun for fram til 1909, da hun gikk over til å levere «leilighetsvise bidrag» til *Morgenavisen* (Gram, 1953, s. 17). I tillegg til virksomheten i de ulike Bergen-baserte avisene fikk hun jobb som sjefsbibliotekar ved Bergen Offentlige Bibliotek i 1882, etter å ha utkonkurrert 13 mannlige søkere til samme stilling (Gram, 1953, s. 16-17). Hun ble i stillingen helt fram til 1909. Biblioteket opplevde en sterk oppgang i antall utlånte bøker under hennes ledelse (Flaten, 2009). Platou ga også ut tre bøker, deriblant diktsamlingen *Digte* fra 1868 (Flaten, 2009).

Johanne Vogt (1833-1906) skrev innenfor en rekke ulike sjangre. Hun utga både barnebøker og bøker for voksne, et erindringsverk om sin egen oppvekst, noveller og dikt (Fjørtoft, 1986, s. 147-148). Hun publiserte også litteraturkritikk og andre typer artikler i blant annet

Morgenbladet og *Aftenposten*, og kvinnetidsskriftene *Urd* og *Husmoderen*. Alle disse avisene og tidsskriftene er i hovedsak konservative organer, noe som gjenspeiler Vogts standpunkter. Foruten forfatter- og kritikervirksomheten drev Vogt med oversetting av franske og engelske tekster. Fjørtoft (1986, s. 148) skriver at Vogt var selvlært i disse språkene. Hva gjelder Johanne Vogts engasjement i kvinnesaken var hun med på å stifte den i hovedsak borgerlige foreningen Kristiania Læseforening for Kvinder i 1874.

Aasta Hansteen (1824-1908) var kusine av Bernhard Dunker, og dermed i slekt med Mathilde Schjøtt. Hun var en respektert kunstmaler, og eneste kvinne til å representere Norge på verdensutstillingen i Paris i 1855, hvor hun blant annet stilte ut et portrett av søstrene Mathilde Schjøtt og Sophie Dunker. I tillegg fikk hun publisert både bøker og artikler, deriblant en rekke litteraturkritikker, i hovedsak trykket i *Nylænde*. Hansteen var kjent som en kompromissløs, uredd og eksentrisk kvinnesaksforkjemper, og de fleste av publikasjonene hennes har et tydelig kvinnepolitisk budskap. Foruten kvinnekampen var hun en ivrig forsvarer av landsmålet, og Hansteen skrev blant annet flere dikt på denne målformen (Jensen, 2009).

Fernanda Nissen (1862-1920) publiserte mange hundre litteratur- og teaterkritikker i løpet av sin karriere, de fleste i *Social-Demokraten* hvor hun var fast anmelder. Hun var også politisk aktiv i Venstre og etter hvert Det norske Arbeiderparti, og hun var medlem i Norsk Kvindesagsforening. I Kristiania hadde Nissen en rekke ulike offentlige verv, blant annet i kommunestyret og i skolestyret (Iversen, 2009).

Gina Krog (1847-1916) var en av initiativtakerne til å opprette Norsk Kvindesagsforening, og politisk aktiv i Venstre. Fra kvinnesaksforeningen opprettet *Nylænde* til hennes død i 1916, satt Krog som redaktør for tidsskriftet (Moksnes, 2009). Som redaktør publiserte hun en lang rekke artikler, deriblant et 50-talls kritikker. Det som skiller Krogs og Nissens virksomhet fra Schjøtts, er for det første at ingen av de to har et skjønnlitterært forfatterskap bak seg. For det andre hadde de begge en form for ansettelse i en avis eller i et tidsskrift, som Schjøtt ikke hadde, til tross for at hun var dypt involvert i utgivelsen av *Nyt Tidsskrift*. For det tredje har både Krog og Nissen fått noe mer oppmerksomhet i nyere tid enn Mathilde Schjøtt. Krog har gitt navn både til en gate i Oslo og et oljefelt, mens en relativt nyopprettet offentlig grunnskole i Oslo har fått navn etter Nissen.

Det finnes potensiale for å skrive masteroppgaver om samtlige av kvinnene jeg har nevnt her, som alle var av betydning for litteratur og litteraturkritikk i Norge rundt det moderne gjennombruddet. Et stort potensial finnes også for oppgaver om kvinners generelle representasjon i litteraturhistorien. Jeg har likevel måttet foreta et valg for min studie, og funnet at Mathilde Schjøtt er en god representant for de mange evnerike, nesten glemte kvinnene i hennes samtid.

1.3 Problemstilling og hypotese

Da jeg skulle formulere en problemstilling for denne masteroppgaven, ønsket jeg for det første at den skulle omfatte forhold i Mathilde Schjøtt's samtid. Jeg har ønsket å finne ut hva som kjennetegnet Schjøtt som kritiker, og i hvilken grad hun markerte seg i kritikkoffentligheten. For å finne svar på dette har jeg både undersøkt kvantiteten i hennes litteraturkritiske produksjon, hvor mye hun fikk publisert og de mer kvalitative sidene ved hennes arbeider. Med det siste mener jeg hvilke temaer publikasjonene inneholder, hvordan artiklene er utformet språklig og i hvilken grad de formidler et interessant budskap.

Hva gjelder forhold som hører til Schjøtt's ettertid, har jeg gjennom problemstillingen ønsket å belyse hvilken posisjon Mathilde Schjøtt har hatt i norsk litteraturhistorie. Jeg vil vurdere i hvilken grad det er sammenheng mellom innsatsen hun gjorde, først og fremst som litteraturkritiker, og mengden oppmerksomhet og anerkjennelse hun har fått i formidlingen særlig av litteraturkritikkens historie i Norge, men også i andre litteraturhistoriske framstillinger. Med utgangspunkt i beskrivelsene over har jeg utviklet en problemstilling som er todelt. Den lyder: Hvilken betydning hadde Mathilde Schjøtt som litteraturkritiker i sin samtid, og i hvilken grad speiles hennes rolle som anmelder i måten hun har blitt omtalt på i ettertidens framstillinger?

Som utgangspunkt for min masteroppgave har jeg også formulert følgende hypotese: Mathilde Schjøtt's betydning som tidsskriftmedarbeider, litteraturkritiker og debattant i norsk offentligheten har lenge vært undervurdert og systematisk blitt tilsidesatt og ignorert i framstillinger av norsk litteratur- og litteraturkritikkhistorie. Dette til tross for at hun blant annet var medforfatter av en av de viktigste norske anmeldelsene gjennom hele 1800-tallet, nemlig *Gengangere* i *Nyt Tidsskrift* 1882.

For å svare på problemstillingen og forsøke å underbygge min hypotese, har jeg tatt i bruk ulike kvantitative og kvalitative metoder. Dette innebærer at jeg blant annet har undersøkt et utvalg av Mathilde Schjøtts litteraturkritikker, og et stort antall litteraturhistoriske verker. Nærmere beskrivelser av mine metodiske tilnærminger finnes i et eget metodekapittel i masteroppgaven. Jeg har i tillegg vinklet besvarelsen min med utgangspunkt i ulike litteraturteoretiske retninger, i hovedsak feministisk litteraturteori, forskjellige teorier spesifikt tilknyttet kunst- og litteraturkritikk og litteratursosiologi. Særlig den siste teoretiske tradisjonen har hatt stor innvirkning på mine metodiske tilnærminger. Det vil si at jeg i arbeidet med masterprosjektet har vektlagt systematiske undersøkelser blant annet av personlige dokumenter etter Mathilde Schjøtt og av hvordan Schjøtt er framstilt i sekundære kilder som litteraturhistoriske verker.

2 Teori og metode

2.1 Feministisk litteraturteori

2.1.1 Litteratur og kvinneundertrykkelse

Til tross for at kjønnsperspektivet ikke eksplisitt er en del av problemstillingen min, er oppgaven skrevet med utgangspunkt i et feministisk perspektiv på litteraturen. En forutsetning for prosjektet er at jeg anser kjønnsforhold, det faktum at Mathilde Schjøtt var kvinne, som den mest begrensende faktoren for hennes virke som forfatter og litteraturanmelder. Dette dreier seg naturlig nok ikke om biologiske begrensninger, men om kvinneundertrykkende samfunnsforhold og den dominerende oppfatningen om at kvinner og menn burde ha ulike roller i samfunnet, som særlig var gjeldende i Schjøtts levetid.

Feministisk litteraturteori er samlebetegnelse for en rekke ulike teorier. Grunnleggende for denne formen for litteraturteori er oppfatningen om at kvinneundertrykkende mekanismer i samfunnet gjenspeiles gjennom litteratur og i språk. Det finnes likevel forskjeller særlig mellom den tidlige, historisk orienterte feministiske litteraturforskningen og nyere, poststrukturalistisk feministisk litteraturteori. Den første gruppen vektlegger i hovedsak sosiale forhold for å forklare kvinnelitteraturhistoriens gang. Disse forskerne ser også i hovedsak kvinnenens utvikling innenfor det litterære feltet som et lineært forløp i positiv retning. Dette synet kritiseres av poststrukturalistiske feminister, fordi det gir et for entydig positivt, evolusjonært bilde av historien. Iversen (2002, s. 25) skriver i tillegg om forholdet mellom de to retningene at:

Den poststrukturalistisk orienterte feminismen er opptatt av at den historisk-empiriske risikerer å låse fast forståelsen av kvinnen og kjønn i den samme binære eller todelte kjønnslogikken som de mener kjennetegner de logosentriske og humanistiske forestillingene om kjønn

Det vil si at man kan argumentere for at et binært syn på kjønn og forskjeller mellom mann og kvinne, kulturbestemte eller naturgitte, ligger til grunn for de tidlige feministiske litteraturteoriene. Denne tradisjonelle og absolutte inndelingen vil de fleste

poststrukturalistene ikke akseptere, blant annet fordi dette systemet har blitt brukt som et redskap til kvinneundertrykking.

2.1.2 Showalter – subkultur og fase teori

Elaine Showalter tilhører den historisk orienterte gruppen av feministiske litteraturforskere. Hun opplever at det finnes en egen kvinnelig subkultur, altså en kultur underordnet majoritetskulturen, som kvinnelige forfattere og kritikere opererer innenfor. Hun anser kvinnelige litterære aktører for å følge «de samme utviklingsmønstrene eller fasene som andre minoritetsgrupper, når de forsøker å finne uttrykksformer for selvfølelse og selvbekreftelse», skriver Engelstad og Iversen (1985, s. 146).

I sine studier av kvinnelige litterære aktørers historiske utvikling i England kommer Showalter (1977) fram til at kvinnelige skribenter har utviklet seg gjennom tre ulike stadier: «den feminine-», «den feministiske-» og «den kvinnelige fasen». I den feminine fasen, som er den første, forsøker de kvinnelige forfatterne å etterlikne den mannlige skrivetradisjonen. Etter denne fasen kommer den feministiske. Her gjør kvinner opprør mot mannlig dominans, og krever likerett for menn og kvinner. Perioden som vi nå er inne i, betegner Showalter som kvinnelig. Denne fasen «kjennetegnes av selvopdagelse og søken etter en egen identitet», skriver Engelstad og Iversen (1985, s. 146).

Det er mest nærliggende å plassere Mathilde Schjøtt i den feministiske fasen. Årsaken til dette er hennes engasjement i kvinnebevegelsen og måten hun løfter fram kvinnelige forfattere på gjennom sine litteraturkritikker. At Schjøtt ser disse verkene ut fra andre perspektiver enn sine mannlige kolleger, tar for seg kvinnespesifikk tematikk og i enkelte tilfeller går inn i direkte polemikk særlig mot mannlige kritikere, viser med tydelighet at hun hører til i det feministiske stadium.

Showalters teori om en faseordnet utvikling, framstår likevel som et noe forenklet, deterministisk, syn på historien. De som er kritiske til Showalter påpeker også at fase teorien ikke åpner for usamtidighet mellom kvinnelige forfattere. I dette ligger for eksempel at enkelte kvinnelige forfattere kan ha oppnådd det som kjennetegner den kvinnelige fasen på et tidlig tidspunkt, eller at andre fortsatt vil kunne kjenne seg igjen i det som betegner den feminine (Engelstad & Iversen, 1985, s. 147).

2.1.3 Poststrukturalistisk feministisk litteraturteori

Måten de historisk orienterte feministiske litteraturforskerne forholder seg til og beskriver kjønn på, oppfattes av poststrukturalister som uttrykk for en undertrykkende, binær kjønnskategorisering. En av de grunnleggende idéene innenfor poststrukturalistisk feministisk litteraturteori er at kjønn skapes og opprettholdes i språket. Poststrukturalistene framholder at språket er bygget opp av motsetningspar, og at ord dermed får sin betydning gjennom måten de står i relasjon til andre ord. «Kvinne» blir derfor forstått som det motsatte av «mann». Med dette følger en oppfatning om at egenskapene, eller sfærene, til de to kjønnene står i motsetning til hverandre. Eksempler fra vår kultur er synet på det mannlige som det offentlige og det kvinnelige som det private, eller mannen som tenkende, rasjonell og kvinnen som følelsesstyrt. I motsetningsforholdet mellom ord, skapes også et hierarki, hvor ordene tillegges ulik verdi. Her oppleves gjerne «mann» som det primære og «kvinne» som det som er annerledes og dermed underordnet. En etymologisk undersøkelse av de to ordene anskueliggjør også dette skjeve forholdet. Mens «mann» trolig bygger på ordet «menneske», er sannsynligvis «kvinne» en variant av ordet «kone», altså en som først og fremst står i forhold til mannen eller «mennesket» (Bjorvand & Lindeman, 2000, s. 495 og 584).

2.1.4 Gilbert & Gubar – den maskuline «author»

Sandra Gilbert og Susan Gubar kan ikke betegnes som poststrukturalistiske feministiske litteraturforskere. Likevel kan deler av argumentasjonen de framsetter i det feministiske litteraturteoretiske verket *The Madwoman in the Attic* (1979) ses i sammenheng med poststrukturalistenes vektlegging av språkets evne til å skape kategorier som oppleves som absolutte. I boka kritiserer Gilbert og Gubar «den utbredte forestillingen om en nær, indre sammenheng mellom forfatterbegrepet (forfatter = *author*) og begrepet om (mannlig) autoritet (*authority*)», skriver Iversen (2002, s. 21). Kritikken er som nevnt ikke begrunnet av poststrukturalistisk teori. Den dreier seg trolig mer om hvordan sosiale forhold former eller gjenspeiles i språket enn motsatt.

Når det gjelder Gilbert og Gubars teorier, kan det være verdt å merke seg at grammatiske forskjeller mellom ulike språk kan spille en rolle for forståelsen av ord som kjønnete. I motsetning til det norske «forfatter» og «forfatterinne», finnes det ikke en egen kvinnelig form av «author» i det engelske språket, fordi systemet for genus er ulikt i språkene. Måten «forfatteren» er kjønnet gjennom grammatikken, i motsetning til «author» som er kjønnet

gjennom assosiasjoner og tradisjon, gjør det mindre komplisert å motsette seg kjønnede språkstrukturer når man skriver på norsk enn når man skriver på engelsk. Som det vil framkomme senere i oppgaven, benytter Schjøtt seg av dette potensialet til språklig opposisjon i sine litteraturkritikker.

2.1.5 Feministisk grunnoppfatning

At også Gilbert og Gubar inkluderer språkets betydning for forståelsen av kjønnsroller, kan være et eksempel på at forskjellene mellom historisk, empirisk orienterte- og poststrukturalistiske, feministiske litteraturforskere ikke alltid er like åpenbare. Feministiske litteraturteoretikere, enten de opplever kjønn og kjønnsroller som språklig eller sosialt skapt, vil kunne enes om at oppfatningen om at menn og kvinner er grunnleggende forskjellige, og at de derfor bør forventes å føre ulike liv, har gjort det vanskeligere å bedrive offentlig skrivevirksomhet for kvinner enn for menn.

Dette diskriminerende synet på kjønn og kjønnsroller ser jeg, som sagt, som hovedårsak til at Schjøtt og hennes likekvinner hadde begrensede muligheter til å utfolde seg innenfor det litterære feltet. Det er imidlertid også mulig å forestille seg at den rådende oppfatningen om produksjon av tekster for offentlig publisering som mannlig virksomhet, har medvirket til at kvinner i stor grad har blitt utelatt fra litteraturhistoriske verker. Mye tyder på at kvinnelige romanforfattere er underrepresentert i denne typen framstillinger. Et annet aspekt er at sjangre som kvinner historisk sett har kunnet uttrykke seg gjennom innenfor rammene av det som har vært forventet av deres sysler, i hovedsak har vært personlige tekster som brev og dagboktekster. Disse sjangrene har i stor grad blitt definert ut av litteraturbegrepet, og at denne typen tekster dermed ikke regnes som en del av litteraturhistorien.

2.1.6 Moi – Bourdieu og feministisk teori

Toril Moi bidrar i Iversens *Feministisk litteraturteori* (2002) med kapittelet «Å tilegne seg Bourdieu. Feministisk teori og Pierre Bourdieus kultursosiologi». I dette kapittelet viser Moi hvordan Bourdieus teorier om opprettholdelse av skjeve kulturelle maktstrukturer, som tradisjonelt har blitt knyttet til spørsmål om klasseskiller, også har relevans i diskusjoner om kjønnsproblematikk. Noe av essensen av Bourdieus kultursosiologi er at motsetningsforhold mellom ulike grupper med ulik status, manifesteres i gruppespesifikk atferd, for eksempel gjennom kulturelle preferanser. Dette vil si at grupper med høy status velger kulturelle

preferanser som samstemmer med egen status. På denne måten forsterkes oppfatninger om at bestemte kulturelle uttrykk eller fenomener bør ha status som høy, mens andre uttrykk bør forstås som lavkulturelle. Høykulturen som de dominerende samfunnsgruppene tilhører, bidrar igjen med å legitimere skjeve maktstrukturer. Disse ulike mønstrene av atferd og preferanser betegner Bourdieu som «habitus». Koplingen mellom Bourdieu og feministisk teori dreier seg om at det finnes kjønns habitus, hvor den maskuline sfæren er dominerende. Dette kommer til uttrykk gjennom de ulike forventningene som stilles til de ulike kjønnene, for eksempel hva gjelder kvinners arbeid i hjemmet kontra menns offentlige, utadvendte rolle.

Et syn på kjønn og kjønnsforskjeller fundert i Bourdieus teorier kan anvendes når man undersøker forskjeller mellom kvinnelitteratur og litteratur skrevet av menn. Jeg har allerede påpekt hvordan typiske sjangre som kvinner skrev innenfor i mange tilfeller utdefineres som litteratur. Dette er et eksempel på den mannlige habitus' dominans. Men også det som trolig er noe av årsaken til at kvinner ble henvist til disse sjangrene, at de ble holdt borte fra offentlig skrivevirksomhet på grunn av sitt kjønn, anskueliggjør dette diskriminerende mønstret.

Bourdieu omtaler skolesystemet som et effektivt verktøy når det gjelder reproduksjon av forskjeller mellom ulike grupper. Kvinner ble holdt utenfor høyere utdanning i Mathilde Schjotts ungdom og tidlige voksenliv, og jenter hadde til ut på 1900-tallet et annet skoletilbud enn gutter, hvor de i Norge i mange tilfeller ble henvist til egne skoler for jenter. Ikke før i 1882 fikk jenter rett til å ta examen artium på lik linje med gutter (Jarning, 2017). Dette har trolig i seg selv vært en viktig medvirkende faktor til det dominerende synet på gutter og jenter, eller menn og kvinner, som vesensforskjellige. Denne forskjellsbehandlingen har også gitt menn et bedre grunnlag for å skrive innenfor visse sjangre, ikke minst gjennom å venne gutter til en kultur hvor det de skriver skrives for et publikum, enten imaginært i form av en lærer som gir sin vurdering på teksten, eller et reelt i form av vitenskapelige publikasjoner. Det er imidlertid viktig å understreke at ikke alle menn i praksis har hatt tilgang til høyere utdanning. Poenget er heller at alle menn i teorien, i kraft av sin biologi, i store deler av Schjotts liv ble regnet som skikket til akademisk virksomhet, mens det motsatte var tilfellet for alle kvinner.

2.1.7 Min anvendelse av feministisk litteraturteori

Når jeg anvender feministisk litteraturteori i denne masteroppgaven, vil mer enn én av de ulike tradisjonene som utgjør denne teoretiske retningen være relevant for framstillingen min. Dette er fordi jeg verken konsentrerer meg ensidig om de historisk biografiske sidene ved Schjøtt, eller bare gjør tekstanalyse av hennes arbeider, men forsøker å forene begge perspektivene. Dermed vil både poststrukturalistiske- og historisk biografiske feministiske teorier ha relevans for oppgaven. Feministisk litteraturteori er likevel ikke den eneste formen for teori jeg vil anvende i framstillingen. I problemstillingen vektlegger jeg Schjøtts litteraturkritiske virke. Når jeg analyserer et utvalg av Mathilde Schjøtts litteraturkritikker vil jeg ta i bruk teori som spesifikt dreier seg om kunst- og litteraturkritikk.

2.2 Litteraturkritikk – teori

2.2.1 Beardsleys vurderingskriterier

I *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism* (1981) forsøker Monroe Beardsley å vise hvordan kunstkritikk bygger på et system av ulike vurderingskriterier. I følge Beardsley kan vurdering av estetiske objekter kategoriseres i tre hovedgrupper. I litteraturkritikkens tilfelle vil det estetiske objektet være teksten som anmeldes. En av kategoriene kaller Beardsley for kognitive kriterier. Denne formen for vurderingskriterier handler om hvorvidt verket beskjeftiger seg med eksistensialistiske og intellektuelle spørsmål, og hvilken grad av innsikt i disse spørsmålene verket viser. De kognitive kriteriene handler derfor først og fremst om forhold som befinner seg utenfor teksten, og som trekkes inn i verket. Den neste hovedkategorien omtaler Beardsley som moralske kriterier. Innenfor denne kategorien vurderes verkets synspunkter og holdninger. Man kan hevde at denne formen for kriterium i større grad enn de kognitive kriteriene er leserorientert. Dette er fordi vurderinger basert på moral omhandler kritikerens politiske eller moralske oppfatninger sett i sammenheng med meninger og verdier som synliggjøres i verket som blir vurdert. Et eksempel på en moralsk vurdering er i følge Beardsley (1981, s. 456) «it is morally edifying». I eksempelet ser vi at vurderingen baserer seg på betrakterens subjektive opplevelse av innholdet i verket.

Den tredje og siste hovedkategorien kaller Beardsley for estetiske vurderinger. Denne kategorien dreier seg mer om «features of the aesthetic object itself» (Beardsley, 1981, s. 457) enn det de to andre hovedkategoriene gjør. Den estetiske kategorien består i følge

Beardsley av tre underkategorier: genetiske begrunnelser, affektive begrunnelser og objektive begrunnelser. De genetiske begrunnelsene handler om forhold som ligger forut for verket. Dette dreier seg i hovedsak om de biografiske-, litteraturhistoriske- eller sosiologiske rammene, og verket blir her gjerne satt i en «i litteraturhistorisk sammenheng, i forhold til en litterær tradisjon, eller i forhold til forfatterskapet» (Andersen, 1987, s. 21). Som eksempel på en genetisk vurdering peker Beardsley (1981, s. 458) på antakelser om kunstnerens intensjon, og vurderinger av i hvilken grad opphavspersonens intensjon samsvarer med utførelse. Dette er ikke helt uproblematisk, hevder Beardsley. Dette er fordi det ikke er lett å vite sikkert hvilke intensjoner som ligger bak det aktuelle verket, og fordi samsvar mellom kunstnerens intensjoner og det ferdige verket, ikke i seg selv gir et mål på kvaliteten.

Affektive begrunnelser er begrepet Beardsley bruker om vurderinger av hvordan et verk framkaller følelsesreaksjoner hos mottakeren. Her er altså leseropplevelsen det sentrale. Det som kan gjøre denne typen kriterium upresis, er at vurdering av hva som frambringer følelser, gode eller dårlige, og hva som engasjerer ulike lesere alltid vil være subjektivt. Kritikerens smak og personlige erfaringer er avgjørende, noe som kan gjøre universelle, allmenngyldige vurderinger vanskelige. Affektive vurderinger forteller i hovedsak om «the effect of the work», og ikke noe om hvilke elementer i verket som frambringer affektene, i følge Beardsley (1981, s. 461).

Beardsley kaller den siste av de estetiske underkategoriene for objektive begrunnelser. Dette handler om «quality or internal relations (...) within the work itself», det vil si det som eksisterer i verket, og som ikke først og fremst ses i sammenheng med forhold utenfor verket eller mottakeren (Beardsley 1981, s. 462). Objektive begrunnelser deler Beardsley igjen inn i tre nye underkategorier: grad av enhet (unity), grad av kompleksitet (complexity) og grad av intensitet (intensity) i verket.

2.2.2 Anvendelse av kriterier

Hvorvidt anmeldere bruker denne typen vurderingskriterier aktivt når de skriver litteraturomtaler, eller om kategorisering av begrunnelser først og fremst egner seg for analyse av litteraturkritikk, diskuterer Erik Bjerck Hagen i sin bok *Litteraturkritikk. En introduksjon* fra 2004. Hagen tar utgangspunkt i sine undersøkelser av et stort antall internasjonale anmeldelser når han uttrykker at «begrunnelsene for litterære dommer (...)

består (mer) i å beskrive verket slik at det virker tiltalende enn i eksplisitt å beskrive forholdet mellom estetiske kriterier og aspekter ved verket» (Hagen, 2004, s. 88). Grunnene til at vi liker noe er for komplekse til at de lar seg forklare ved hjelp av gitte kategorier skal vi tro Hagen: «Å beskrive hvorfor vi liker det vi liker, er å beskrive hvorfor vi er som vi er» (Hagen, 2004, s. 88).

Dette betyr likevel ikke at kunstanmeldere ikke bevisst eller ubevisst forholder seg til ulike vurderingskriterier i sine omtaler. Per Thomas Andersen innleder i sin artikkel, «Kritikk og kriterier» publisert i 1987, med å referere til et radiointervju med en kjent svensk litteraturkritiker. Her ga hun, i følge Andersen (1987, s. 17), uttrykk for at hun «ikke hadde noen kriterier» fordi hun opplevde at disse ville gjøre henne «bundet». Andersen protesterer på dette, og skriver at «(S)pørsmålet er ikke om kritikeren bruker kriterier (...). Spørsmålet er om kritikeren *kjenner* sine egne kriterier» (Andersen, 1987, s. 17). Å forholde seg til kriterier er altså uunngåelig for en anmelder, skal vi tro Andersen. Når den svenske kritikeren hevder noe annet, kaller artikkelforfatteren det for «fornektelse av litteraturkritikken som *fag*», og argumenterer med dette for at noen grad av bevissthet rundt egne metoder er en viktig del av faglig utøvelse, også når det gjelder litteraturkritikk. Artikkelen gir videre en oversikt over, og forklaring av, ulike vurderingskriterier, basert på Beardleys (1981) inndeling.

2.2.3 Andersen – deltakende og ikke-deltakende kritikk

I en annen artikkel, «Den allerede leste boka» (1986), drøfter Andersen betydningen av litterære institusjoners behandling av publiserte bøker, særlig gjennom anmeldelser. Her skiller Andersen mellom deltakende og ikke-deltakende kritikk. Han kritiserer den siste av de to kategoriene, som han mener utgjøres av «kritikere som ikke vil dele kultursituasjon med forfatteren» (Andersen, 1986, s. 35). Den ikke-deltakende kritikken deles igjen inn to underkategorier som Andersen kaller konveks og konkav litteraturkritikk.

Konkav kritikk forekommer når anmelderen «ser litteraturen gjennom en sterkt forminskende linse, og kritikken slipper fram til leseren ei ørlita bok og en bitte liten forfatterdverg som mangler den kulturen kritikeren selv implisitt må påstå at han besitter» (Andersen, 1986, s. 35). Andersen betegner altså kritikeren med et konkavt blikk på objektet som anmeldes, som en aktør som hever seg over litteraturen, og framstiller både forfatter og verk som uviktige i den store litterære sammenhengen.

Den konvekse kritikken fungerer motsatt. Her framstilles verk og forfatter som opphøyd, hevet over kritikerens makt til å bedømme. «Det urimelig forstørrede bildet av kunsten viser oss en slags hellig gjenstand som kan brukes til lite annet enn å settes på bås i antologiene», skriver Andersen (1986, s. 35). Når både den konvekse og den konkave kritikken stiller seg på siden av kultursituasjonen, er det altså med motsatte årsaker. Den konkave kritikken begrenses av at kritikeren ikke finner verket relevant eller interessant, den konvekse fordi verket er nærmest urørlig på grunn av sin storhet.

«Etter mitt syn er det den *deltakende* litteraturkritikk vi trenger» skriver Andersen (1986, s. 35). Den deltakende kritikeren er «medansvarlig deltaker i den kultursituasjonen som frembringer kunst og som setter de historiske betingelsene for litteraturen» (Andersen 1986, s. 35). Her betrakter altså anmelderen seg verken som overlegen eller underlegen forfatteren, og kan dermed gi et litteraturkritisk bidrag som er av verdi for kultursituasjonen.

2.2.4 Mathilde Schjøtts tilnærming

Mathilde Schjøtt framstår som et godt eksempel på en deltakende litteraturkritiker. Hun hadde et ønske og en ambisjon om at anmeldelsene hun skrev skulle ha en funksjon som gikk utover å slakte eller å rose det aktuelle verket. Lervik (1978, s. 59) skriver at hensikten med Schjøtts kritikker var at de «skal være til veiledning både for publikum og for forfattere». Videre viser Lervik til Schjøtts artikkel «Vor literære Kritik», publisert i *Dagbladet* 25.11.1882, hvor anmelderen kritiserer andre litteraturkritikers tendens til å gi nye bøker, særlig av mindre anerkjente forfattere, for hard medfart. Mathilde Schjøtts veiledende tilnærming til anmeldervirket, gjør henne til mer enn en passiv tilskuer til litteraturen, fordi hun ønsker å bidra til å utvikle den gjennom sine drøftinger og synspunkter.

I et brev til Bjørnstjerne Bjørnson, datert 24.11.1902, deler Schjøtt sitt kritiske syn på i hvilken grad aviskritikernes vurderinger er representative for publikums oppfatninger. I eksemplet viser hun til en teateranmeldelse, men Schjøtt formulerer seg på en måte som gir inntrykk av at hun mener å uttale seg om aviskritikker generelt, og eksempelet virker også å være representativt for kunstkritikk i et større perspektiv. Mathilde Schjøtt skriver at hun nylig har sett premieren til oppsetningen av Bjørnstjerne Bjørnsons skuespill *På Storhove*, og at både hun selv og det øvrige publikumet i salen var begeistret for stykket. Hun blir derfor

forbauset når hun leser den negative omtalen av begivenheten dagen etter premiæren. Dette har likevel sin forklaring, skriver Schjøtt, for «aviskritiken er ikke noget organ for publikum». Schjøtt fortsetter: «Stykket i sin fuldendte bygning, i sin fine menneskeskildring stod ganske annerledes klart for mig da jeg vaagnede næste morgen. Kritiken har ikke tid til nogne saadan "vækkelse"». Her anskueliggjør Schjøtt en interessant problemstilling med tanke på kritikervirksomhet. En aviskritikers opplevelse av et verk vil med stor sannsynlighet skille seg fra den gjennomsnittlige publikumers, fordi situasjonen er så forskjellig for de to aktørene: Anmelderen arbeider under tidspress, mens publikummeren kan ta seg god tid til å dvele ved boka, stykket eller gjenstanden. Når publikummeren våkner neste morgen med ny innsikt og nye tanker om verket, har avisanmelderen sannsynligvis for lengst sendt sin omtale til sin redaksjon.

Her kan man spørre seg om hva som bør være kritikerens viktigste oppgave. Skal kritikeren forsøke å forstå og kommentere verket med utgangspunkt i hvordan flertallet vil oppleve det aktuelle det? Taler kritikeren på vegne av seg selv, avisen den skriver for eller for det brede publikum? Bør anmeldelsen gi en grundig analyse av stykket, eller i hovedsak formidle førsteinntrykk, og er underholdningsaspektet viktigere enn tekstens opplysende og redegjørende funksjon?

Det er selvsagt vanskelig å gi absolutte svar på disse spørsmålene. Ulike kritikere vil ha ulike framgangsmåter. John Christian Jørgensen (1996) viser likevel i «Recensionens retorik» hvordan anmeldelsens funksjon og utforming har gjennomgått stadige endringer fra 1700-tallet og fram til vår tid. Jørgensen tar utgangspunkt i den danske kritikkoffentligheten, men det han skriver er overførbart til norske forhold. Kort fortalt kjennetegnes 1800-tallets kritikk, århundret hvor Schjøtt publiserte de fleste av sine omtaler, av at anmeldelsene går fra å være essayistiske framstillinger av det aktuelle verket til i større grad å ha en forbrukerveiledende funksjon. «Med romantikken begynner digtningen og kritikken at gå hver sin vej», skriver Jørgensen (1996, 26). I dette ligger at verket som anmeldelsen tok for seg mer og mer ble det sentrale på bekostning av anmeldelsen som selvstendig kunstprodukt. Et annet trekk ved 1800-tallskritikken er at politiseringen av pressen også påvirket anmeldelsene i mer politisk retning. Dette vil jeg anskueliggjøre gjennom eksempler i gjennomgangen av et utvalg Schjøtt-anmeldelser, og i sammenlikningen mellom hennes kritikk og omtaler skrevet av andre anmeldere. Overgangen fra essayistiske anmeldelser til politiske og forbrukerveiledende anmeldelser kan tolkes som en forandring som innebar at perspektivet i

omtalen ble flyttet fra den autonome kritiker, eller essayist, til en kombinasjon av den enkelte, politiske avis og forbrukeren.

I spørsmålet om hvor viktig underholdningsverdien til en anmeldelse er, må man merke seg at kunstanmeldelser gjerne befinner seg i skjæringspunktet mellom journalistikk, akademisk artikkel og kunstprodukt. For eksempel representerer Andersen litteraturforskningen i «Kritikk og kriterier» (1987), og har dermed et akademisk syn på litteraturkritikkens funksjon. Han vektlegger betydningen av at vurderingene og argumentasjonen kritikeren foretar skal være logisk begrunnet, for at bedømmelsen av verket skal være mest mulig presis. Her behandles litteraturanmeldelsen ikke som underholdningstekst, men nærmest som en akademisk sjanger hvor slutningen krever stor grad av validitet. For den jevne avisleser trenger dette likevel ikke å spille en like stor rolle. Det vil si, leseren av anmeldelsen vil ofte ha interesse av at omtalen er opplysende hva gjelder den aktuelle bokas innhold og kvalitet, og en forbrukerveiledende funksjon krever at kritikeren sine vurderinger er relativt presise. Men vurderinger som ikke er nøye argumentert for i teksten, som Andersen (1987) setter som krav, kan også være interessante for en potensiell forbruker av litteraturen som omtales. I tillegg vil det finnes lesere av anmeldelsen som er mer interessert i å la seg underholde av selve omtalen enn å lese boka som anmeldelsen tar for seg, og som dermed setter selve kritikkens underholdningsverdi høyest.

Mathilde Schjøtt viser langt på vei i sine kritikker at det ikke behøver å være et motsetningsforhold mellom en anmeldelses underholdningsverdi og dens opplysende funksjon. Det er påfallende hvordan Schjøtt kombinerer et lekent, leservennlig språk med innsikt og interessante perspektiver i sine litteraturanmeldelser. Likevel er som nevnt ikke Schjøtt uttalte mål først og fremst å underholde, men å veilede leser og forfatter. Det er vanskelig å vurdere sikkert hvem Mathilde Schjøtt forsøker å skrive på vegne av. Mange av anmeldelsene hennes er skrevet i tråd med det aktuelle tidsskriftets idégrunnlag, men Schjøtt skrev også mest for tidsskrifter som delte hennes syn i mange saker, i hovedsak *Nylænde*, *Nyt Tidsskrift*. Ut i fra det hun skriver i brevet til Bjørnson 24.11.1902, kan man tolke at Schjøtt selv opplever å ligge nærmere publikum i sine vurderinger enn andre anmeldere, gjennom at hun er mer positiv og mindre forhastet i sine dommer. Dette kan kanskje forklares med at Mathilde Schjøtt stort sett publiserte sine omtaler i tidsskrifter, og bare i noen tilfeller i dagsaviser. Dette betyr trolig at hun sannsynligvis hadde bedre tid enn de av hennes kolleger

som jobbet i aviser, både til å lese bøkene hun anmeldte og til å utforme omtalen av disse. I brevet til Bjørnson er det også spesifikt aviskritikerne hun kritiserer.

2.3 Metode

2.3.1 Litteratursosiologi

Mitt masterprosjekt vil kunne betegnes som en litteratursosiologisk studie.

Litteratursosiologisk metode går ut på at man ikke undersøker (skjønn)litteraturen i seg selv, men heller fokuserer på rammene rundt verket, eller sammenhengene mellom samfunnet og litteraturen. Dette innebærer at man for eksempel studerer forutsetningene for litteraturens tilblivelse (samfunnsforhold, forleggerens rolle også videre), mottakelse av aktuelle bøker eller betydningen enkeltverk eller forfatterskap har hatt for samfunnet. Svedjedal (1997, s. 279-282) skriver at litteratursosiologien beskjeftiger seg enten med «samhället i litteraturen», «litteraturen i samhället» eller «litteratursamhället». Innenfor den første kategorien betraktes hvordan litteraturen framstiller samfunnet. Den neste handler om litteraturens rolle i, og eventuelt påvirkning på, samfunnet den eksisterer i. «Litteratursamhället» dreier seg om «litteraturens yttre villkor», altså betingelser for å bedrive forfattervirksomhet, og for å gi ut og distribuere litteratur (Svedjedal, 1997, s. 281).

Oppgaven min kan betraktes som litteratursosiologisk på to ulike nivåer. For det første tar jeg for meg litteraturkritikk, altså tekster som står i et sekundært forhold til skjønnlitteraturen. Gjennom analyser av litteraturomtaler, viser jeg hvordan utgivelse av skjønnlitteratur i det aktuelle tidsrommet i mange tilfeller ble behandlet som nyhetsstoff, og hvordan skjønnlitteratur kunne utløse omfattende debatter, gjerne ledet av innflytelsesrike personer i store aviser. Framstilling av anmeldervirksomhet anskueliggjør dermed en del av funksjonen litteraturen hadde i samfunnet.

For det andre er oppgaven skrevet på grunnlag av et feministisk litteratursyn. Jeg undersøker sammenhengen mellom samfunnsforhold og skrivevirksomhet, gjennom å studere hvilke muligheter kvinner hadde, eller ikke hadde, på det litterære feltet i Norge. Når jeg drøfter Mathilde Schjøtt's betydning som litteraturkritiker, er hun en representant for en større gruppe

kvinnelige litteraturvitere- og synsere. Spørsmålet om Schjøtts stilling som kritiker blir altså også et spørsmål om kvinnenens stilling i den norske kritikkoffentligheten.

2.3.2 Innsamling og behandling av personlige dokumenter

I Nasjonalbibliotekets arkiver finnes mange personlige dokumenter etter Mathilde Schjøtt. Samlingen omfatter i hovedsak brev og dagboktekster. Som et ledd i innsamlingen av materiale til oppgaven har jeg gjennomgått og transskribert en stor andel av disse tekstene, med hovedvekt på dagboktekster og brevvekslinger mellom Schjøtt og andre betydningsfulle norske litterære personligheter. Dette arbeidet med dette har vært utfordrende og tidkrevende.

Som første ledd i prosessen med å identifisere aktuelle kilder gjennomførte jeg databasesøk på «Mathilde Schjøtt» i Nasjonalbibliotekets digitale katalog over brev og andre uutgitte, personlige skrifter, kalt «Hanske». Dette søket gjorde at jeg fikk en god oversikt over bibliotekets samling av personlige tekster skrevet eller mottatt av Mathilde Schjøtt. Med utgangspunkt i søkeresultatet valgte jeg ut dokumenter som jeg antok kunne være relevante for min oppgaves problemstilling. I hovedsak utgjorde kildene dagbøker og brev til eller fra familiemedlemmer, forfattere eller forleggere.

Svært få av de personlige tekstene etter Mathilde Schjøtt eksisterer i digitalt format, og jeg måtte derfor kontakte Nasjonalbibliotekets spesiallesesal for å få tilgang til de originale dokumentene. Dette materialet må forhåndsbestilles, og kan ikke tas med ut av spesiallesesalen. Jeg valgte derfor å fotografere de fleste av dokumentene, med unntak av tekster skrevet av personer som døde for mindre enn 70 år siden, i henhold til bestemmelser om opphavsrett, for å kunne gjennomgå tekstene utenfor lesesalen.

Å tyde og transskribere tekstene viste seg å være en stor oppgave. Jeg fotograferte 340 sider med tekst, hvorav noen av bildene var av doble sider. De aller fleste av disse har jeg transskribert. I tillegg til den store datamengden bidro utfordringer knyttet til tyding av håndskrift til at arbeidet til tider var tidkrevende. Likevel har bearbeidingen av Schjøtts personlige dokumenter bidratt til å gi meg innblikk i deler av Schjøtts liv og virke, som ikke kommer til uttrykk i andre typer kilder. Mangelen på omfattende biografiske framstillinger av Mathilde Schjøtt har gjort det ekstra relevant å gå til primærkilder som forteller om hennes liv.

2.3.3 Gjennomgang av litteraturhistoriske framstillinger

I tillegg til gjennomgangen av personlig skriftlig materiale etter Mathilde Schjøtt har jeg gått igjennom en rekke litteraturhistoriske framstillinger, for å undersøke i hvilken grad Schjøtt er representert i fortellingen om norsk litteraturhistorie. Her har jeg tatt utgangspunkt i et bredt spekter av verker, både med tanke på form og innhold. Jeg har valgt å inkludere både kommenterende historiske framstillinger, bibliografier og antologier, av både tematisk bred og mer avgrenset karakter, men med fokus på smale framstillinger som spesifikt omfatter den delen av litteraturhistorien som Schjøtt representerer. Jeg har for eksempel studert verker om kvinnelige forfattere eller kritikere, litteraturkritikkhistoriske verker og en bred forfatterbibliografi. På denne måten har jeg skaffet meg en bred oversikt over hvordan Schjøtt har blitt framstilt, ikke bare innenfor én del av den litteraturhistoriske formidlingen, men innenfor et bredt spekter av tradisjoner.

2.3.4 Analyse og innhenting av bokomtaler

En stor del av denne oppgaven er viet analyser av anmeldelser skrevet av Mathilde Schjøtt, og sammenlikning mellom hennes omtaler og andre anmelderes kritikker av samme verk. Få av anmeldelsene jeg har brukt i oppgaven er tilgjengelige i digitaliserte utgaver. Jeg har derfor måttet finne omtalene i Nasjonalbibliotekets mikrofilm-utgaver av aviser og tidsskrifter. For å identifisere hvilke anmeldelser som finnes av de ulike litterære verkene, og hvilke aviser eller tidsskrifter disse ble publisert i, har jeg gjort søk i den nettbaserte bibliografien *Norsk litteraturkritikk*, som har til hensikt å gi en oversikt over norske litteraturkritiske bidrag fra slutten av 1700-tallet fram til år 2000.

Ikke alle artiklene jeg har arbeidet med, har vært å finne i Nasjonalbibliotekets samling. I og med at Mathilde Schjøtt ikke bare skrev for norske aviser og tidsskrifter, men også ved noen tilfeller publiserte artikler i svenske tidsskrifter, har jeg måttet gå til det svenske nasjonalbiblioteket, Kungliga biblioteket, sine arkiver for å få tak i deler av denne oppgavens datamateriale. Heller ikke her fantes digitaliserte utgaver av de aktuelle tidsskriftene. Jeg tok derfor kontakt med Kungliga biblioteket, og fikk hjelp av ansatte der til å identifisere og finne artiklene jeg var ute etter i bibliotekets mikrofilmsamling. Disse artiklene ble skannet og oversendt meg som digitale bildefiler.

2.3.5 Valg av anmeldelser - utvalgskriterier

Anmeldelsene jeg har tatt med i oppgaven, omtaler gjerne litterære verk som har blitt anmeldt i mange ulike tidsskrifter og aviser, ofte både i Norge og i andre land. På grunn av det store totalmaterialet har jeg måttet gjøre et utvalg av anmeldelser som jeg sammenlikner med Schjølts artikler. I valget av omtaler skrevet av andre litteraturkritikere, har jeg kun inkludert anmeldelser skrevet på norsk og publisert i Norge. Dette er fordi et av premissene jeg har lagt for oppgaven er at jeg ønsker å ta for meg Mathilde Schjølts posisjon i den norske kritikkkoffentligheten. Jeg har også utelukkende sammenliknet omtaler som er utgitt relativt samtidig. Det vil si at jeg ikke sammenlikner Schjølts kritikker med ettertidens omtaler av de aktuelle verkene.

I framstillingen av Schjølts omtaler sammenliknet med andre kritikeres omtaler, har jeg valgt å vektlegge anmeldelser som skiller seg fra Mathilde Schjølts artikler i form og innhold. Dette er for å framheve Schjølts egenart som litteraturanmelder. Samtidig har jeg valgt å ta utgangspunkt i kritikker som er representative for den generelle mottakelsen av det aktuelle verket. På denne måten ønsker jeg å tydeliggjøre hvordan Mathilde Schjøltt plasserte seg sammenliknet med andre norske kritikeres vurderinger av det aktuelle verket.

Når det gjelder valget av hvilke av Schjølts anmeldelser jeg har tatt med i oppgaven, har jeg også tatt utgangspunkt i enkelte kriterier. For det første har jeg kun valgt omtaler som er skrevet i artikkelformat. Det betyr at jeg ikke har gått inn på for eksempel *Efter læsningen af "Bygmester Solness"*, som ble utgitt i bokform i 1893. Beslutningen om å ikke ta for meg noen av bøkene Schjøltt fikk utgitt, har også utelukket behandling av det som av mange regner for hennes viktigste verk, biografien om Alexander Kielland, *Alexander Lange Kielland. Liv og Værker* fra 1904. For det andre har jeg konsentrert meg om bokanmeldelser. I behandlingen av kritikker av skuespill, som for eksempel omtaler av Ibsens verker, har jeg konsentrert meg om anmeldelser av det skrevne verket, og ikke av oppsetninger. I den grad jeg har tatt med teateranmeldelser i studien, er dette kun som et supplement til det øvrige som er skrevet om det aktuelle verket.

Det finnes mye materiale å velge i, når det gjelder Schjølts litteraturkritikker. Av hensyn til masteroppgavens format har jeg derfor måttet gjøre valg som har gjort at mange interessante tekster av Mathilde Schjøltt, som godt kunne egnet seg som stoff til min masteroppgave, har

blitt utelatt fra studien. For eksempel har jeg sett meg nødt til å begrense meg til å behandle Schjøtts omtaler av kun én av «de fire stores» verker. Selv om Mathilde Schjøtt tydelig satt Alexander Kielland og Bjørnstjerne Bjørnsons forfatterskap høyt, og at begge forfatterne i sine bøker behandler temaer som er sentrale også i Schjøtts kritikker, har jeg ikke kunnet inkludere Schjøtts behandling av deres litteratur i denne oppgaven.

Jeg har i min studie valgt ut anmeldelser av kun to ulike forfatters verker: Anna Munch og Henrik Ibsen. Ibsen-resepsjonen er representert gjennom flere anmeldelser i denne oppgaven, mens bare én av Schjøtts anmeldelser i studien tar for seg et verk av Munch. Omtalen er av romanen *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*. Grunnen til at jeg har valgt omtalen av Munchs roman, er at jeg ønsket å ha med en anmeldelse av et verk skrevet av en kvinne. Også i dette tilfellet kunne jeg velge mellom et stort antall anmeldelser av litteratur skrevet av kvinner, men valgte omtalen av *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*, blant annet fordi det er en interessant og godt skrevet anmeldelse. Den nevnte romanen ble også anmeldt av en rekke andre kritikere i ulike aviser og tidsskrifter, noe som gjør det mulig å sette Schjøtts kritikk inn i en større litteraturkritisk kontekst. En tredje begrunnelse for at jeg valgte denne anmeldelsen er at artikkelen allerede er omtalt i enkelte sekundærkilder, noe som gir meg muligheten til å sammenlikne andre litteraturforskeres oppfatning av anmeldelsen med min egen vurdering.

Det er flere ulike årsaker til at jeg har valgt å rette et særlig fokus mot Mathilde Schjøtts anmeldelser av Henrik Ibsens verker. En grunn er den sentrale posisjonen forfatteren har i norsk litteraturhistorie, noe som reflekteres i antallet anmeldelser Schjøtt har skrevet av hans verker. Den brede omtalen Ibsens utgivelser fikk i norske medier gir meg også et godt sammenlikningsgrunnlag i studien av hva som kjennetegner Schjøtts vurderinger av Henrik Ibsens verker, sammenliknet med den øvrige mottakelsen av disse. At stykkene behandler tabubelagte temaer, og i mange tilfeller belyser problemer som særlig angår kvinner, gjør det ekstra interessant å undersøke hvordan Schjøtt, i sine omtaler av Henrik Ibsen, plasserer seg i det litteraturkritiske landskapet.

2.3.6 Valg av metode

I arbeidet med å analysere anmeldelsene har jeg i stor grad tatt utgangspunkt i Beardsleys (1981) kategorisering av vurderingskriterier for kunst. Ved hjelp av dette analyseverktøyet har jeg kunnet gjennomføre systematiske analyser og sammenlikninger av de ulike kritikkene

jeg har tatt for meg i oppgaven. Bruk av denne analytiske tilnærmingen har gjort det enklere å identifisere hovedtendenser i de ulike anmeldelsene, enten de bygger på en moralsk forståelse av verket, vektlegger de estetiske sidene eller tar for seg genetiske aspekter.

Beardsleys metode forutsetter imidlertid bevissthet om at tolkning og kategorisering av litteraturkritikk ikke nødvendigvis er en presis vitenskap. Et eksempel på dette er at enkelte av vurderingene i anmeldelsene jeg tar for meg, befinner seg i skjæringspunktet mellom ulike kategorier. Ulike forskere vil kunne oppleve vurderinger og hele anmeldelser på forskjellige måter. Dette eksemplifiseres i hvordan Iversen (Engelstad m.fl., 1988) opplever de moralske vurderingene i Schjötts omtale av Munchs *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie* forskjellig fra min forståelse.

3 Mathilde Schjøtt i framstillinger av norsk litteraturhistorie

Historiske framstillinger av norsk litteraturkritikk har lenge vært en mangelvare. Mange av verkene som omhandler litteraturkritikk i Norge, er antologier, og er i hovedsak ikke kommenterende, historiske framstillinger av feltet. Særlig har perioden fra slutten av 1800-tallet til i dag vært dårlig dekket, og ikke blitt behandlet i egne verk. Det finnes tekstsamlinger med norsk litteraturkritikk fra det 20. århundre, men feltet har lenge savnet en mer litteraturhistorisk framstilling av litteraturkritisk virksomhet i nyere tid. I dette kapittelet vil jeg undersøke Mathilde Schjøtts representasjon i ulike framstillinger av norsk litteratur- og særlig litteraturkritikks historie. Når jeg opererer både med begrepet «litteraturhistorie» og «litteraturkritikkhistorie», definerer jeg det første som en overordnet kategori hvor litteraturkritikkens historie inngår, men som omfatter også for eksempel kvinnelitteraturhistorie eller sakprosaehistorie.

3.1 Bibliografier

Jens Braage Halvorsens bibliografi *Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880* (1885-1901) gir en oversikt over tekster publisert i Norge på 1800-tallet innenfor et bredt spekter av sjangre. Her er også litteraturkritikk inkludert. Halvorsen rakk å fullføre fire, og starte på det femte, av de seks bindene som utgjør bibliografien, før han døde. Nøyaktig hvor mye av bind fem Halvorsen rakk å skrive før han døde, skildrer Halvdan Koht i forordet til bindet. De siste, nesten fullførte, manuskriptene som av Jens B. Halvorsen skrev til forfatterleksikonet, tar for seg Guldbrand Thesen og Sivert Tobiesen (Koht, 1901, s. 5). Halvdan Koht fullførte resten av bind fem, før han ferdigstilte verket med utgivelsen av sjette bind i 1908. I det siste bindet skrevet av Halvorsen, bind fem, som omhandler forfattere med etternavn på S til T, er Mathilde Schjøtt omtalt.

Fordi Halvorsens verk er en bibliografi, er omtalen av Schjøtt i hovedsak en opplisting av det hun har publisert, uten ytterlige kommentarer eller utdypende forklaringer. En kort biografi over hennes liv innleder avsnittet. Denne er skrevet i nøktern form, men den lite vurderende måten biografien er skrevet på er gjennomgående i hele verket. At biografiene holder en knapp og informativ stil er altså snarere et uttrykk for saklighet og nøytralitet enn en

nedvurdering av Schjøtts produksjon og innflytelse. Likevel kan man sette spørsmålstegn ved hvordan mengden av omtale er fordelt i forfatterleksikonet. For eksempel får våre mest betydningsfulle mannlige diktere en vesentlig mer omfattende behandling i verket enn de mest anerkjente kvinnelige norske forfatterne. Stykket om Peter Olrog Schjøtt, Mathilde Schjøtts ektemann, er også noe mer omfattende enn omtalen som gis av hans ektefelle.

Den nettbaserte bibliografien *Norsk litteraturkritikk*, er basert på forskningsprosjektene «Den norske litteraturkritikkens historie 1830-1940» og «Norsk litteraturkritikkens historie 1870-2000», med Edvard Beyer som leder for det første prosjektet, og Sissel Furuseth for det siste. Databasen omfatter tekster fra et noe større tidsrom enn det tittelen på forskningsarbeidene som den bygger på, tilsier. Jens Braage Halvorsens bibliografi nevnes som en av hovedkildene til Edvard Beyers forskningsprosjekt. Forfatterleksikonet har på den måten stor betydning som kilde også for *Norsk litteraturkritikk*.

Sistnevnte bibliografi er, i likhet med *Norsk forfatterleksikon 1814-1880*, en oversikt over publisert litteratur, og *Norsk litteraturkritikk* framstiller derfor litteraturkritikken utelukkende på en kvantitativ måte. Et søk på Mathilde Schjøtt i databasen gir 62 treff, uten at lista over hennes utgivelser inneholder noen kommentar til, eller analyse av, hennes publikasjoner. Det vi derimot kan få en forståelse av ut fra lista over Schjøtts litteraturkritikker, er omfanget av hennes litteraturkritiske virksomhet. Bibliografien kan derfor fungere som et utgangspunkt for videre kvalitative undersøkelser av publikasjonene.

3.2 Litteraturkritikkhistoriske verker

Lervik (1978, s. 45) framstiller hvordan kvinner er underrepresenterte i litteraturkritiske antologier, og trekker fram Aarnes' *Norsk litteraturkritikk fra Tullin til A. H. Winsnes: en antologi* (1970) som eksempel. I dette verket er kun fire av de 57 personene som er representert, kvinner. En gjennomgang av personregistre og innholdsfortegnelser i andre litteraturkritiske antologier, viser at denne tendensen er gjeldende ikke bare for Aarnes' verk. Gyldendals antologier med norske litteraturkritikker, *Norsk litteraturkritikk: en antologi* (1970-1974), inneholder få kvinnebidrag. De tre bøkene som serien består av, tar for seg tidsrommene 1770-1890, 1890-1914 og 1914-1945. Bøkene er redigert av henholdsvis Tom Christophersen (1770-1890), Arne Hannevik (1890-1914) og Knut Imerslund (1914-1945). Bokserien inneholder til sammen 92 artikler. Av disse er kun tre skrevet av kvinner. To av

tekstene skrevet av en kvinne finner vi i boka som tar for seg perioden 1770-1890, og den siste finner vi i boka som omfatter årene 1914-1945. Boka som omhandler perioden fra 1890 til 1914 inneholder ingen tekster skrevet av kvinner. Mathilde Schjøtt er altså ikke representert i denne serien. Kvinnene som har blitt inkludert i trebindsverket er Camilla Collett, Amalie Skram og Eugenia Kielland. Dette er tre av de fire kvinnene som vi også finner omtalt i Aarnes' (1970) antologi.

Ved starten av 1990-tallet ble to bind av *Norsk litteraturkritikks historie 1770-1940* utgitt. Verket er, som tittelen tilsier, ikke en antologi, men heller en historisk framstilling av litteraturkritisk virksomhet i Norge. Bind 1, som tar for seg årene 1770-1848, er skrevet av Edvard Beyer og Morten Moi (1990). Arild Linneberg (1992) er redaktør for bind 2, om årene 1848-1870. Ut fra verkstittelen, *Norsk litteraturkritikks historie 1770-1940*, forstår vi at det var planlagt flere bind enn de som ble utgitt. Disse verkene skulle ta for seg perioden fra 1870 til 1940. To bind var ment å dekke dette tidsrommet, og det var meningen at Irene Iversen skulle skrive minst ett av disse (Furuseth m.fl., 2016, s. 17).

Fordi de to siste bindene ikke ble skrevet og publisert, forsvant muligheten for at Mathilde Schjøtt kunne bli omtalt i *Norsk litteraturkritikks historie 1770-1940*. Schjøtt publiserte sine kritikker i det tidsrommet tredje bind av verket skulle dekke. Det er også vanskelig å si noe om hvor mye omtale Schjøtt ville ha fått dersom de to siste bindene hadde blitt realisert. Behandlingen av andre kvinnelige kritikere i de to utgitte bindene er også sparsommelig. Framstillingen av kvinners skrivevirksomhet begrenser seg stort sett til kapitlet «Inderlighetens ironi. Kvinnenes kritikk av forsoningsetetikken» i Linnebergs bind (1992). Dette kapitlet omhandler også først og fremst mannlige kritikeres omtale av kvinnelige forfatteres verker, framfor kvinnelig anmeldervirksomhet. At kvinnelige litteraturanmeldere er lite representert i de to fullførte bindene, har trolig sammenheng med at kvinneoffentligheten ikke var fullstendig etablert i Norge i tidsrommet som verket dekker, og at lite litteraturkritikk skrevet av kvinner fra denne perioden derfor er kjent (Engelstad, 1988, s. 131). Likevel framstår det som unaturlig at for eksempel Camilla Collett først og fremst behandles som skjønnlitterær forfatter i et litteraturkritikkhistorisk verk, når vi vet at hun samtidig fikk publisert litteraturkritikk i perioden som bind 2 omhandler.

3.3 *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*

Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010, som ble publisert i 2016, har til hensikt å dekke hull i framstillingen av litteraturkritikkens historie i Norge, gjennom å presentere litteraturkritikk fra og med det moderne gjennombruddet i norsk litteratur fram til nyere tid. Boka omtaler tidsrommet som ikke blir dekket i *Norsk litteraturkritikks historie 1770-1940*, og kan dermed ses på som en fortsettelse, eller forsøk på fullbyrdelse, av prosjektet om å skrive den norske litteraturkritikkens historie.

Når det gjelder omtale av kvinnelige kritikere i *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*, skiller verket seg noe positivt fra tidligere framstillinger innen fagfeltet. Det er for eksempel påfallende at mange av portrettene i bokas første kapitler omhandler kvinnelige kritikere. Mathilde Schjøtt er representert, og er blant kritikerne som omtales i et eget portrett. Likevel har også denne framstillingen av litteraturkritikkens historie noen mangler hva gjelder omtale av kvinnelige kritikere generelt og Mathilde Schjøtt spesielt.

Et eksempel på den mangelfulle behandlingen av kvinner som anmeldte litteratur, finner vi i første kapittel av verket: «1870-1890: Politisering av estetikken» (Furuseth m.fl., 2016, s. 36). Her benevnes kritikere som tilhørte den nye generasjonen litteraturanmeldere på 1870-tallet. I alt nevnes seks kritikere, alle menn. Blant disse seks er Kristian Elster d.e., Kristian Anastas Winter-Hjelm og Erik Vullum. Søk i databasen *Norsk litteraturkritikk*, viser at Mathilde Schjøtt fikk publisert flere tekster av litteraturkritisk karakter enn alle disse tre omtalte mannlige kritikere. Hennes første omtaler ble, i likhet med de fleste andre av kritikerne som nevnes, publisert på 1870-tallet, den første i 1878. Man kan derfor spørre seg om hva som er årsaken til at Schjøtt ikke nevnes som en av de viktigste nye kritikere som hadde sitt gjennombrudd i 1870-årene.

Mathilde Schjøtt er som sagt ikke fullstendig utelatt fra *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Det refereres til Schjøtts litteraturkritiske virksomhet noen ulike steder i verket, og det er også brukt utdrag fra enkelte av hennes anmeldelser i framstillingen, for å eksemplifisere typisk skrivestil og tematisk vinkling i Schjøtts kritikker. Sammenliknet med en del mannlige kritikere, som for eksempel Arne Garborg eller Marcus J. Monrad, og tatt i betraktning det betydelige antallet litteraturomtaler som Mathilde Schjøtt fikk publisert, har hun likevel ikke noen framtrede posisjon i verket.

Personregisteret i *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* viser at det refereres til Schjøtt på totalt 16 sider i boka, noen steder sammenhengende over to til tre sider. Flere av stedene hvor Mathilde Schjøtt er representert i boka, er det som skrives om henne ikke av utgreiende karakter. Det kan heller for eksempel være at hun blir nevnt som en representant for det moderate venstre i litteraturkritikken (Furusest m.fl., 2016, s. 25 og 66), eller at hun nevnes som en av kritikerne i et av tidsskriftene hun skrev for, som en del av framstillingen av disse tidsskriftene (Furusest m.fl., 2016, s. 29, 42 og 56).

Enkelte steder i verket gis det noe mer utgreiende omtaler av Schjøtts litteraturkritikker. Det skrives blant annet noe om hvordan hun, i likhet med andre samtidige kritikere, kunne utvise lekenhet i sine anmeldelser (Furusest m.fl., 2016, s. 39). Dette er illustrert med et utdrag fra Schjøtts omtale av Bjørnstjerne Bjørnsons *Leonarda*, hvor anmelderen tar i bruk dialogform for å fremme sitt syn på verket. Litt senere i verket, refereres det til Mathilde Schjøtts krav om «et positivt budskap» i sin vurdering av litteratur, og at hun i noen tilfeller «ikke vil se det kritiske» i verkene hun anmelder (Furusest m.fl., 2016, s. 57). Schjøtt omtales videre som en «harmoniserende» kritiker, og som en anmelder med realisme, ikke naturalisme, som norm. Dette illustreres med noen korte utdrag og sitater fra anmeldelser av verk av Alexander Kielland, Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson.

Mathilde Schjøtt nevnes også i forbindelse med det som skrives om utgivelsen av Fridtjof Nansens *Paa ski over Grønland*, i *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Dette er på bakgrunn av Schjøtts anmeldelse av Nansens bok. Også her brukes Schjøtts anmeldelse for å illustrere hvordan hun verdsetter «sunnhet, lys og idealisme» i verkene hun anmelder, framfor de den radikale bohemplitteraturens karakteristiske mørke beskrivelser (Furusest m.fl. 2016, s. 81). De av Schjøtts preferanser i skjønnlitteraturen som framheves her, er altså i stor grad de samme som presenteres tidligere i det litteraturkritikkhistoriske verket. Man kan også spørre seg om grunnen til at Mathilde Schjøtts kritikk av *Paa ski over Grønland* er utvalgt som eksempel fordi den, basert på søk i databasen *Norsk litteraturkritikk*, er den eneste av få norske anmeldelser av boka hvor anmelderen er kjent.

Framstillingen av Mathilde Schjøtt totalt i verket, inneholder altså ikke særlig flere aspekter enn noen fakta om hennes publikasjoner, at hun som kritiker kunne være leken og at hun så på det realistiske og oppbyggelige som et ideal i litteraturen hun omtalte. I *Norsk*

litteraturkritikks historie 1870-2010 er det også, som nevnt, viet en drøy side til et portrett av Schjøtt. Dette portrettet tilfører likevel ikke framstillingen av henne noe vesentlig, utover å fortelle om kritikerens liv og bakgrunn, og å gjengi noen av Lerviks (1978) rosende karakteristikk av henne. Det er i det hele tatt, etter mitt syn, lite i dette litteraturkritikkhistoriske verket som gir leseren inntrykk av at Mathilde Schjøtt var en av sin tids mest toneangivende kritikere, slik særlig Lervik (1978) hevder.

3.4 Andre litteraturhistoriske framstillinger

Tendensen i den brede og generelle historiske framstillingen av litteraturkritikk i Norge er, som vi ser, at kvinnelige kritikere generelt, og Mathilde Schjøtt spesielt, er utelatt eller underrepresentert. Det finnes imidlertid flere andre typer verker som tar for seg andre deler av norsk litteraturhistorie, hvor Mathilde Schjøtt også har en naturlig plass. *Norsk kvinnelitteraturhistorie. Bind 1 1600-1900* (Engelstad m.fl., 1988) omtaler publikasjoner av kvinner innenfor både sakprosa og skjønnlitterære sjangre. I dette verket omtales Mathilde Schjøtt nevnes i flere omganger. Det som skrives om henne og hennes litteraturkritiske virksomhet er likevel ikke av utgreiende karakter, men heller korte kommentarer i tilknytning til framstillingen av skjønnlitterære verker som hun har omtalt, eller i forbindelse med skjønnlitteratur som hun selv har fått publisert. Litteraturkritikk skrevet av kvinnelige kritikere er viet noe plass i kapitlet «Et moderne gjennombrudd», men sjangeren er ikke omfattende behandlet i bindet. Mathilde Schjøtt's bidrag er heller ikke særlig framtrædende i den delen som omtaler litteraturkritikk. Det står for eksempel lite om hva som kjennetegnet Schjøtt som kritiker, bortsett fra noen generelle betraktninger om hva som skilte den nye kvinnekritikken fra de mannlige kritikernes framgangsmåte. Det nevnes ikke noe om hennes liv og bakgrunn eller omfanget av hennes litterære produksjon.

Antologien *Norske kvinnetekster 1600-1900*, redigert av Jorunn Hareide i 1992, inneholder én artikkel av Mathilde Schjøtt: omtalen av Anna Munchs roman *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*. Anmeldelsen innledes med en kort biografisk innledning om Schjøtt. I tillegg gis det en kort bibliografi over noen av de viktigste utgivelsene til forfatterne som er representert, til slutt i boka. Her er Schjøtt også nevnt. Verket inneholder både sakprosa og skjønnlitterære bidrag fra til sammen 26 ulike kvinner. Flere av forfatterne er representert ved mer enn én tekst. Mathilde Schjøtt er en av tre kvinner som er tatt med på bakgrunn av sin litteraturkritiske virksomhet. Hanna Butenschøn, representert ved én anmeldelse, og Amalie

Skram, representert ved tre anmeldelser, er de to andre kritikerne som er tatt med i framstillingen. Søk i internettbibliografien *Norsk litteraturkritikk* viser at Schjøtt har blitt kreditert for flere artikler av litteraturkritisk art enn begge de to andre anmelderne som er inkludert i antologien. Schjøtt's representasjon i verket er ikke omfattende, og gir, først og fremst på grunn av antologiformatet, ikke leseren innsikt i hennes betydning som litteraturkritiker. Dette til tross for at Schjøtt omtales som «en av de mest betydningsfulle kvinnelige litteraturkritikere i sin tid» (Hareide, 1992, s. 241). Dette utsagnet kan oppleves som i overkant tilbakeholdent, all den tid det er naturlig å hevde at Schjøtt ikke bare var en betydningsfull *kvinnelig* kritiker, men en av sin tids mest betydningsfulle og litteraturkritikere også uten at man tar kjønnsperspektivet i betraktning. Likevel er det positivt at Schjøtt er valgt ut som en av få representanter for litteraturkritikkfeltet i dette verket.

Egil Børre Johnsen og Trond Berg Eriksens tobindsverk *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* (1998), gir en historisk framstilling av norske utgivelser innenfor et bredt spekter av sakprosasjangre. Litteraturkritikk er inkludert her, og i bind 1, som tar for seg perioden fra 1750 til 1920, er Mathilde Schjøtt blant kritikerne som nevnes. I verket omtales hun som en av Norges viktigste litteraturkritikere eller –historikere i perioden 1860 til 1890, i selskap med åtte mannlige litteraturvitere (Johnsen & Eriksen, 1998, s. 382). Dette er i seg selv en måte å anerkjenne Schjøtt's betydning innenfor det litteraturkritiske feltet.

Likevel følger ikke verket opp den positive karakteristikken av Schjøtt i særlig grad. Det som skrives om henne, finner vi stort sett i kapitlet «De offentlige kvinnestemmers pionertid». Her omtales blant annet kort *Venindernes Samtale om Kvindernes Underkuelse*, som Schjøtt ga ut i 1871, og noe av hennes virksomhet som litteraturanmelder (Johnsen & Eriksen, 1998, s. 482-484). Det jeg finner problematisk med framstillingen av Schjøtt i dette kapitlet, er at hun behandles først og fremst på bakgrunn av at hun er en *kvinnelig* kritiker og forfatter, som utelukkende omtaler kvinnespørsmål i sitt arbeid. At Mathilde Schjøtt var særlig opptatt av kvinnespørsmål og skrev mange av sine artikler med basis i sine erfaringer som kvinne, vil ikke være galt å hevde. Likevel gir ikke framstillingen i verket et fullstendig bilde av Schjøtt's anmelderi, når det kun fokuseres på de av hennes utgivelser som må ses som innlegg i debatter om kvinnespørsmål.

Bjørnstjerne Bjørnson framstår som den forfatteren Mathilde Schjøtt setter høyest blant sin samtids norske diktere. Dette framkommer i personlige dokumenter etterlatt av Schjøtt og

Bjørnstjerne Bjørnson. Hennes begeistring for forfatteren er også tydelig i hennes anmeldelser av Bjørnsons verker. Denne begeistringen kan vi blant annet spore i samleartikkelen om Ibsen, Kielland, Lie og Bjørnsons nyutgivelser, hvor Schjøtt tydelig favoriserer sistnevntes *Det flager i byen og paa havnen* når hun sammenlikner den med Ibsens *Vildanden*. Hun gir begge verkene god omtale, men konstaterer at «Bjørnsons bidrag er dog det viktigste» (Schjøtt, 1884, s. 623). I tillegg til å publisere flere ulike anmeldelser, holdt Schjøtt også foredrag om Bjørnstjerne Bjørnson i ulike foreninger. Schjøtt framstår i det hele tatt som en stor kjenner av hans forfatterskap, noe som bekreftes av Bjørnstjerne Bjørnsons store interesse for Schjøttts meninger om hans litteratur, dokumentert i bevarte brev fra den hyppige brevvekslingen mellom dem.

Når vi kjenner Mathilde Schjøttts omfattende, og av Bjørnstjerne Bjørnson selv anerkjente, beskjeftigelse med hans forfatterskap, er det overraskende at Schjøttts innflytelse ikke så mye som nevnes i Frode Helmich Pedersens nyutgitte bok *Bjørnstjerne Bjørnsons samtidsdrama. Resepsjon og tolkning* (2017). Verket kan ses på som et uttrykk for den økende interessen for Bjørnsons forfatterskap blant norske litteraturvitere i dag. Pedersens bok omtaler seks av Bjørnstjerne Bjørnsons verker i egne kapitler. Tre av disse har Mathilde Schjøtt publisert omtaler av. I kapitlet om *Laboremus*, finnes et åtte siders underkapittel kalt «Kvinnenes respons på *Laboremus*», som tar for seg kvinnelige kritikeres anmeldelse av Bjørnstjerne Bjørnsons verk. I dette kapitlet er kun to litteraturkritikere representert: Ragna Nielsen og Amalie Skram. I tillegg til disse to kvinnene har Fernanda Nissen og Mathilde Schjøtt publisert omtaler av stykket. Schjøttts og Skrams kritikker av *Laboremus* er basert på det skrevne verket, mens Nissens og Nielsens tekster er teaterkritikker. Her kunne det altså vært naturlig å inkludere Mathilde Schjøttts kritikk av verket.

Det finnes imidlertid andre framstillinger av Bjørnsons diktning hvor Mathilde Schjøtt er representert. Erik Bjerck Hagen har i likhet med Pedersen relativt nylig tatt for seg Bjørnstjerne Bjørnsons forfatterskap i et eget verk. *Livets overskudd. Bjørnstjerne Bjørnsons glemte kvaliteter* (2013) er skrevet for på ny å løfte Bjørnsons forfatterskap fram i lyset. Boka tar for seg et utvalg av Bjørnsons tekster, og Hagen både tolker og vurderer verkene, i tillegg til å gjøre rede for deler av mottakelsen denne diktningen har fått. Schjøttts representasjon i boka begrenser seg til noen utdrag fra, med korte kommentarer til, hennes anmeldelser av *En fallit*, *Det flager i byen og paa havnen* og *En hanske*, samt en kommentar om at Mathilde Schjøtt er blant de mange feministene som verdsatte Bjørnstjerne Bjørnsons litteratur høyt

(Hagen, 2013, s. 76). Schjøtt har heller ikke i dette verket fått en særlig framtreddende posisjon.

Erik Bjerck Hagens verk er imidlertid ikke primært en framstilling av kritikken Bjørnstjerne Bjørnsons utgivelser mottok. Sammenliknet med en del andre samtidige, mannlige kritikere, som for eksempel Erik Vullum eller Johan D. I. Hansen, er Schjøtt relativt mye omtalt i boka. Dette tatt i betraktning, er boka på mange måter et positivt bidrag til framstillingen av Mathilde Schjøtt som toneangivende litteraturkritiker i hennes samtid.

Det er ikke bare i framstillingen av Bjørnstjerne Bjørnsons litteratur, og mottakelsen av denne, at det vil være naturlig å nevne Mathilde Schjøtt's kritikker. Selv om Schjøtt, både på et personlig og et litterært plan, virker å ha hatt et særlig nært forhold til Bjørnson, har hun for eksempel publisert omtrent like mange artikler om Henrik Ibsens og Bjørnstjerne Bjørnsons litteratur. Kari Fjørtoft gir i *Hedda Gabler i samtid og ettertid* (1986) en omtale av ulike kvinnelige kritikeres mottakelse av *Hedda Gabler*. Her er Mathilde Schjøtt godt representert, og er blant kritikerne som behandles i et eget fire siders underkapittel i kapitlet «Kvinnekritikken i Ibsens samtid».

I delen om Mathilde Schjøtt viser Fjørtoft til to av hennes omtaler av *Hedda Gabler*: anmeldelsen i *Nylænde* 1891, og artikkelen i *Fredrikstads Tilskuer*, publisert i 1893. Fjørtoft påpeker at samleanmeldelsen i *Nylænde* «ikkje pretenderer å vere grundige litteraturanalyser» (Fjørtoft, 1986, s. 115). Om artikkelen i *Fredrikstads Tilskuer*, skriver hun at denne er skrevet som et svar til en nytuttgitt brosjyre om Ibsens diktning, forfattet av Niels Hertzbergs, og at *Hedda Gabler* «berre (er) eitt av stridsspørsmåla» (Fjørtoft, 1986, s. 117). Likevel finner Fjørtoft de to artiklene nyttige å inkludere i sin framstilling, og hun gir en klar gjengivelse av innholdet og hovedpoengene i Schjøtt's tekster. I tillegg til sidene kun viet Mathilde Schjøtt's *Hedda Gabler*-omtaler, nevnes hun også i underkapitlet «Ei kvinnespesifikk realismenorm?», og hun omtales i en drøy sides lang biografi som et tillegg i slutten av verket. Schjøtt er altså, etter mitt syn, godt representert i denne boka.

3.5 Lerviks behandling av Mathilde Schjøtt

Åse Hiorth Lervik har redigert en tobindsantologi bestående av litteraturomtaler skrevet av kvinner. *Gjennom kvinneøyne. Norske kvinners litteraturkritikk og reaksjoner på litteratur ca*

1880-1930 –og 1930-1980, ble utgitt i henholdsvis 1980 og 1982. I det første bindet, det som periodemessig faller sammen med Mathilde Schjøtt's liv og aktive år som skribent, er Schjøtt representert ved tre artikler. Hun er dermed, sammen med Gina Krog og Fernanda Nissen, den best representerte litteraturkritikeren i Lerviks første bind.

Det er altså først når man ser til relativt smale framstillinger av norske kvinnelige litteraturkritikere, gjerne skrevet av kvinner, at man finner verker hvor Mathilde Schjøtt er godt representert. Lervik har også vist seg å ha et særlig sterkt engasjement for at Schjøtt skal bli viet større oppmerksomhet og få anerkjennelse for sitt arbeid og sine publikasjoner, kanskje spesielt hva gjelder hennes virke som litteraturkritiker. Dette manifesterer seg i hennes «Portrett av en forgjenger. Mathilde Schjøtt (1844-1926)» i *Kvinner og bøker. Festskrift til Ellisiv Steen* (1978). Her gir Lervik en kort presentasjon av Schjøtt's liv og skrivevirksomhet. Lerviks kapittel er velskrevet, men de begrensede rammene for teksten, at det kun er snakk om et kapittel og ikke et helt verk, gjør likevel at framstillingen ikke er særlig omfattende. At *Gjennom kvinneøyne. Norske kvinners litteraturkritikk og reaksjoner på litteratur 1880-1930* er en tekstsamling, og derfor kun framstiller norske kvinners litteraturkritikkhistorie gjennom teksteksempler og ikke på en forklarende eller litteraturhistorisk måte, gjør at også dette verket har sine begrensinger hva gjelder framstillingen av Mathilde Schjøtt's posisjon som litterær personlighet.

3.6 Avsluttende betraktninger omkring Schjøtt's representasjon i litteraturhistorien

Mathilde Schjøtt er gjennomgående lite synlig i framstillinger av norsk litteratur- og litteraturkritikk's historie. Hun er inkludert i noen av de i sidetall mest omfattende framstillingene hvor hun har en naturlig plass, som for eksempel i *Norsk litteraturkritikk's historie 1870-2010*, uten at omtalen av henne er av utgreiende karakter. Behandlingen av Schjøtt i de kortere framstillingene, som også gjerne er tematisk smalere, bærer preg av en «enten-eller» holdning overfor Mathilde Schjøtt: Enten er hun ikke bare nevnt, men relativt grundig omtalt som for eksempel i Lerviks framstillinger, eller så er Schjøtt ikke inkludert i framstillingen i det hele tatt.

4 Omfanget av Mathilde Schjøtts litterære produksjon

Mathilde Schjøtt skrev innenfor en rekke ulike sjangre. Hun fikk blant annet utgitt både skjønnlitteratur, en monografi og lengre og kortere artikler hvor hun omtalte litteratur. I tillegg til tekstene Schjøtt fikk publisert kommer muntlige foredrag, noen upubliserte tekster av ulikt omfang og en omfattende produksjon av brev og dagboktekster. Likevel var det først og fremst som litteraturkritiker at Schjøtt markerte seg i offentligheten, og det er primært på bakgrunn av anmeldervirksomheten hun har fått omtale i sin ettertid.

4.1 Litteraturkritikker

Det er lett å forstå hvorfor særlig litteraturkritikk trekkes fram i framstillinger av Mathilde Schjøtt, med tanke på at de fleste av hennes publikasjoner, er av litteraturkritisk karakter. Nøyaktig hvor mange kritikker Schjøtt fikk publisert er vanskelig å anslå. Dette finnes det flere årsaker til. For det første er en del av hennes anmeldelser samleanmeldelser, hvor hun tar for seg flere bøker i samme artikkel. I disse tilfellene er det usikkert om man bør vurdere teksten som bare én, eller flere anmeldelser. En del av bokomtalene går også over flere numre av samme avis eller tidsskrift, noe som også gjør det usikkert om tekstene utgjør én anmeldelse, eller bør telles som flere forskjellige anmeldelser.

For det andre befinner noen av Schjøtts kritikker seg i skjæringspunktet mellom bok- eller teateranmeldelse og for eksempel forfatterportrett eller debattinnlegg. Et eksempel på dette er artikkelen «Brev til Dagny fra Kristiania», publisert i det svenske tidsskriftet *Dagny* 16. desember 1889. Her kommenterer hun politiske begivenheter, «fabrikpigernes strike» og «Forsvarssagen», i tillegg til å gi korte omtaler av Bjørnstjerne Bjørnsons nye bok *På Guds veje*, Anna Munchs *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie*, *Agga* av Charlotte Koren og et par barne- og ungdomsbøker.

En tredje årsak til at det er vanskelig å anslå det nøyaktige antallet kritikker Mathilde Schjøtt publiserte, er at hun gjennom mange år skrev og publiserte under pseudonym, undertegnet kun med forbokstaver eller publiserte helt anonymt. Dette var lenge normen blant en del litteraturkritikere, og anonymitet var særlig utbredt blant kvinnelige skribenter. Et eksempel

som viser at Schjøtt har skrevet flere anmeldelser enn hun har blitt kreditert for, er anmeldelsen av Alexander Kiellands *Else. En Julefortælling* fra 1881. Søk i databasen *Norsk litteraturkritikk*, viser at det samme året som Kiellands verk ble utgitt, ble publisert en anonym anmeldelse av romanen i *Fredriksstad Tilskuer*, en avis hvor Mathilde Schjøtt publiserte flere artikler. I Schjøtt's monografi om Kielland, gjengir hun fire anmeldelser av fire ulike verk av Alexander Kielland. Blant disse er anmeldelsen fra *Fredriksstad Tilskuer* i 1881. Det står imidlertid ikke eksplisitt i denne monografien at anmeldelsene er skrevet av Mathilde Schjøtt. Likevel vet vi sikkert at de tre andre anmeldelsene som er trykket i boka, er skrevet av henne. Schjøtt skriver i forordet til boka at kritikkene er uforandret, med unntak av anmeldelsen av *Sne*, hvor noen innvendinger fra Alexander Kielland selv, har ført til noen endringer fra hennes side. Denne kommentaren gjør det enda sikrere at kritikkene som er trykket i monografien er skrevet av Mathilde Schjøtt, inkludert anmeldelsen av *Else. En Julefortælling*.

Schjøtt fikk enkelte anmeldelser trykket i svenske tidsskrifter. Ikke alle disse ser ut til å ha blitt innlemmet i *Norsk litteraturkritikk's* register. For eksempel fikk hun en omtale av Henrik Ibsens *Hedda Gabler* publisert under pseudonym i det Stockholm-baserte tidsskriftet *Daghy* i 1891. Dette er riktignok ikke i sin rene form en anmeldelse av verket, men en artikkel om hvordan Kristiania portretteres i skjønnlitteraturen, hvor blant annet *Hedda Gabler* omtales. Omtalen er altså nok et eksempel på en tekst som i sin form befinner seg et sted mellom bokomtale og avisartikkel. Til tross for at tre andre kritikker av Schjøtt fra dette tidsskriftet er inkludert i databasen, er ikke denne anmeldelsen nevnt i *Norsk litteraturkritikk's* oversikt. At Schjøtt fikk publisert enda flere tekster enn disse to, uten å ha blitt kreditert for arbeidet, verken i sin samtid eller i ettertiden, framstår som sannsynlig.

Som et apropos til behandlingen av Schjøtt i bibliografien er det verdt å nevne at Mathilde Schjøtt ikke er den eneste kvinnelige kritikeren som framstilles på en forvirrende og feilaktig måte i *Norsk litteraturkritikk*. I oppgavens innledende kapittel skrev jeg kort om forfatter og kritiker Hanna Andresen Butenschøn, som publiserte under pseudonymene «En Qvinderøst» og «Helene Dickmar». I *Norsk litteraturkritikk* behandles Dickmar og Butenschøn som to forskjellige litteraturkritikere, og navnet Helene Dickmar er ikke plassert under kolonnen for pseudonym når man søker i databasen, men er registrert som det virkelige navnet til en kritiker. Dersom man benytter søkeordet «En Kvinderøst», slik forskerne som står bak bibliografien har valgt å stave pseudonymet, får man opp to resultater hvorav kun den ene

artikkelen er identifisert som Butenschøns. Også oversikten over litteraturkritikeren Johanne Vogts arbeider i *Norsk litteraturkritikk* er mangelfull. Fjørtoft (1986, s. 148) forteller at Vogt publiserte anmeldelser i *Morgenbladet*, *Urd* og *Husmoderen*, men ingen av artiklene hun fikk trykket i der er inkludert i bibliografien.

Det mest sentrale moderne oversiktsverket over norske litteraturkritiske utgivelser er altså mangelfullt i sin framstilling av både Mathilde Schjøtts og andre kvinnelige anmelderes kritikerskap. Likevel, til tross for muligheten for mørketall, og at det blant annet derfor kan være vanskelig å oppgi et nøyaktig antall litteraturkritikker publisert av Mathilde Schjøtt, har man i dag relativt god kjennskap til omfanget av Schjøtts litteraturkritiske produksjon. Både Lervik (1978, s. 45) og Fjørtoft (1986, s. 147) oppgir «over 50» som tall på litterære artikler publisert i skandinaviske tidsskrifter. Kildesøk på Mathilde Schjøtt i den nettbaserte bibliografien *Norsk litteraturkritikk*, gir 62 treff. Dette støtter opp under Lervik og Fjørtofts beregninger, og gir et bilde av omfanget av Schjøtts produksjon innenfor det litteraturkritiske feltet.

4.2 Variasjon i tidsskrifter og aviser

Mathilde Schjøtt publiserte artikler i en rekke ulike nordiske aviser og tidsskrifter. De fleste publikasjonene fikk hun likevel trykket i tidsskriftene *Nyt Tidsskrift* og *Nylænde*. Sistnevnte var Norsk Kvindesagsforenings eget tidsskrift, med kvinnesaksforkjemperen Gina Krog som redaktør. Schjøtt satt selv i styret til Norsk Kvindesagsforening de første årene etter at organisasjonen ble stiftet. Fjørtoft (1986, s. 125/127-128) viser til Jannik E. Kroghs hovedoppgave om litteraturkritikken i *Nylænde*, og poengterer at litteraturomtalene som publiseres i tidsskriftet gjerne er skrevet i tråd med Norsk Kvindesagsforenings mål om å bekjempe kulturell og juridisk kvinneundertrykkelse. Dette gjelder i stor grad også for Mathilde Schjøtts artikler i tidsskriftet.

Om Schjøtts kritikker publisert i andre tidsskrifter enn *Nylænde*, tidsskrifter som ikke var underlagt Norsk Kvindesagsforening, skriver Fjørtoft (1986, s. 128): «Når Mathilde Schjøtt omtalar bøker i Nyt Tidsskrift t.d., ser ho de ifrå ein langt breiare synsvinkel enn når ho skriv i Nylænde». Dette betyr ikke at Schjøtt ikke skrev litteraturkritikker med et tydelig kvinneperspektiv også i andre aviser og tidsskrifter enn *Nylænde*. For eksempel ble også *Nyt Tidsskrift* regnet for å være et radikalt organ med rom for stemmer som talte kvinnesaken.

Fjertofts kommentar viser likevel at Mathilde Schjøtt ikke nødvendigvis drev kvinnesaksaktivisme, eller at hun kun var opptatt av hvordan skjønnlitterære verk behandlet kvinnespørsmål, i alle sine kritikker.

Nyt Tidsskrift og *Nylænde* er bare noen av tidsskriftene og avisene hvor Schjøtt publiserte sine artikler. Blant de øvrige tidsskriftene hun skrev for, er det variasjon både i geografisk tilhørighet og politisk profil, selv om mange av hennes publikasjoner ble trykket i blader som ble regnet for å være venstresideorganer, eller tidsskrifter med kvinner som målgruppe. Hun fikk for eksempel utgitt bokomtaler både i det venstreorienterte *Dagbladet* og *Verdens Gang*, og i det etter hvert konservative *Morgenbladet*. *Fredriksstad Tilskuer* trykket flere av hennes kritikker, og det samme gjorde det Stockholm-baserte kvinnetidsskriftet *Tidsskrift för Hemmet*, senere omdøpt til *Dagny*.

At Mathilde Schjøtt fikk publisert artikler i et så bredt spekter av aviser og tidsskrifter, kan ha flere forskjellige årsaker. For det første kan de spredte publikasjonene delvis forklares med at Schjøtt ikke var formelt ansatt i noe tidsskrift, og at hun i den forstand ikke var profesjonell kritiker. Dette kan ses på som et typisk kvinnefenomen, særlig i det aktuelle tidsrommet, fordi kvinner var, og i mange tilfeller fortsatt er, forventet først og fremst å ha sitt arbeid i hjemmet. Mathilde Schjøtt var trolig ikke unntatt dette. For det andre kan variasjonen i aviser og tidsskrifter Schjøtt skrev for, være uttrykk for at hun evnet å skrive variert, eller at det hun skrev favnet bredt. Lervik (1978, s. 59) beskriver Schjøtts behandling av bøker som hun anmeldte som saklig og med selve verket, teksten, i fokus. Dette kan ha bidratt til å gjøre at hennes artikler lot seg trykke i aviser og tidsskrifter av ulik karakter. Det kan også antas at kvaliteten på Mathilde Schjøtts tekster, som særlig Lervik (1978) vurderer som høy, kan ha bidratt til at mange redaktører ønsket å trykke hennes artikler.

4.3 Større verker

I tillegg til artikler publisert i aviser og tidsskrifter, utga Mathilde Schjøtt noen større verker hvor hun omtalte litteratur eller forfattere. *Venindernes Samtale om Kvindens Underkuelse* ble som nevnt innledningsvis i oppgaven, utgitt anonymt i 1871. Her tar hun for seg Georg Brandes danske oversettelse av John Stuart Mills *The Subjection of Women* (1869). Schjøtts bok er skrevet som en fiktiv samtale om Mills verk. Gjennom de oppdiktede «venninnenes» refleksjoner, drøfter Mathilde Schjøtt innholdet i *The Subjection of Women*. Samtaleformen

som boka er skrevet i var en pedagogisk og kreativ tilnærming som Schjøtt skulle komme til å anvende ved flere anledninger i sin karriere. Om innholdet i verket skriver Lervik (1978, s. 52-53) at den både forklarer og utfyller Mills framstilling, og at Schjøtt's betraktninger er «forbausende konkrete i sine forslag om bedre skolegang for piker og om lovendringer som skal sikre mot maktmisbruk i ekteskapet». Også boka *Efter læsningen af "Bygmester Solness"*, utgitt under fullt navn i 1893, er skrevet som en samtale, i dette tilfellet om Henrik Ibsens *Bygmester Solness*, publisert året før. I likhet med boka fra 1871, legger Schjøtt fram ulike oppfatninger av Ibsens verk i en leken, nærmest skjønnlitterær, form.

Både Fjørtoft (1986, s. 147) og Lervik (1978, s. 56) omtaler monografien *Alexander Lange Kielland. Liv og Værker* fra 1904 som Schjøtt's hovedverk. Med sine 152 sider, er dette også den i sidetall mest omfattende boka Mathilde Schjøtt fikk utgitt. Lervik (1978, s. 59) beskriver monografien som diskret, og utelukkende basert på offentlig tilgjengelig materiale. Dette kan ses i sammenheng med Schjøtt's fokus på verk framfor forfatter, som går igjen i hennes bokomtaler. Den viktigste bekreftelsen på at monografien er velskrevet har Alexander Kielland selv gitt. Lervik viser til hans personlige takkebrev til Mathilde Schjøtt, hvor han forteller at hennes bok har gledet ham stort, og hvor han roser Schjøtt for hennes skarpe iakttakelser (Lervik 1978, s. 59-60).

4.4 Skjønnlitteratur

«Alt tyder på at Mathilde Schjøtt i alle fall i én fase av sitt liv egentlig ønsket å bli skjønnlitterær forfatterinne», skriver Lervik (1978, s. 54). Schjøtt's skjønnlitterære produksjon er likevel ikke omfattende. Blant hennes arbeider finnes blant annet to skuespill, hvorav ett ble satt opp på teater og det andre trykket i *Nyt Tidsskrift*, og novellene *Statsraadinden*, *Kristiania-interiør, fra 1884* og *Til sidst* som ble utgitt samlet og anonymt i 1887. Begge novellene, og minst ett av teaterstykkene, har valg av ektemake som hovedtematikk. Lervik (1978, s. 55) kaller *Statsraadinden* for det utvilsomt «mest vellykkede av Mathilde Schjøtt's arbeider». Dette er også den lengste av de to novellene.

Det er tydelig at Schjøtt bruker elementer fra eget liv i diktningen. I *Statsraadinden*, er det flere likhetstrekk mellom hovedpersonen i fortellingen, fru Lange, og forfatteren. For det første er det påfallende at fru Lange gjennomgår det som kort tid etter utgivelsen av novellen blir en realitet også for Mathilde Schjøtt: At den hun er gift med blir statsråd, mot hennes

vilje. For det andre beskrives Schjøtt som venstreorientert i men verdikonservativ i framstillinger av henne, og Peter Olrog- og Mathilde Schjøtt tilhørte en borgerlig og intellektuell krets bestående av professorer og kulturpersonligheter. Dette paradokset gjelder også for fru Lange, som tilhører en rik familie og en borgerlig krets, men som likevel viser seg å sympatisere med den politiske venstresiden.

4.5 Utgitt materiale

Brev og dagbøker som Mathilde Schjøtt har etterlatt seg, avslører at hun skrev minst to manuskripter som aldri ble utgitt. Et av disse er det skjønnlitterære verket *Ottilie*. Som Lervik (1978, s. 55-56) skriver, ble teksten særlig godt mottatt av Schjøtts tante, litteraturkritikeren Vilhelmine Ullmann, som i tillegg til å rose teksten bemerket at en av karakterene liknet mye på hennes egen mor, Conradine Dunker, altså Mathilde Schjøtts farmor. Denne likheten gjorde at Schjøtts kusine, Ullmanns datter, Ragna Nielsen, protesterte mot at verket skulle publiseres, noe det heller aldri ble.

Det andre av de utgitte verkene til Mathilde Schjøtt, er biografien om den dansk-norske forfatteren Peter Andreas Heiberg. Dette skriver hun om i en dagboktekst datert 11. oktober 1886. Schjøtt forteller at hun nylig har hørt Ernst Sars, en av grunnleggerne av *Nyt tidsskrift*, foredra om Heiberg, og at hun lot seg begeistre av foredraget. Videre skriver hun om P. A. Heiberg at «jeg har skrevet hans biografi, men ikke somlet mig til at levere den fra mig» (dagbok, 11. oktober 1886). Schjøtt begrunner dette delvis med at hun ikke var fornøyd med «den historiske indredning», noe hun skriver at hun kunne tenke seg å få hjelp til av Sars, men at hun vegrer seg for dette. En annen årsak til at hun ikke vil forsøke å få arbeidet utgitt, er at hun opplever sin egen framstilling av Heiberg så lik Sars', at hun er redd hennes egen tekst vil bli oppfattet som plagiat: «hans og min opfatning falder saa ganske sammen at det maatte se ud som jeg havde læst den af ham og at jeg havde hørt ham for at bestjæle ham» (dagbok, 11. oktober 1886).

Schjøtt avslutter med en metafor som demonstrerer måten hun ser seg selv på sammenliknet med Ernst Sars: «En grund mer til at jeg ikke kan skrive om H.: Sars sagde han vilde skrive hans monografi og da kan jeg jo sige til mig selv: Hvad vil du mus i galtens spor?» (dagbok, 18. oktober 1886). Mathilde Schjøtts valg om å ikke publisere biografien om P. A. Heiberg, kan tolkes som et uttrykk for respekt for skribentkollegaer og akademikere. Likevel kan

eksemplet også tyde på en nesten overdreven ydmykhet, eller at hun ikke tok sitt eget skrivearbeid fullstendig på alvor. Dette finner også Lervik tegn til hos Schjøtt. Hun viser til et brev til Ernst Sars hvor Mathilde Schjøtt ber ham om ikke å gjøre for mye ut av bidragene hun sender inn til *Nyt Tidsskrift*, og forteller ham at han bare må forkaste det han ikke finner plass til i tidsskriftet (Lervik 1978, s. 57). Lervik spør seg om beskjedenheten er et uttrykk for «påttatt kvinnelighet» eller om den er genuin. At noen av de samme holdningene til eget arbeid kommer til uttrykk i Schjøtts dagbøker, kan være et tegn på det siste.

4.6 Avsluttende betraktninger omkring omfanget av Schjøtts litterære produksjon

Omfanget av Mathilde Schjøtts litterære produksjon er stort. På mange måter er det også større enn man lenge har antatt, tatt i betraktning det upubliserte materialet, og det faktum at minst to, og derfor trolig også flere av hennes anmeldelser ikke tidligere har blitt identifisert som hennes. At Schjøtts skrivearbeid måtte kombineres med jobben som mor, hustru og tidvis assistent for sin ektemann, gjør mengden av tekstmateriale som hun produserte, enda mer slående.

Man kan spørre seg om Mathilde Schjøtt opererer innenfor det Showalter (1977) betegner som en kvinnelig subkultur. At Schjøtt ofte skrev med et tydelig utgangspunkt i egne erfaringer som kvinne, både når det gjelder litteraturkritikken og skjønnlitteraturen hun produserte, og at hun publiserte mange av sine artikler i kvinnespesifikke tidsskrifter, kan være argumenter for dette. Blant tidsskriftene hun skrev for, er *Nylænde* eksempel på et blad som kan oppfattes som et subkulturelt fenomen. Dette er fordi det ble skrevet av og for kvinner, baserte seg på et feministisk standpunkt som ikke majoriteten av befolkningen delte og nådde fram til, i følge Fjørtoft (1986, s. 93), «ikkje svært mange», med opplagstall på omtrent 400 midt på 1890-tallet. *Nylænde* er heller ikke det eneste kvinnetidsskriftet Schjøtt publiserte i. For eksempel kan *Dagny* og *Urd* også nevnes i denne sammenheng. Å hevde at Mathilde Schjøtt gjennomgående skriver og publiserer innenfor rammene av en kvinnelig subkultur framstår likevel tvilsomt, tatt i betraktning at hennes artikler ved flere anledninger ble trykket i aviser som rettet seg mot et bredt publikum.

5 Mathilde Schjøtts anmeldelse av Anna Munch: *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie*

I det foregående kapitlet har jeg undersøkt de kvantitative sidene ved Schjøtts forfatter- og kritikerkap, som kan bidra til å svare på spørsmålet om hvilken betydning Mathilde Schjøtt hadde som litteraturkritiker i sin samtid. Gjennom kapitlet viste jeg at Schjøtt både har publisert innenfor mange forskjellige sjangre, og at hun særlig publiserte et stort antall litteraturkritikker. I dette og i de neste kapitlene, vil jeg analysere et utvalg av Schjøtts anmeldelser, og sammenlikne de med noen andre samtidige kritikker av de aktuelle verkene. Dette gjør jeg for å anskueliggjøre de kvalitative sidene ved hennes litteraturkritikker. Med dette mener jeg at jeg ønsker å finne ut hva som kjennetegner Mathilde Schjøtts artikler sammenliknet med andre samtidige anmeldelser, og i hvilken grad jeg vurderer hennes litteraturomtaler som vellykkede. Resultatene av de kvalitative undersøkelsene av deler av Schjøtts kritikerkap vil i likhet med de kvantitative studiene kunne bidra til å gi svar på hvilken rolle Schjøtt spilte i sin samtids kritikkoffentlighet.

I 1889 publiserte Anna Munch sin roman *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie*. Boka er skrevet som et forsvar for ekteskap og tradisjonelt kjærlighetsliv, og argumenterer mot en utsvevende livsstil, og bruddet med majoritetens oppfatning av moral, som ble opplevd som kjennetegn ved bohemenes levesett på denne tiden. Bokas handling utspiller seg i Kristiania, i en borgerlig, men ikke velstående, krets. Vi følger de tre eldste søstrene i en familie. Søstrene er alle på vei inn i voksentilværelsen, men gjør forskjellige valg for sine liv. De to eldste velger begge et tradisjonelt familieliv, og gifter seg, den eldste, Johanne, med en teolog og den mellomste, Dagny, med «en tør, kjedelig mand» (Schjøtt, 1890, s. 27).

Den yngste av de tre, Bergljot, som er den som følges tettest i verket, innleder derimot et forhold til en kunstner, en bohem uten planer om å gifte seg. Bergljot innser etter hvert utfordringene ved å være sammen med denne mannen, og når forholdet er i ferd med å røpes offentlig, flykter hun til USA i skam. Fetteren Gunnar, som tidligere i romanen har fortalt om «moderne bøgers» skadepotensiale for leseren, og at hans egen bror gikk til grunne, og til slutt døde, som en følge av disse bøkernes innflytelse, sporer opp og finner Bergljot i USA

(Munch, 1892, s. 64). På bokas siste side hintes det om at Gunnar vil komme til å gifte seg med Bergljot, og at hun på den måten vil oppnå et moralsk og verdig samliv.

Romanen har et verdikonservativt budskap, hvor ekteskap og avholdenhet i kjærligheten holdes fram som det moralske rette. Likevel er verkets framstilling av ekteskapet ikke helt fri for tvetydigheter. Johanne blir nødt til å flytte til Nord-Norge i forbindelse med at hennes ektemann får jobb der. Dagnys ekteskap framstilles som lite stimulerende for henne. Bergljot, som i utgangspunktet er den som handler uklokt og umoralsk, og som er offer for det boka advarer mot, er den av de tre søstrene som til slutt på mange måter ser ut til å gå den lyseste framtiden i møte. Det framstår likevel som utvilsomt at det er et konservativt syn på kjærlighet og ekteskap som danner grunnlag for verket, og når det ser ut til å ende godt for den yngste søsteren er det fordi hun reddes av det tradisjonelle kjærlighetslivet, fra det utsvevende og liberale. Det er likevel forståelig når anmelderne av romanen uttrykker en viss usikkerhet omkring bokas budskap.

5.1 Omtale i aviser og tidsskrifter

Databasen *Norsk litteraturkritikk* oppgir at det har blitt publisert tre anmeldelser av *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*: én publisert i *Nylænde* i 1890, skrevet av Mathilde Schjøtt, én publisert anonymt i *Verdens Gang* i 1889 og én trykket i *Dagbladet* samme år, også den anonymt. 1892-utgaven av Munchs roman viser likevel at det ble publisert betydelig flere anmeldelser av boka enn det *Norsk litteraturkritikk* oppgir. Bokas siste sider er nemlig viet «Uddrag af pressens udtalelser om bogens første oplag». Foruten anmeldelsen i *Dagbladet*, finner vi her omtaler av boka trykket i *Aftenposten*, *Morgenbladet*, *Vestlandsposten* og *Folkebladet*. I tillegg er det tatt med en anmeldelse av verket skrevet på tysk av Ernst Brausewetter, som også beskjeftiget seg med å oversette skandinavisk litteratur. Denne omtalen ble publisert i den østerrikske ukeavisen *Der Kyffhäuser*. Med tanke på at både anmeldelsen i *Verdens Gang* og Schjøtts omtale i *Nylænde* er utelatt fra 1892-utgaven av *Kvinder. En utviklingshistorie*, og det faktum at overskriften forteller at kritikkene som er tatt med bare er et utdrag av det som er skrevet om verket, er det sannsynlig at det også finnes andre omtaler av boka som ikke har blitt inkludert her, og som ikke er kjente i dag.

At det ble trykket flere kritikker av Anna Munchs debutroman enn det som tidligere har blitt oppgitt, er interessant av flere grunner. For det første gir dette et nytt bilde av interessen for

Munchs litteratur i forfatterens samtid. At Anna Munch er lite lest og omtalt i dag, gjør dette funnet enda mer verdt å merke seg. For det andre er det verdifullt for min analyse av Mathilde Schjøtts omtale av verket, at det finnes et større antall anmeldelser enn først antatt som det er mulig å sammenlikne med Schjøtts kritikk.

Hovedårsaken til at mange av anmeldelsene av romanen mangler i databasen, er trolig at hele Munchs forfatterskap er utelatt fra Jens Braage Halvorsens forfatterleksikon, som *Norsk litteraturkritikk* bygger på. Dette er i seg selv interessant, fordi antallet anmeldelser av verket, det faktum at boka ble oversatt og at det ble trykket opp et andreopplag av romanen tre år etter første utgivelse, prydet med illustrasjoner av den anerkjente kunstneren Thorolf Holmboe, indikerer at romanen må ha vært ansett for å være av en viss betydning i sin samtid.

5.2 Genetiske vurderinger i Schjøtts kritikk

Mathilde Schjøtts omtale av *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie* ble publisert i to deler i *Nylænde* i 1890, én del i utgivelsen fra første januar og én den femtende januar. Her vil jeg likevel omtale Schjøtts kritikk av verket som én anmeldelse, og når jeg gjennomgår anmeldelsen, vil jeg ikke skille mellom det jeg henter fra delen trykket første januar og det som ble publisert femtende januar. Noe av det mest påfallende ved Schjøtts bokomtale er hvor lite fokus hun retter mot forfatteren. Dette betyr ikke at genetiske vurderinger er fraværende i Mathilde Schjøtts kritikk. I det innledende avsnittet framstiller hun kvinnelige forfatteres framgang nasjonalt og internasjonalt, før hun i det neste avsnittet gir uttrykk for at Anna Munchs roman anskueliggjør voksende «mod» og økt «ansvarsfølelse» blant kvinner som skriver (Schjøtt 1890, s. 8). Hensikten med denne delen av anmeldelsen er likevel ikke å gi karakteristikker av Munch eller de andre forfatterne som nevnes, eller å antyde noe om deres liv eller personlighet. Innledningen har heller en kontekstualiserende funksjon. Her forteller anmelderen om kvinnelige forfatteres framgang, og viser hvordan romanen er blitt til i tråd med denne tendensen.

Videre skriver Schjøtt at romanen er skrevet «under magten af en stærk overbevisning» og med «talent, med en dramatisk evne til at levendegjøre personer og situationer» (Schjøtt, 1890, s. 8). Her kommenterer Schjøtt forfatterens meninger og ferdigheter, men det er likevel boka som står i sentrum også når Mathilde Schjøtt gir karakteristikker av Anna Munch som

forfatter. At en sterk overbevisning ligger til grunn for verket, ses i sammenheng med at romanen er «glødende, sterk, ligesom mættet med farver» (Schjøtt, 1890, s. 8). Munchs anti-bohemske synspunkter er altså ikke i seg selv det interessante for Schjøtt, men heller de sporene forfatterens overbevisning har satt i verket.

Det samme gjelder for karakteristikkene av forfatteren som talentfull. Rettere sagt skriver Schjøtt (1890, s. 8) at boka er «skrevet med talent», og med denne bemerkningen sikter anmelderen først og fremst til det hun opplever som levende skildringer av situasjoner og personer i romanen. Egenskapene som forfatteren i følge Schjøtt innehar, er egenskaper leseren finner i verket. Ingen sider ved Anna Munch som ikke framkommer i verket, trekkes inn i Mathilde Schjøtt's anmeldelse.

5.3 Estetiske og kognitive kriterier

At Munchs roman er «mættet med farver» og at personer og situasjoner i verket er levendegjort, er beskrivelser av kvaliteter ved selve bokas utforming (Schjøtt 1890, s. 8). Dette vil derfor være å regne som objektive, estetiske vurderinger fra Schjøtt's side. Det samme kan sies å gjelde anmelderens beskrivelse av hovedkarakterene og handlingen i romanen. «alle detaljer og stemninger og ydre situationer, hvorved denne forlovelse indgaaes, er saa levende skildret, at man synes at opleve det, og er noget av det bedste i boken» (Schjøtt, 1890, s. 27). I dette utsagnet ligger det også et element av affektiv vurdering. Anmelderen skriver at Munch skildrer «stemninger og ytre situationer» på en måte som gjør at leseren får følelsen av selv å «opleve» det som beskrives (Schjøtt, 1890, s. 27). Schjøtt viser her til en psykologisk eller følelsesmessig påvirkning deler av teksten har på leseren, og gir en positiv vurdering av boka basert på evnen den har til å frambringe følelsesmessig engasjement hos mottakeren.

Anmeldelsen inneholder også enkelte kognitive vurderinger. Schjøtt (1890, s. 8) beskriver verket som «et varsko mod bohêmeretningen», og hevder at en av årsakene til at boka lykkes med dette, er at den er «skrevet med et (...) uhyggeligt kjendskap til sit stof». Her er Schjøtt helt eksplisitt i sin positive omtale av forfatterens innsikt i temaet hun behandler. Videre i artikkelen skriver Mathilde Schjøtt om hvordan karakterene oppfører seg på måter som er gjenkjennelig fra samfunnet hun lever i. Hun skriver for eksempel om hvordan barna i Munchs bok «udvikler sig i opposition mod hjemmets aand og forhold», på samme måte som

barn i det virkelige liv (Schjøtt, 1890, s. 9). Dette vil kunne regnes som en form for kognitiv vurdering, fordi anmelderen anerkjenner forfatterens innsikt med tanke på forståelse av oppvekstforhold og familieliv. Samtidig kan man også argumentere for at når Schjøtt trekker linjer mellom verket og det virkelige samfunnet, vurderer hun verket på et genetisk grunnlag, ved at hun viser hvordan forhold i samfunnet hvor boka ble til, gjenspeiles i Munchs skjønnlitterære verk.

5.4 Moralske kriterier

Likevel er verken estetiske eller kognitive vurderinger dominerende i Mathilde Schjøtt's kritikk. Det er primært moralske kriterier som danner grunnlaget for hennes omtale av boka. Et utdrag fra kritikken som illustrerer dette, ble også sitert i forrige avsnitt: «Bogen er et varsko mod bohêmeretningen», skriver Schjøtt (1890, s. 8) i introduksjonen av sin omtale av romanen. Her gir hun uttrykk for at det er forfatterens hensikt å advare leseren mot en bestemt form for livsførsel. Dette er en tydelig moralsk vurdering av verket fra Schjøtt's side.

Anmelderen fortsetter: «mod den mening, at ungdom bør vide alt for at kunne værgе sig mod det, mod den moderne litteratur og dens udbredelse til alle og enhver» (Schjøtt, 1890, s. 8). Dette vil kunne regnes som en moralsk måte å forstå verket på, fordi Schjøtt tolker romanens innhold som argumenterende mot ungdommers ofte utforskende levesett og mot nye retninger eller tendenser innenfor litteraturen. Det er likevel også mulig at det ligger vurderinger av estetiske sider ved romanen i dette teksteksemplet. Man kan for eksempel tenke seg at Schjøtt mener at verket ikke bare kritiserer moderne litteratur eksplisitt, men at også romanen i sin klassiske realistiske utforming står i opposisjon til den nye litteraturen. Likevel skriver hun at «bogen dømmеr lidt sig selv ved de træffende udfald mod de moderne bøger», på grunn av en usikkerhet rundt romanens tendens i avslutningen, hva gjelder verkets holdning til bohemretningen (Schjøtt, 1890, s. 28). Dette gjør det sannsynlig at Schjøtt først og fremst sikter til den eksplisitt uttalte motstanden mot moderne litteratur i Munchs bok.

Flere av Schjøtt's bemerkninger i bokomtalen befinner seg i skjæringspunktet mellom ulike former for vurderingskriterier. Hun skriver blant annet: «Hva der er ublandet godt skildret, er maleren, hans store begavelse, store uvederhæftighed og dette saa helt norske hjemlige, at han slipper saa ganske undaf ansvar og følger» (Schjøtt, 1890, s. 29). Her roser anmelderen for det første måten maleren Norby, skildres i verket, både hans gode og mindre gode sider.

Dette kan tolkes som ros både av Munchs arbeid med å skape karakteren, og måten hun har gjort ham levende for leseren gjennom språket. Dette er estetiske vurderinger.

Samtidig finnes også et element av kognitiv vurdering i denne delen av anmeldelsen: Schjøtt antyder at måten maleren slipper unna på, er et typisk norsk fenomen. Skal vi tro anmelderen, sier Munch på denne måten noe allment om det norske samfunnet i sin roman. For det tredje er også dette utdraget preget av moralsk bedømmelse. Når anmelderen peker på at den «uvederheftige» maleren på norsk vis slipper unna noen form for følger, kan dette tolkes dithen at hun vurderer verket som en kritikk av hvordan menn som lever utsvevende liv, og som lar sin livsstil gå utover kvinner, lett slipper unna negative konsekvenser for sine handlinger.

Beskrivelser av karakterer og gjengivelse av handlingen utgjør en stor del av Schjøtt's bokomtale. I denne delen av anmeldelsen finnes både estetiske vurderinger i form av kommentarer til Munchs beskrivelser av personer og miljø, og kognitive vurderinger i form av bedømmelser av i hvilken grad det som fortelles i romanen har rot i mekanismer i det virkelige livet. Likevel er også de mer refererende delene av anmeldelsen mest preget av moralske vurderinger. For eksempel skriver Schjøtt (1890, s. 27) om hovedkarakteren i romanen at «Hun har allerede (...) gaaet og legt kjæreste med en student, og derved sløvet den instinktive kydskehed, der er en ung piges medfødte værn».

Oppsummerende, etter i grove trekk å ha gjengitt handlingen og avslørt hvordan romanen ender, skriver Schjøtt: «til den advarsel, som bogen (...) giver, kan føies: Ikke saa godt, som her, vilde det gaaet i virkeligheden» (Schjøtt, 1890, s. 28). Her vurderer hun igjen Munchs tekst til å ha et tydelig moralsk budskap, ved at hun viser til bokas «advarsel». Schjøtt vurderer likevel det moralske budskapet til ikke å være tydelig nok, og legger til sin egen oppfatning om at enden på historien nok ville vært mindre lykkelig for de involverte, dersom dette hadde hendt i virkeligheten. Dette kan for det første anses å være uttrykk for Mathilde Schjøtt's egne moralske oppfatninger omkring tematikken i romanen. Men dette kan også oppfattes som en kritisk bemerkning fra Schjøtt's side hva gjelder de kognitive aspektene ved romanen. I sitatet gir nemlig anmelderen uttrykk for at slutten i verket røper en manglende forståelse hos forfatteren av hvilke konsekvenser den aktuelle romankarakterens livsførsel ville medført.

Videre skriver Schjøtt at det eksisterer usikkerhet blant leserne om bokas tendens, nettopp fordi slutten kan oppfattes som i overkant optimistisk, og at dette i noen grad går utover det anti-bohemske budskapet. Hun sier seg delvis enig i denne tolkningen, og hevder at «bogen var bleven mere konsekvent, som moralskrift betragtet (...) om slutningen havde været en anden» (Schjøtt, 1890, s. 28). Her gir Mathilde Schjøtt eksplisitt uttrykk for sine moralske vurderinger av verket, at i hvilken grad forfatteren lykkes med å formidle et klart, utvetydig, moralsk budskap, har noe å si for i hvilken grad romanen er vellykket eller ikke. Likevel legger anmelderen til at «(M)aaske havde den dog da tabt i træffende psychologi» (Schjøtt, 1890, s. 28). Dette viser at Schjøtt ser en verdi ikke bare i de moralske aspektene ved verket, og at hun vurderer det som negativt dersom det moralske aspektet ville overskygge andre kvaliteter ved boka, i dette tilfellet psykologien, som hun mener at Munch har lyktes godt med.

Når Schjøtt opplever psykologien som treffende, kan dette være en kognitiv vurdering ved at de fiktive karakterenes psyke er skildret på en innsiktsfull måte. På den annen side kan det her også handle om at romanens psykologiske aspekter bidrar positivt til romanens estetiske kvalitet: At det skaper intensitet, at det binder handlingen sammen eller at språket forfatteren bruker for å skildre menneskesinnet, er godt.

5.5 «Der er fare paa færde»

Mot slutten av bokomtalen frigjør Schjøtt seg i større grad fra romanen i sine refleksjoner. I stedet for å ta for seg boka direkte, lar hun romanen danne bakgrunn for sine egne deskriptive og normative tanker om datidens norske samfunn. Schjøtt spør: «Kan vi nu med denne bog som et argument sige, at denne tid er en saa daarlig tid, og at moralen stod høiere før?» (Schjøtt, 1890, s. 29). Dette avkrefter hun, men fortsetter: «der er en forskjel, som nok kan gjøre, at man kan sige som i »Kvinder»: Der er fare paa færde. Det er, at den løse moral er kommen mere frem i dagen, er bleven princip» (Schjøtt, 1890, s. 29). At mangel på moral har blitt et prinsipp for mange, henger i følge Schjøtt sammen med svekket autoritetstro, at man kaster bort «den ydre støtte», som hun formulerer det.

Mathilde Schjøtt trekker fram religion som eksempel på autoritet i denne sammenheng. Anmelderen bemerker at Munch i sin roman «vogter sig for at sætte religionen under debat» (Schjøtt, 1890, s. 29). For leseren av anmeldelsen oppleves det som at Schjøtt ser dette som

en svakhet ved verket. Hun hevder også at både «(T)roende og ikke troende kan tage bogen til indtægt for sig», uten at hun utdyper dette perspektivet videre (Schjøtt, 1890, s. 29). To av søstrene i fortellingen, Bergljot og Dagmar, stiller spørsmål ved egen tro. Likevel vil dagens lesere kunne oppleve at romanen i hovedsak stiller kristendommen i et positivt lys, blant annet gjennom framstillingen av den eldste og mest gudfryktige søsteren, Johanne, som på mange måter framstilles som den mest vellykkede og resurssterke av de tre søstrene.

I de to siste, korte avsnittene i anmeldelsen forsøker Schjøtt først å forklare hvordan tidens «løse moral» henger sammen med den protestantiske læren om syndsforlatelse. «Troen sletter ud alle synder», og for at denne nåden skal få virke, vil det være «(N)æsten (...) en fordel at synde» (Schjøtt, 1890, s. 29). Deretter, som en form for konklusjon i anmeldelsen, men formulert som et retorisk spørsmål, antyder hun at «respekt for institutionerne» og styrking av moral gjennom oppdragelse og religionsundervisning vil kunne «modvirke faren» som bohemenes livsførsel utgjør (Schjøtt, 1890, s. 29).

De mange moralske vurderingene i Schjøtts anmeldelse gjenspeiler den sterke moralske tendensen i Munchs verk. Romanen er til tider helt eksplisitt i sin tendens, med synspunkter som uttrykkes klart både i form av veiledende tale fra noen av de tilsynelatende klokeste karakterene og en kommenterende fortellerstemme. Det legges på denne måten opp til moralsk lesing og vurdering av verket. Et sterkt moralsk preg er også kjennetegnet for den realistiske tradisjonen som boka kan knyttes til, og denne typen vurderinger og synsvinkler var vanlige i anmeldelser i norske medier på slutten av 1800-tallet. At Mathilde Schjøtt selv var verdikonservativ, og nok kunne si seg enig i det som er hovedbudskapet i romanen, er også med på å forklare måten Schjøtt tar for seg verket på.

Iversen beskriver Schjøtts anmeldelse av verket som kritisk blant mange positive omtaler, og at Mathilde Schjøtt gir uttrykk for at romanen «tegnet et altfor fascinerende bilde av bohemtilværelsen» (Engelstad m.fl., 1988, s. 183). Hareide (1992, s. 241) hevder også at Schjøtt kritiserte bokas «uklarhet» i framstillingen av bohemenes livsførsel. Som en innvending til Hareide og Iversens oppfatninger av anmeldelsen vil jeg hevde at Schjøtt uttrykker klart sin forståelse av romanens budskap som en advarsel mot bohemretningen. At enkelte «har taget fejl af tendentsen» i boka, omtaler hun som «mærkelig» (Schjøtt, 1890, s. 8-9). Schjøtt erkjenner at det kan finnes en noe forvirrende tvetydighet i romanens avslutning, men hun modererer sin kritikk av denne, og jeg tolker ikke Mathilde Schjøtt dithen at hun

oppfatter framstillingen av bohemtilværelsen som så positiv som Iversen hevder. Mitt syn underbygges av det Schjøtt skriver i artikkelen «Brev til Dagny fra Kristiania», trykket i kvinnetidsskriftet *Dagny* i desember 1889. Her anbefaler hun Munchs roman som julelitteratur for tidsskriftets lesere, og kaller verket «en kraftig, varm, talentfull bog» og «et energisk indlæg mod bohème-literaturen og bohème-standpunktet» (Schjøtt, 1889, s. 23-24).

5.6 *Dagbladets* anmeldelse av *Kvinder. Et stykke*

udviklingshistorie

Jeg opplever, i motsetning til Iversen, Mathilde Schjøtt's anmeldelse av *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie* som overveiende positiv. Det samme kan ikke sies om omtalen av verket i *Dagbladet*, publisert 22. desember, et par uker før Schjøtt's artikkel ble trykket i *Nylænde*. Begge anmeldelsene legger stor vekt på de moralske sidene ved verket, men utformingen av verket, språket, tonen og vurderingene, er i hovedsak svært forskjellig.

«Denne Udviklingshistorie er skrevet ud af en bestemt Livsanskuelse, hvad der er et Fortrin» åpner *Dagbladets* anmeldelse med, før den fortsetter «men den har en udenpaa klinet Tendens, hvad der er en Mangel» (Munch, 1892). Disse bemerkningene dreier seg om bokas moralske aspekter, men er etter mitt syn ikke i seg selv moralske vurderinger. At det ligger en «bestemt Livsanskuelse» bak fortellingen, er en genetisk vurdering av verket, fordi det antydes at Munchs synspunkter er grunnleggende for romanen. Dette ser anmelderen som et «Fortrin» (Munch, 1892). Hva *Dagbladets* anmelder mener med at romanen har «en udenpaa klinet Tendens», er vanskelig å vite sikkert. Kanskje dreier det seg om at moralen i fortellingen blir for overtydelig eller ikke formidles på en tilfredsstillende måte, og at dette går ut over de skjønnlitterære kvalitetene i verket. I så fall vil vurderingen være å regne som objektiv, fordi det er et ikke-harmonisk forhold mellom tematikken og romanens utforming

Anmelderen skriver videre at forfatteren «(G)jennem en (...) gribende Fremstilling søger (...) at vise virkningene af Bohememoralen» (Munch, 1892). Her gis det for det første en affektiv vurdering av verket, ved at anmelderen gir uttrykk for å føle seg berørt. For det andre ligger det en moralsk vurdering i dette utsagnet når det beskrives at boka viser hvilke konsekvenser som følger av «Bohememoralen». Kritikerens savner «poetisk og logisk Begrundelse» for standpunktene som kommer til uttrykk i boka, og legger til at «her mærker man Hensigten, blir ikke overbevist, men bare forstemt». Dette er nok et eksempel på en affektiv vurdering av

verket, hvor anmelderen beskriver en negativ følelsesreaksjon på bokas innhold, som han eller hun baserer sin bedømmelse på.

Dagbladets anmeldelse framstår som et eksempel på det Andersen (1986, s. 35) betegner som konkav litteraturkritikk. De mange bastante, negative vurderingene i omtalen gir leseren av artikkelen dette inntrykket. Særlig i kritikkens siste avsnitt i kritikken hever anmelderen seg over både verket og forfatteren, og uttrykker nærmest allvitenhet hva gjelder det som kreves for å lykkes som forfatter. Kritikeren skriver blant annet at romanen «tyder paa manglende literær Kultur», og at selv om det er grunn til å tro at man i Munch «har en ny, digterisk Evne», må forfatteren utvikle «et bredere aandeligt Dannelsesgrundlag med større Fordomsfrihed» før hun kan bli en forfatter av betydning (Munch, 1892).

Schjøtt inntar i sin omtale en annen posisjon overfor verket sammenliknet med *Dagbladets* anmelder. Hun slipper for det første i større grad enn sin kollega selve verket til i sin omtale, gjennom handlingsreferat og hyppig bruk av sitater. På denne måten gjøres forholdet mellom roman og anmeldelse tydelig, boka blir det primære og anmeldelsen det sekundære, og kritikken utformes på verkets premisser. Med dette mener jeg at Schjøtt først og fremst er opptatt av å forstå romanen, framheve det som gjør den interessant og å presentere dette til publikum på en god måte.

Mathilde Schjøtt har også negative vurderinger i sin omtale av romanen. Disse er imidlertid utformet på en annen måte enn kritikken som framkommer i *Dagbladets* bokomtale. Schjøtt skriver for eksempel om romanens avslutning at «til den advarsel, som bogen saa veltalende og gribende giver, kan føies: Ikke saa godt, som her, vilde det gaaet i virkeligheden. *Der* vilde neppe være nogen trofast, ventende, tilgivende at havne i, naar den troløse var brustet» (Schjøtt, 1890, s. 28). Her kunne Schjøtt ha omtalt Munchs avslutning som urealistisk. I stedet godtar hun måten forfatteren har valgt å avslutte romanen på, og foreslår en tilføyning til teksten heller enn at den burde vært skrevet om. Det er også påfallende hvordan anmelderen i *Dagbladet* retter en del av sin kritikk mot forfatteren i stedet for verket i seg selv. Dette unngår Schjøtt i sin omtale.

Forskjellene mellom anmeldelsen i *Dagbladet* og *Nylænde* kan også i noen grad ha sammenheng med formatet omtalene er skrevet i. Schjøtts artikkel er betydelig mer omfattende med tanke på tekstlengde, og dette gir henne derfor muligheten til å gi en mer

inngående behandling av Munchs roman. Ulikhetene i tilnærmingen til romanen strekker seg likevel ut over det som kan forklares med format og mulig tilgjengelig tekstlengde.

Dagbladets fokus på forfatter framfor verk og konkave syn på teksten er trolig ikke resultat av plassmangel, men er heller et resultat av et bestemt syn på litteraturanmelderens rolle.

Motsatt kan man si noe liknende om Schjøtts anmeldelse; den er ikke sympatisk, innsiktsfull og godt skrevet fordi den er lang, men fordi Schjøtt har andre hensikter med det hun skriver enn å måle, veie og slakte objektet hun tar for seg. I stedet ønsker hun, som en deltakende kritiker, å gi vurderinger som både gir leseren interessant innsikt i verket, og som kan være utviklende for forfatteren av boka.

5.7 Øvrige anmeldelser

I tillegg til Ernst Brauseweters anmeldelse på tysk, er det to av anmeldelsene, én publisert i *Morgenbladet* 14.12.1889 og én i *Aftenposten* 19.12.1889, som er gjengitt i 1892-utgaven av *Kvinder. Et stykke tviklingshistorie*, som er betydelig lengre enn de andre omtalene. Begge er overveiende positive i sine vurderinger, og vektlegger i likhet med både Schjøtts og *Dagbladets* anmeldelse, i stor grad de moralske sidene ved romanen. Det finnes likevel forskjeller mellom omtalene i *Morgenbladet* og *Aftenposten*, hva gjelder innhold og utforming, og de to skiller seg også fra Schjøtts kritikk.

Særlig *Morgenbladets* anmeldelse har et tydelig, gjennomgående moralsk preg. Kritikerens vier lite plass til handlingsreferat, men søker heller å tolke og formidle budskapet i romanen. Munch ønsker, i følge anmelderen, å belyse blant annet forfatterens og foreldregenerasjonens ansvar for bohémkulturens framvekst: Forfatterne fordi de forfører folket med lefling med «Kvasidybsinds store ”Problemer”», og foreldre fordi de ikke er oppmerksomme på og opptatt av nye fenomener som vokser fram og som kan lede ungdommen på ville veier, og dermed ikke er i stand til å rettlede dem (Munch, 1892).

Morgenbladets anmelder retter mye fokus mot forfatteren i sin anmeldelse. I det innledende avsnittet står det blant annet at romanen «er blevet til, fordi Forfatterinden har havt et Ord at sige, der m a a t t e siges» (Munch, 1892). At forfatteren gjennom romanen uttrykker et klart budskap, framkommer også i Schjøtts anmeldelse. Forskjellen ligger heller i måten anmelderne formulerer seg: Mens *Morgenbladets* kritiker gjennomgående viser til *forfatterens* meninger, skriver Schjøtt i hovedsak om *romanens* tendens. Med dette grepet

rettes hennes fokus i omtalen mot verket framfor mot forfatteren, og anmeldelsen åpner også på denne måten implisitt opp for at det ikke nødvendigvis er et direkte forhold mellom romanens budskap og forfatterens synspunkter.

I motsetning til anmeldelsen i *Morgenbladet*, utgjør handlingsreferat en stor del av *Aftenpostens* omtale av Munchs verk. Også i denne anmeldelsen påpekes de moralske aspektene ved romanen, men sammenliknet med *Morgenbladets* kritikk, legges det i *Aftenpostens* anmeldelse større vekt på de affektive og estetisk objektive aspektene ved verket. Det skrives for eksempel «(D)et er en Lidelse at følge hende Skridt for Skridt» (Munch, 1892). Ulike former for genetiske vurderinger finnes også i *Aftenposten* omtale. Anmelderen avslutter med å hevde at «(F)or ti Aar siden vilde man have stukket denne Bog væk», men at forholdene i Norge har blitt så «europæiske» at boka har relevans for et norsk publikum (Munch, 1892). Denne genetiske vurderingen sier noe om endrede samfunnsforhold i Norge som en forutsetning for romanens tilblivelse og lesbarhet.

En annen genetisk vurdering i *Aftenpostens* anmeldelse, skjer i form av en sammenlikning mellom George Eliots roman *Adam Bede* og *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie*. Mathilde Schjøtt nevner også Eliot i sin anmeldelse, i innledningen hvor hun skriver om kvinners varslede framgang som forfattere. Det som er interessant å merke seg, er at mens Schjøtt nevner Eliot som en av de største internasjonale kvinnelige forfatterne, omtaler *Aftenpostens* kritiker George Eliot, eller Mary Ann Evans som var hennes egentlige navn, som «han». Om årsaken til dette skyldes en glipp fra *Aftenpostens* anmelders side, eller at Schjøtt hadde innsikt i Eliots identitet som ikke var kjent blant flertallet av norske litteraturkritikere, er vanskelig å vite. Dette gir oss likevel et inntrykk av at Mathilde Schjøtt var bedre oppdatert på europeisk litteratur enn sin kollega i *Aftenposten*.

5.8 Språk og ordvalg

Et tredje genetisk aspekt ved *Aftenpostens* bokomtale, er at anmelderen påpeker at romanen er Munchs «offentlige Debut», altså hennes første utgivelse under fullt navn, selv om kritikeren mer enn antyder at boka neppe er den første hun har gitt ut. Alle anmeldelsene som er gjengitt i 1892-utgaven av *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*, foruten den korte omtalen trykket i *Folkebladet* 31.01.1890, forteller enten direkte eller implisitt at boka er Munchs første utgivelse. Schjøtt nevner ikke dette i sin omtale. Dette har trolig sammenheng med at

Mathilde Schjøtt har fokus på verket framfor forfatteren i sin anmeldelse. Når hun ikke skriver at verket er en debutroman, unngår hun også det konkave perspektivet som går igjen i flere av de andre anmeldelsene av verket. En debutant forbindes gjerne med mangel på erfaring og uutviklede ferdigheter, selv om særlig *Aftenpostens* anmelder påpeker at dette ikke er tilfelle hos Munch. Anmelderen vil dermed kunne komme til å heve seg over forfatteren, og skrive om verket som om kritikeren er overlegen forfatteren hva gjelder innsikt i hva som skal til for å skrive god litteratur.

En annen forskjell i hvordan Schjøtt framstiller Munch på, sammenliknet med de andre anmelderne av *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*, vises i måten hun omtaler dikteren på. Mens de andre kritikerne omtaler Munch som «Forfatterinden», bruker Schjøtt den mannlige betegnelsen «forfatteren». Det er usikkert om Schjøtt anser den mannlige formen som nøytral, og bruker dette ordet for å viske ut forskjellene mellom det maskuline og feminine. En annen mulighet er at hun aksepterer den tradisjonelle, mannlige dominansen i språket og samfunnet, hvor det maskuline er primært, offentlig og sterkt, og det kvinnelige sekundært, privat og sært, og derfor forsøker å løfte kvinnelige forfattere inn i den mannlige sfære gjennom måten hun omtaler dem på. Eksemplet kan peke fram mot betydningen de poststrukturalistiske feministiske litteraturforskerne tillegger strukturer i språket, til tross for at denne teoretiske retningen oppstod mange tiår etter Schjøtts død. Uansett hva tanken bak ordvalgene var, illustrerer Schjøtt hvordan kulturelt bestemte forskjeller mellom menn og kvinner manifesteres i språket. Hun viser samtidig at det også ligger potensiale til å protestere mot de undertrykkende mekanismene i språket, gjennom å bryte med språklige konvensjoner.

6 Mathilde Schjøtts anmeldelse av Henrik Ibsen: *Vildanden*

Mathilde Schjøtts omtale av *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie* er skrevet ut i fra hennes ønske om å løfte fram mindre kjente, særlig kvinnelige, norske forfattere. Lervik (1978, s. 63) skriver at Schjøtt viser «solidaritet» overfor disse forfatterne ved «å ta dem alvorlig» og gjennom å følge et prinsipp om å unngå å gi utgivelsene deres ensidig negativ kritikk. Schjøtt uttrykker imidlertid også stor beundring overfor sin samtids største mannlige forfattere, og særlig virker hun å verdsette Bjørnstjerne Bjørnsons forfatterskap, i tillegg til Alexander Kiellands og Henrik Ibsens verker.

Omfanget av Schjøtts Ibsen-kritikk viser hennes særlige interesse for denne forfatteren. Mathilde Schjøtt startet imidlertid ikke sitt virke som litteraturanmelder før i slutten av 1870-årene, altså etter at Henrik Ibsen hadde utgitt godt over halvparten av skuespillene han skulle komme til å gi ut i løpet av sin forfatterkarriere. Hennes omtaler av dramatikerens verker begrenser seg derfor i hovedsak til noen av de seneste av hans stykker, med unntak av en teaterkritikk av en oppsetning av *Kjærlighedens Komædie*, publisert i *Fredriksstad Tilskuer* i 1893.

Norsk litteraturkritikk oppgir at Schjøtt fikk publisert 11 artikler, deriblant teaterkritikker, bokomtaler og forfatterportretter, om Henrik Ibsen. Som nevnt tidligere, mangler Schjøtts omtale av *Hedda Gabler* publisert i det svenske tidsskriftet *Dagny* i 1891 i *Norsk litteraturkritikk*s oversikt. Hennes anmeldelsen av det samme verket, som bibliografien oppgir at ble trykket i *Nylænde* i 1890, ser derimot, etter en gjennomgang av aktuelle utgaver av tidsskriftet, ikke ut til å være reell. Hvordan det har skjedd at en omtale som aldri har eksistert, har blitt inkludert i oversikten over Schjøtts anmeldelser, er vanskelig å gi svar på. Når det gjelder anmeldelsen i *Dagny*, kan forklaringen være at omtalen ble publisert i et svensk tidsskrift, og at den dermed har blitt oversatt i datainnsamlingen til bibliografien. Likevel er enkelte andre anmeldelser fra utenlandske tidsskrifter innlemmet i oversikten, inkludert andre kritikker av Mathilde Schjøtt publisert i *Dagny*.

Henrik Ibsens *Vildanden* ble utgitt første gang i 1884, til blandede kritikker. Hagen (2015, s. 102) forteller at stykket «gjerne [sees] som en overgang til en mer symbolsk og tidløs fase i Ibsens forfatterskap». Mens de foregående stykkene er av samfunnskritisk karakter, med en strengt realistisk handling, er spørsmålene som debatteres i *Vildanden* heller av menneskelig eller eksistensiell karakter. Ibsen tillater seg også her i større grad enn i de andre stykkene fra siste halvdel av 1870-årene og første del av 1880-tallet, å inkludere fantasifulle og symbolske elementer i fortellingen.

Stykket handler om familien Ekdal, ekteparet Hjalmar og Gina, datteren Hedvig og farfar «gamle Ekdal», som rammes av en krise når det plutselig blir kjent at Hjalmar ikke er Hedvigs egentlige far. Motivert av troen på at sannheten alltid, og for enhver pris, må formidles, bringer Hjalmars venn, Gregers Werle, ham budskapet om at det er Gregers' egen far, grosserer Werle, gamle Ekdals arbeidsgiver og tidligere forretningskompanjong, som er Hedvigs biologiske far. Som en konsekvens av dette gir Hjalmar uttrykk for at han ikke lenger vil ha noe med Hedvig å gjøre, og en kombinasjon av misforståelser og Hedvigs ønske om å bevise sin kjærlighet til Hjalmar, fører til at hun begår selvmord i siste akt. Den mest sentrale tematikken i stykket regnes å være konflikten mellom det åndelig ideelle og den sunne fornuft.

6.1 Hyllest til «de fire store»

Mathilde Schjøtt's anmeldelse av *Vildanden* i *Nyt Tidsskrift* er del av en større samleanmeldelse. Jeg vil her konsentrere meg om den delen av kritikken som omfatter Ibsens verk, og behandle denne som en egen bokomtale. Under overskriften «Bognytt» tar Schjøtt for seg de seneste utgivelsene til alle «de fire store». I tillegg til Henrik Ibsens stykke, omfatter kritikken Bjørnstjerne Bjørnsons *Det flager i byen og paa havnen*, Jonas Lies *En Malstrøm* og *Fortuna* av Alexander Kielland. Anmeldelsen åpner med en gjengivelse av det svært positive, og etter Schjøtt's syn «træffende», utsagnet om at Norge har «verdens største digtere, og ved det ikke» (Schjøtt, 1884, s. 616). Deretter roser hun de fire dikterne etter tur, påpeker deres styrker og særegenheter og omtaler blant annet Henrik Ibsen, sammen med Bjørnstjerne Bjørnson, for verdensdikter.

Denne formen for hyllest av allerede hyllede forfattere, kunne ha blitt uinteressant for leseren, hadde det ikke vært for at Schjøtt relaterer den positive omtalen til verkene hun omtaler. De genetiske vurderingene får en funksjon når kritikeren for eksempel skriver:

I en handling, der i en andens behandling vilde være det rene tøv, men hos ham faar den mest intense interesse, afspeiler han i et fantastisk fata - morgana menneskelivets, hverdagslivets, menneskesjælens og digtningens forskjellige sider; romantik, realisme, idealitet og usselhed (Schjøtt, 1884, s. 617)

De positivee karakteristikene av forfatteren er altså først og fremst en måte å underbygge vurderingene av romanens innhold. Jeg opplever ikke at de genetiske vurderingene virker reduserende for omtalen av verket, slik det i noen tilfeller kan gjøre.

6.2 Kvinnelig anmelderperspektiv - psykologi og oppvekst

Anmeldelsen av *Vildanden* er plassert etter omtalen av Alexander Kiellands verk i samleanmeldelsen. Som en overgang mellom kritikken av de to bøkene, sammenlikner Schjøtt *Vildandens* Hjalmar med Abraham Løvdahl fra *Fortuna*. Dette gir anmeldelsen et helhetlig preg, og anskueliggjør Schjøtts pedagogiske og leserorienterte formidlingsevne, samt hennes grundighet og analytiske evner i møtet med litteraturen hun omtaler. Likheten mellom de to karakterene ligger, i følge anmelderen, i deres «forkvaklede eller falske idealer» (Schjøtt, 1884, s. 621). Hun beskriver likevel også forskjeller mellom de to karakterene. Mens Abrahams strenge oppvekst har gjort ham selvkritisk nok til å se «sin egen usselhed», har Hjalmar, i følge Schjøtt, blitt «forkjælet fra barndommen af», «og intet dræber sikrere selvkritiken» (Schjøtt, 1884, s. 621).

Når Mathilde Schjøtt forklarer karaktertrekk med utgangspunkt i oppvekstvillkår, beveger hun seg i retning av det psykoanalytiske feltet. Dette til tross for at det gikk tiår etter publiseringen av Schjøtts anmeldelse før freudianske idéer fikk sitt gjennomslag i Norge, og ble anvendt av flere litteraturanmeldere. Om Schjøtts forklaring på hvorfor Hjalmar har blitt som han er, har fullstendig dekning i teksten, eller om hun tillater seg å se utover det som finnes eksplisitt i stykket, kan trolig diskuteres. Det er uansett verdt å merke seg at Schjøtts

behandling av *Vildanden*, gir en forsmak på tendenser som dukker opp først senere i litteraturkritikkens historie.

Også Hedvigs oppvekst diskuteres i anmeldelsen. Schjøtt beskriver henne som «(Æ)del og ren», og mener at «(S)jelden er der skabt en yndigere skikkelse end Hedvig» (Schjøtt, 1884, s. 622). Evnen til å «jævne og mildne», altså til å bringe ro i familien, hevder Schjøtt at lar seg forklare, i og med at jenter «der vokser op uden at komme udenfor hjemmet bliver ofte saa» (Schjøtt, 1884, s. 622). I dette ligger en positiv vurdering av et kognitivt aspekt ved verket, som viser at Ibsen har evne til å gi et realistisk bilde av en ung kvinne med en sterk tilknytning til hjem og familie. Videre skriver Schjøtt om Hedvig at «(D)et synes underligt, at en saadan karakter kunde vokse op mellem den «bastante, suffisante» moder og den løgnagtige fader», men forklarer dette med at «(H)un har suget det bedste af begge» (Schjøtt, 1884, s. 622).

Når oppvekst og familieforhold går igjen som tema i Schjøtt's kritikk, kan dette være uttrykk for at anmelderen tar utgangspunkt i egne erfaringer som kvinne og mor, eller at hun forsøker å løfte fram det som vil kunne oppleves som kvinneperspektiver, i sin omtale. Noe av den samme vinklingen finner vi igjen i anmeldelsen av *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie*, hvor Schjøtt påpeker at de tre søstrene som står sentralt i fortellingen, utvikler seg i opposisjon til oppveksten de har hatt. I behandlingen av karakteren Hedvig ligger det, på samme måte som i det hun skriver om søstrene i Munchs roman, en kognitiv vurdering. Schjøtt vurderer i hvilken grad sammenhengen mellom rammebetingelsene og Hedvigs egenskaper samsvarer med det vi vet om hvilken betydning oppvekstvilkår har for personlighetsutvikling. Samtidig kan man argumentere for at dette er en form for estetisk vurdering av stykkets enhetlighet, altså i hvilken grad Hedvig er en troverdig karakter, tatt i betraktning omstendighetene hun vokser opp under.

6.3 Karakterene i sentrum

Mathilde Schjøtt unngår, i motsetning til noen av sine kolleger, ofte å ta med utfyllende handlingsreferat i sine bokomtaler, forteller Lervik (1978, s. 60). I anmeldelsen av *Vildanden* velger hun heller å fokusere på karakterene i stykket. I tråd med Henrik Ibsens framstillinger av de ulike rollene i *Vildanden* ligger Schjøtt's sympatier tydelig hos de to mest framtreddende kvinnene i stykket, Hedvig og Gina. Om Hjalmar skriver anmelderen at han «bruger alt og

alle til vugge og pude for sin dovenskab og er dog altid den lidende» (Schjøtt, 1884, s. 621). Schjøtt beskriver ham videre som selvmedlidende og ansvarsløs, og påpeker, etter min vurdering på treffende vis, hvordan «det bedste hos ham, kjærligheden til faderen og pligtfølelsen mod ham, ogsaa (...) blir (...) en flugt fra pligten, han leger med faderen i stedet for at gjøre sin gjerning» (Schjøtt, 1884, s. 621).

Gregers framstilles på mange måter som Hjalmars motsetning. Foruten at de deler troen på det ideelle, oppfatter Schjøtt at de to mennene utgjør hvert sitt usympatiske ytterpunkt: Hjalmar «blødagtig», «selvtilbedende» og med et sterkt behov for å føle seg elsket, Gregers «ukjærlig» og «haard» (Schjøtt, 1884, s. 622). Når en leser Schjøtts beskrivelse av de to karakterene, kan en få inntrykk av hun tolker dem som representanter for hver sin typologiske mannlige natur. For å beskrive Gregers gjerninger bruker hun en voldsmetafor, han «bruger sandheden, hvormed han gaar omkring, og slaar andre» (Schjøtt, 1884, s. 622). Selv om Gregers «vold» er åndelig, ikke fysisk, i stykket, kan det se ut til at Mathilde Schjøtt opplever ham som en brutal, voldsom og dominant mann, med makt og vilje til å ødelegge.

I en av Schjøtts formuleringer antydes at hun også opplever Hjalmar som en stereotyp karakter. Hun skriver: «Vi kjender ham alle frygtelig godt; der gives neppe nogen familie, uden at den har sin Hjalmar Ekdahl» (Schjøtt, 1884, s. 621). Det paradoksale ved Hjalmars tilfelle er, i følge Schjøtt, at «han bliver mere og bedre elsket end de, der fortjener kjærlighed» (Schjøtt, 1884, s. 622). Her sikter anmelderen trolig til kvinnene i stykket, særlig Hedvig, som hun gir svært positive beskrivelser av i anmeldelsen.

Den andre av de større kvinnelige rollen i stykket, Gina, er ikke skildret med den samme gjennomgående renhet som datteren, i Schjøtts omtale. Til tross for dette virker det som om anmelderen i hovedsak å opplever Gina som en sympatisk karakter i stykket. Når Schjøtt gir positive karakteristikk av Hedvig, skriver hun at «(V)ed siden af hende staar moderen», og kritikeren skriver at hun, sammen med doktor Relling, «repræsenterer den sunde fornuft» i *Vildanden* (Schjøtt, 1884, s. 622). Likevel skriver Schjøtt om Gina at «(F)ra først af er hun et rimeligt tarveligt og simpelt menneske», men hun fortsetter «men ved pligttroskab, energi og opofrende hengivenhed vinder hun næsten i karakteren den idealitet, som hendes ideale mand kun har i fantasien» (Schjøtt, 1884, s. 622).

6.4 Ulike vurderingskriterier

Schjøtts anmeldelse av *Vildanden* er gjennomgående positiv. Avslutningsvis i omtalen skriver hun at «naar vi har lest stykket, ved vi ikke, hvad vi er mest grebne af, dets stærke, næsten krasse realisme, dets fantasifulde romantik, dets skeptiske haabløshed, dets psykologiske dybde i karaktertegningen» (Schjøtt, 1884, s. 623). Denne oppsummeringen inneholder vurderinger etter en rekke ulike kriterier. Først og fremst gir Schjøtt en overordnet affektiv vurdering når hun skriver at hun, eller «vi» som hun formulerer det, blir «grebne» av de ulike kvalitetene i verket. Dette er en affektiv vurdering, fordi hun viser til en følelsesreaksjon verket frambringer hos leseren.

På samme måte som i omtalen av Munchs *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie* trekker Schjøtt fram de psykologiske aspektene ved romanen som en styrke. Også her kan dette være både en estetisk og en kognitiv vurdering. Også når Schjøtt (1884, s. 623) roser stykkets «fantasifulde romantik», gir hun en vurdering av en estetisk side ved romanen. Mer spesifikt kan de fantasifulle elementene særlig sies å tilføre stykket kompleksitet og intensitet. I tillegg bidrar bruken av ordet «romantik» til at verket settes inn i en litteraturhistorisk sammenheng, og vurderingen kan dermed sies også til dels å være av genetisk karakter.

Det er vanskelig å si helt sikkert hva Mathilde Schjøtt (1884, s. 623) mener med stykkets «skeptiske haabløshed». Likevel kan en anta at det har å gjøre med måten stykket behandler spørsmålene som står sentralt i stykket. Denne vurderingen kan dermed ses i sammenheng med den «stærke, næsten krasse realisme(n)», som Schjøtt opplever at *Vildanden* er preget av. Vurderingen av stykket som realistisk plasserer, i likhet med vurderingen av stykket som romantisk, verket i en bestemt litterær tradisjon, og kan dermed også regnes som genetisk. Samtidig vil en vurdering av et verks realisme nødvendigvis også være en kognitiv vurdering. Det er fordi vurderingen har å gjøre med i hvilken grad verket evner å speile aspekter ved samfunnet, altså i hvilken grad trekk ved den virkelige verden er synlige i teksten.

6.5 Øvrige anmeldelser av *Vildanden* – Asbjørn Aarseth (2009) om mottakelsen

Aarseth (2009) deler anmeldelsene av *Vildanden* «i to hovedgrupper», hvor en av gruppene «utgjøres av dem som beklager det gjennomgående pessimistiske menneskesynet og

mangelen på løftelse og meningsfullhet i handlingens utvikling». Den andre gruppa «består av anmeldere som har høye tanker om skuespillets litterære kvaliteter, dets mange overbevisende karakterskildringer og dets sammenheng som drama». Basert på Aarseths oppsummering, kan det virke som at de positive anmeldelsene i hovedsak legger estetiske vurderinger til grunn for sine bedømmelser. De negative omtalene ser derimot ut til å være basert på flere ulike former for vurdering. Mangel på «meningsfullhet» kan være en moralsk begrunnelse. Det samme gjelder synet på framstillingen av menneskene som for negativ, men dette kan også være en genetisk begrunnelse. At stykket mangler «løftelse», tolker jeg som at stykket ikke er oppløftende nok for leseren, og det er dermed mest nærliggende å kalle dette for en affektiv begrunnelse.

Tendensene hos de to ulike gruppene ser altså, basert på Aarseths observasjoner, ut til å være at mens kritikerne som er mest positive til *Vildanden* konsentrerer seg om trekk ved selve verket i sin omtale, legges det i de negative anmeldelsene større vekt på det som på sett og vis ligger utenfor verket; mottakerens affekter, moral og virkelighetsnærhet. Av de norske omtalene Aarseth presenterer, virker *Dagbladets*, ved Johan Irgens Hansen, og *Bergens Tidens* anmeldelser, ved siden av Mathilde Schjøtt, å være de mest positive. *Norsk Maanedsskrift for Literatur, Kunst og Politik* står, i følge Aarseths framstilling, sammen med *Morgenbladet* for de krasseste omtalene. I sistnevnte anmeldelse vurderes mange av de samme aspektene som i Schjøtt's anmeldelse, blant annet symbolikken i stykket og måten karakterene er framstilt på. Men de to kritikerne trekker likevel svært ulike konklusjoner når det kommer til i hvilken grad stykket som helhet er vellykket eller ikke.

6.6 *Morgenbladets* omtale – malplasserte fantastiske elementer

Morgenbladets anmelder deler ikke Schjøtt's syn på i hvilken grad de realistiske elementene i stykket fungerer, og er i det hele tatt mer kritisk til verket enn sin kollega. Omtalen av stykket ble trykket over to utgaver av *Morgenbladet*, 16. og 19. november 1884. Allerede i første setning skriver kritikeren at «(H)vad der strax falder i Øinene ved Ibsens nye Arbeide, er dette, at det ikke paa samme Maade som ”Samfundets Støtter”, ”Et Dukkehjem”, ”Gjengangere” og ”En Folkefiende” er noget blot og bart Virkelighetsbillede» (Anonym, 1884a, s. 1). Anmelderen i *Morgenbladet* mener ikke at stykket er blottet for realisme, men er

negativ til måten forfatteren blander realistiske beskrivelser av miljø og karakterer, med fantasifulle elementer:

hvorfor har Ibsen igjen bragt et saadant Element ind her, hvor man dog ikke har at gjøre med Eventyrfigurer som Per Gynt , men tvertimod med moderne Samfundstyper, hvoraf ingen væsentlig skiller sig ud fra dem, Ibsen har ladet optræde i de øvrige nævnte Arbejder? (Anonym, 1884a, s. 1).

Uenigheten mellom Schjøtt og *Morgenbladets* kritiker ser ikke i hovedsak ut til å dreie seg om hvorvidt stykket er realistisk eller ikke. De beskriver begge stykket som realistisk med ikke-realistiske elementer. Ulikheten ligger heller i hvorvidt de mener at denne kombinasjonen fungerer eller ikke fungerer på et estetisk nivå. Nærmere bestemt dreier dette seg om forskjellige vurderinger av grad av enhet eller sammenheng i *Vildanden*, heller enn kognitive vurderinger av i hvilken grad stykket er realistisk med tanke på hvorvidt det er samsvar mellom verk og virkelighet eller ikke. Når *Morgenbladets* anmelder i åpningssetningen vurderer *Vildanden* opp mot tidligere, mer klassisk realistiske verk av Henrik Ibsen, og senere hevder at de overnaturlige elementene i *Peer Gynt* er mer vellykkede enn de i stykket som anmeldes, blir det klart at kritikeren også legger genetiske vurderinger til grunn for sitt negative syn på stykkets halv-realisme.

6.7 Feilslått metaforbruk?

En viktig årsak til at *Morgenbladets* anmelder ikke lar seg overbevise av de mindre realistiske elementene i verket, i hovedsak det som handler om villanden på mørkeloftet, er at kritikeren opplever at anden er ment å være metafor for en av karakterene i stykket, uten å se at fuglen speiler noen av rollene. Schjøtt gjør i sin omtale ingen forsøk på å forklare villanden som symbol. Hun velger i stedet å rette fokus mot mørkeloftet, og det dette rommet representerer i *Vildanden*. Også her løfter Schjøtt oppveksttematikken fram når hun skriver at:

Der er ingen af os, uden at vi som barn har klædt os ud, og levet et indbildt liv i en indbildt verden, paa et mørkeloft eller bag et skjæmbredt i barnekammeret, og en krog i vor erkjendelse optages siden altid af dette mørkeloft; det bliver en fantasiens

tilflugt, hvor vi stuver hen det, som vi er mest glad i, men som vi ved at andre vil gjøre nar af (Schjøtt, 1884, s. 622-623).

«Ibsen har vagt denne barneleg tillive», fortsetter Schjøtt, og gir dermed leseren av omtalen inntrykk av at hun opplever symbolikken i stykket som både treffende og klar.

6.8 «Ingen konflikt»

«I *Vildanden* er der (...) ingen konflikt, som reises, og som løses» (Anonym, 1884b, s. 1). Påstanden som del to av *Morgenbladets* anmeldelse åpner med, faller etter mitt syn på sin egen urimelighet, og viser tydelig hvilken skepsis anmelderen har til verket. Den kan heller ikke sies å samsvare med Schjøttts oppfatning av stykket. Anmelderen uttrykker at karakteren Hjalmar er godt framstilt, og at dialogen viser forfatterens dyktighet. Utover dette er *Morgenbladets* omtale negativ. Den krasse kritikken kan sies å kulminere når anmelderen i et av de siste avsnittene gjøre et poeng ut av måten forfatteren framstiller kammerherrene under selskapet hos Werle i første akt. Anmelderen påpeker at dette ikke samsvarer med hvordan utnevnelser av kammerherrer foregikk i Norge i tiden *Vildanden* ble skrevet. Dette forklares med at Henrik Ibsens «mangeaarige Ophold i Udlandet» har ført til «Ubekjendtskab med norske Forhold» (Anonym, 1884b, s. 1). Dette er en negativ kognitiv vurdering, fordi et element i teksten som anmelderen forventer at skal stemme overens med faktiske forhold i samfunnet, ikke gjør det. Dette er imidlertid også en genetisk vurdering, fordi utformingen av teksten forklares med forhold i forfatterens liv.

6.9 Avsluttende betraktninger omkring Schjøttts

anmeldelse av *Vildanden*

Når jeg sammenlikner Schjøtt og *Morgenbladets* omtaler, er min første tanke at Schjøtt leser teksten «medhårs», i motsetning til sin kollega. Mens *Morgenbladets* anmelder i større grad virker å bedømme verket etter en forventning om et rent realistisk verk, er Schjøtt mer positiv til de kanskje uventede elementene i teksten. Felles for de to anmelderne er, som sagt, at de begge bruker mye plass på å skildre og vurdere karakterene i stykket. Likevel er tilnæringsmåtene deres forskjellige, og særlig er Schjøtt opptatt av å utforske karakterene på bakgrunn av oppvekstvilkår og familieforhold. Begge kritikerne kommenterer også *Vildandens* bruk av symboler og metaforer, men mens Schjøtt trekker fram symboler hun

opplever at fungerer, gjør *Morgenbladets* anmelder det motsatte. Dette er i tråd med deres oppfatning av stykket som helhet. Basert på Aarseths (2009) inndeling av stykkets mottakelse i to hovedgrupper, de positive omtalene og de negative, er det tydelig at Schjøtts anmeldelse tilhører førstnevnte gruppe og *Morgenbladets* kritikk den siste.

7 Mathilde Schjøtt's omtale av Henrik Ibsen: *Hedda Gabler*

Også *Hedda Gabler* mottok blandet kritikk både hjemme i Norge og i utlandet, da skuespillet ble utgitt i 1890. Innholdet i stykket opplevdes som radikalt for mange anmeldere. Særlig vakte beskrivelsene av tittelfiguren reaksjoner blant publikum: Karakteren framsto som manipulativ og umoralsk i enkelte anmelderes øyne, eller først og fremst som urealistisk i følge andre. Fjørtoft (1986) ser et tydelig skille mellom omtaler skrevet av mannlige og kvinnelige anmeldere. Hun deler kritikken stykket fikk i Norge inn i tre kategorier: «(D)ei som avviste Hedda, og dermed dramaet, ut frå moralske kriterium», «(D)ei som ikkje fann samanheng i personteikninga, og dermed heller ikkje i dramaet» og til slutt «(D)ei som roste og/eller forsvarte og orsaka Hedda ut frå forhold i miljøet» (Fjørtoft, 1986, s. 72). Med noen få unntak, passer de to første beskrivelsene til mennenes kritikk, mens kvinnene plasseres i den siste kategorien.

Til tross for at Mathilde Schjøtt aldri skrev en inngående bokanmeldelse av *Hedda Gabler*, omtaler hun verket i flere ulike artikler. I en samleanmeldelse fra *Nylænde* i 1891 innleder Schjøtt med at det er «skrevet saa meget» om *Hedda Gabler* «at vi intet skal tilføie» (Schjøtt, 1891c, s. 233). I stedet skriver hun om to andre kritikker av verket, og hvordan de to anmeldelsene er skrevet ut i fra forskjellige perspektiver. *Fredriksstad Tilskuer* trykket ved to anledninger artikler hvor Schjøtt omtaler *Hedda Gabler*. I det ene tilfellet er det snakk om en teateranmeldelse av en oppsetning på Kristiania Theater i 1891. Den andre artikkelen i *Fredriksstad Tilskuer* omtaler Fjørtoft (1986, s. 117) som en «polemikk mot Niels Hertzberg», hvor også en rekke andre spørsmål diskuteres. Denne ble trykket i 1893. En siste artikkel hvor Schjøtt behandler verket, ble publisert i tidsskriftet *Dagny* i 1891. Her diskuterer Schjøtt hvordan Kristiania framstilles gjennom skjønnlitteratur, blant annet i *Hedda Gabler*.

7.1 *Fredriksstad Tilskuer* 1891 - teateranmeldelse

Teateranmeldelsen i *Fredriksstad Tilskuer* omtaler i hovedsak stykkets oppsetning på Kristiania Theater i 1891, og ikke innholdet i stykket. Henrik Ibsen var invitert til forestillingen, og var tilstede. En stor del av denne omtalen beskriver hvordan besøket gikk

for seg, og hvordan de øvrige publikummerne forholdt seg til at forfatteren overvar stykket sammen med dem. I omtalen beskriver også Schjøtt de enkelte skuespillernes prestasjoner. Hennes vurderinger er blandede, og til dels krasse, særlig i omtalen av Sofie Porelius' prestasjoner i rollen som Tante Julle, som hun karakteriserer som «stereotyp» og «kjedelig» (Schjøtt, 1891a, s. 1). Om stykket skriver Schjøtt at det «ikke (gaar) så godt over Scenen» sammenliknet med andre av Ibsens skuespill. Utover denne bemerkningen er omtalen direkte relatert til denne bestemte oppsetningen på Kristiania Theater.

7.2 *Dagny* 1891 – et utdatert bilde av Kristiania

I «Kristiania, seet gjennom de senere aars skjønliteratur», trykket i *Dagny* i 1891, skriver Schjøtt at de mange bøkene som er utkommet i det siste, hvor handlingen utspiller seg i Kristiania, gir et «broget, modsigende og i det hele ikke meget tiltalende billede» av byen (Schjøtt, 1891b, s. 133). Om *Hedda Gabler* skrives det at «Kristianiadamen» er representert i verket: «den dame-mæssige ydre korrekthed, sammen med indre hulhed, en fordærvet fantasi og en ubændig forfængelighed og herskesyge» (Schjøtt, 1891b, s. 134). Også «Kristiania videnskabelighed og intelligents» finner vi igjen i verket, i følge Schjøtt, «representeret ved det kjedelige fagmenneske Tessmann og det fordrukne geni Løvborg» (Schjøtt, 1891b, s. 134).

Mot slutten av artikkelen spør Schjøtt (1891b, s. 135) seg om de omtalte bøkene gjengir «virkelige Kristiania-forhold». Dette svarer hun bekreftende på, men med et par unntak, deriblant *Hedda Gabler*. Grunnen til at stykket ikke kan sies å gi et korrekt bilde av byen, er at det «spiller i en forbigangen tid», skriver Schjøtt (1891b, s. 135). Bildet verket gir av Kristiania, mener hun altså at er utdatert og for negativt:

Den fornemme raahed som Hedda Gabler udviser, omsorgen for altid at redde skinnet og altid være damen, trods den skidne fantasi, den rolle hun spiller, den indflytelse hun udøver paa sine omgivelser, ligesaa vel som den omstændighed at drukkenbolten er det egentlig geni (...) alt dette tilhører en tid da Kristiania var en meget mindre by, kun havde en arena, en maalestok, ingen plads gav for individualiteten, ingen næring for videbegjerligheden uden den nysgjærrig at rode i smudset, ingen udvei for geniet uden den at beruse sig (Schjøtt, 1891b, s. 135-136).

Her gir Schjøtt uttrykk for at en del av problemene som karakterene i stykket står overfor, i noen grad skyldes en form for småbymentalitet, som var gjeldende før Kristiania vokste til å bli den storbyen som Schjøtt opplever at hovedstaden har blitt til. De små forholdene i byen hindrer karakterene, særlig Hedda, den sterke kvinneskikkelsen, og «geniet» Løvborg, i å kunne utfolde seg.

Det er utfordrende å vurdere hvorvidt Mathilde Schjøtts oppfatning av forholdene i Kristiania stemmer bedre overens med virkeligheten enn det som presenteres i *Hedda Gabler*. Fra 1864 til 1891 oppholdt Henrik Ibsen seg i sydlige deler av Europa, og i dette tidsrommet var han sjelden i Norge på besøk. At forfatterens bilde av Kristiania er basert på hvordan byen så ut tidligere, og ikke slik forholdene var i overgangen mellom 1880- og 1890-årene slik Schjøtt hevder, framstår derfor som sannsynlig. Det er uansett interessant at Schjøtt tilsynelatende mener at mange av problemene som er sentrale i *Hedda Gabler*, hører til i fortidens Kristiania.

Særlig aspekter som omhandler Heddas, altså kvinnenens, forhold er det tankevekkende at Schjøtt hevder har endret seg vesentlig fra tiden som stykket synes å være lagt til, spesielt med tanke på hennes egne erfaringer som særdeles evnerik kvinne. Når man betrakter Mathilde Schjøtts liv og virke i dag, kan man få inntrykk av at hun både hadde evner og vilje til å utfolde seg intellektuelt og kunstnerisk, i langt større grad enn det som var mulig innenfor rammene av kjønnsrollen som hun var blitt tildelt. Selv om Schjøtt ikke skal sammenliknes med karakteren Hedda Gabler, framstår det i dag som at også Mathilde Schjøtts liv lot seg begrense av at hun «altid (måtte) være damen» og at hun ikke fritt fikk utvikle eller utfolde sin «individualitet» (Schjøtt, 1891b, s. 135).

Schjøtts oppfatning av sin egen situasjon trenger likevel ikke å stemme overens med ettertidens forståelse av den. Hun var del av en større krets bestående av akademikere og høytstående borgere, noe som trolig dannet arenaer som virket intellektuelt stimulerende for henne. Det faktum at hun skrev og fikk publisert, kan også ha gitt en følelse av selvrealisering, til tross for at hun av ulike grunner aldri kunne gjøre skrivingen til sitt egentlige levebrød.

7.3 *Fredriksstad Tilskuer* 1893 – polemikk mot Niels Hertzberg

En artikkel publisert i *Fredriksstad Tilskuer* i 1893 gir oss imidlertid et annet bilde av Schjøtt's syn på problematikken *Hedda Gabler* belyser, og om denne fortsatt var relevant i det norske samfunnet i 1890-årene. Artikkelen er skrevet blant annet som et tilsvarende svar til Niels Hertzberg's påstander om at Ibsen's bøker tegner for negative bilder av det norske samfunnet. Hertzberg hevdet særlig at framstillingen av norske kvinners forhold, som lite likestilte mennene, ikke stemte overens med virkeligheten (Fjørtoft, 1986, s. 118). I den grad det har skjedd en «Omvæltning» til det bedre hva gjelder likestilling, mener Schjøtt at «den mere giver B e t i n g e l s e n (...) for at lige Vilkaar kan blive mulige end Ligheden selv» (Schjøtt, 1893, s. 1). Videre skriver Schjøtt at «Forholdet mellem Mand og Kvinde (...) er (...) omtrent som det altid har været, baade i og udenfor Ægteskabet», og viser at hun opplever at de faktiske forholdene til norske kvinner ikke har endret seg gjennom de seneste årene. Dette virker å stå i direkte kontrast til det Schjøtt skrev om *Hedda Gabler* og det norske samfunnet i *Dagny* to år tidligere, hvor hun hevder at stykket tegner et utdatert bilde av Kristiania.

Fjørtoft (1986, s. 118) siterer Hertzberg på at han savner de «fine og smukke Kvindeskikkelser» som finnes i de tidlige Ibsen-stykkene, og at for eksempel *Hedda Gabler* ikke er skrevet etter det han opplever som et tidløst kvinneideal. Mot dette synet protesterer Schjøtt. Hun ser et slikt kvinnesyn som mangel på moral, og skriver at Hertzberg's kvinneideal snarere handler om hvordan mannen «finder det b e k v e m m e s t (...) at hun skal være» (Schjøtt, 1893, s. 1). Schjøtt ser at Henrik Ibsen's kvinneskikkelser i større grad enn i tidligere verker uttrykker individualitet, at deres rolle ikke lenger nødvendigvis bare er å stå i forhold til de mannlige karakterene. Hun snur også på det, og skriver at det ikke kan være «moralsk eller en Mand værdig (...) kun at være hel og sand i en Kvindes Tro, Haab og Kjærlighed, og ikke selv bære Ansvaret for sit Liv», før hun fortsetter: «naar Manden ser den moralske Uansvarlighed hos Kvinden, saa skrækkes han, for hvad hans umoralitet fører til» (Schjøtt, 1893, s. 1). Fjørtoft (1986, s. 119) hevder at Schjøtt her viser at stykket har «en didaktisk funksjon», gjennom å «vise menn at det fins ein samanheng mellom Heddas oppførsel og den måten mennene rundt henne behandler og vurderer henne på». Måten Schjøtt vurderer *Hedda Gabler*, særlig hennes syn på karakteren Hedda, er i tråd med andre kvinners resepsjon av verket. Det som skiller hennes omtale i *Fredriksstad Tilskuer* i 1893 fra

øvrige anmeldelser skrevet av kvinner, er først og fremst den polemiske formen i Schjøtt's artikkel, skriver Fjørtoft (1986, s. 119).

7.4 *Nylænde* 1891 – ulike perspektiver på *Hedda Gabler*

I en samleanmeldelse i *Nylænde* i 1891 beskriver Schjøtt hvordan Hanna Butenschøn, under pseudonymet En Kvinderøst, og Georg Brandes i deres omtaler av *Hedda Gabler*, vurderer verket fra ulike synsvinkler. Schjøtt råder leseren til å studere begge anmeldelsene i tillegg til selve verket, fordi «de supplerer hverandre og hjelper begge til at forstaa bogen» (Schjøtt, 1891c, s. 233). Schjøtt kommenterer at Butenschøn har fått «meget rosende» omtale i *Nylænde* for sin anmeldelse, mens Brandes' omtale knapt har blitt nevnt. Butenschøn ser verket «fra hendes – Heddas – eget synspunkt», og lever «sig ind i hvert moment i Heddass sjæleliv, udvikling og forhold», skriver Schjøtt. Brandes derimot «tar sit udgangspunkt udenfra og veier baade Hedda og stykket på den sunde doms og den almen menneskelige moralske fordrings vægtskaal» (Schjøtt, 1891c, s. 233).

Mathilde Schjøtt ser styrker og svakheter ved begge disse anmeldelsene. Hun betegner Butenschøns kritikk som «poetisk», og skriver at omtalen hjelper leseren med å «forstå indenfra», altså å skjønne hvorfor Hedda handler som hun gjør. Likevel «gaar ogsaa (...) fordringen til ansvar, forskjellen mellem sundt og sygt, mellem ret og uret bort» i Butenschøns kritikk (Schjøtt, 1891c, s. 233). Schjøtt gir altså uttrykk for at anmeldelsen mangler moralske perspektiver. Georg Brandes' anmeldelse, derimot, treffer på det moralske, skal vi tro Schjøtt. Det Schjøtt har å innvende mot hans kritikk, er at et «noget usympatisk, ja endog lidt ondskapsfuldt og uretfærdig» syn på «vore samfundsforhold» kommer til uttrykk i anmeldelsen (Schjøtt, 1891c, s. 234). Altså virker ikke Schjøtt å være enig i alle de kognitive vurderingene som framkommer i Brandes' kritikk.

Gjennom omtalen av *Hedda Gabler* i samleanmeldelsen i *Nylænde* viser Schjøtt at hun verdsetter samtalen som didaktisk metode i vurderingen av litteratur. Dette går igjen i flere av henne publikasjoner. For eksempel er den første boka hun ga ut, *Venindernes Samtale om Kvindernes Underkuelse* fra 1871, skrevet i dialogform. Det samme er *Efter læsningen af "Bygmester Solness"*, utgitt i 1893. Schjøtt's metode gjør vurderingen av *Hedda Gabler* mer nyansert.

7.5 Avsluttende betraktninger omkring Schjøtts omtaler av *Hedda Gabler*

Lervik (1978) beskriver Mathilde Schjøtts anmeldelser som grundige og med et tydelig fokus på litteraturen framfor rammene rundt. Schjøtts omtaler av *Hedda Gabler* strider mot denne karakteristikken, noe som bidrar til å nyansere bildet vi har av hennes litteraturkritiske virksomhet. Andre av Lerviks (1978) beskrivelser kan derimot sies å stemme overens med Schjøtts omtale av verket. For eksempel virker det å ligge noe beskjedenhet bak valget om ikke selv å gi en fyldig anmeldelse av *Hedda Gabler*, fordi det allerede er skrevet så mye om stykket, som hun skriver i omtalen i *Nylænde* i 1891. Hun ønsker heller å løfte fram andre gode omtaler av verket. Beskjedenhet er imidlertid ikke betegnende for Schjøtts polemikk i debatten mot Niels Hertzberg i *Fredriksstad Tilskuer* fra 1893, og tilbakeholdenhet kan derfor ikke sies å prege alt hun fikk publisert. For det andre poengterer Lervik (1978, s. 57) at Schjøtts litterære produksjon var spredt, først og fremst som et resultat av at hun aldri fikk mulighet til fullstendig å vie sitt liv til skrivningen. Schjøtts artikler om *Hedda Gabler* kan sies å anskueliggjøre denne tendensen, selv om de fire artiklene samtidig viser at hun likevel hadde anledning til å skrive og publisere en rekke artikler.

Fraværet av en tradisjonell, grundig anmeldelse av *Hedda Gabler* skrevet av Mathilde Schjøtt, gjør det vanskelig å finne kjernen av Schjøtts syn på verket. Det hun skriver, omhandler stort sett ikke teksten i seg selv, de estetiske sidene ved verket. Hennes kommentarer dreier seg enten om det som ligger forut for det, hvordan dette står i forhold til samfunnet det har blitt til i og eventuelt forsøker å speile, eller det som følger etter publiseringen, altså teateroppsetning og anmeldelser av stykket. På denne måten gir Schjøtt primært kognitive og moralske vurderinger av verket. De kognitive vurderingene av stykket, særlig spørsmålet om i hvilken grad det belyser problemer som fortsatt er aktuelle i samfunnet som handlingen er lagt til varierer i tillegg i de ulike artiklene.

Likevel ser jeg det som naturlig å vektlegge aspektene Schjøtt beskriver i artikkelen i *Fredriksstad Tilskuer* fra 1893, fordi denne både er den mest innholdsrike av artiklene og den seneste av de fire. Her forsvarer Mathilde Schjøtt Henrik Ibsens behandling av spørsmålet om kjønnsroller og kvinnes stilling i samfunnet. I tillegg viser hun at hun er positiv til utviklingen i rollen kvinner spiller i Ibsens seneste stykker. Denne endringen i måten å skildre kvinner på, øker graden av realisme hos Ibsen, hevder Schjøtt. Etter å ha protestert

mot Hertzbergs tale om kvinneidealer, spør hun retorisk om ikke «(D)igteren, naar han ser paa Livet med aabne Øine og vil skildre det, som det er» må oppgi sine gamle idealer om kvinner som først og fremst er til for å behage mannen (Schjøtt, 1893, s. 1). *Hedda Gabler* representerer altså, i følge Schjøtt, en «(F)remgang i Moral» og en framgang i realisme, i det minste hva gjelder skildring av kvinner.

8 Peter Olrog- eller Mathilde Schjøtts anmeldelse av Henrik Ibsen: *Gengangere*

«Ingen av Ibsens tidligere bøker hadde vakt en mediestorm av samme omfang som den *Gengangere* utløste», skriver Vigdis Ystad (2008) om mottakelsen av dette verket. Stykket behandler tabubelagte temaer som utroskap, kjønns sykdom og samliv mellom ugifte. Deler av pressen fant av den grunn innholdet i stykket moralsk forkastelig. I tillegg ble det, i følge Ystad (2008), innvendt at det «ikke fulgte etablerte genrekrav og manglet egentlig dramatisk handling». På samme måte som mottakelsen av *Hedda Gabler*, har kritikken av *Gengangere* i ettertiden blitt inndelt i tre kategorier, skriver Ystad (2008). Her viser hun til Grete Odlands studie av mottakelsen av *Gengangere*. Den første gruppa av anmeldere «tok sterkt avstand fra stykket og oppfattet det som et rent ideologisk dokument med et umoralsk, samfunnsoppløsende budskap», skriver Ystad (2008). En annen gruppe «tok stykket til inntekt for sitt eget religiøse eller kristne standpunkt og leste det som en avsløring og kritikk av tidens moderne livsanskuelser og deres ødeleggende virkninger». Begge disse anmeldergruppene besto i hovedsak av konservative kritikere. I den siste kategorien av var anmelderne tydelig positive til verket. Disse la enten vekt på de estetiske kvalitetene ved verket, eller dets «realisme, moral og samfunnskritiske tendens» (Ystad, 2008).

Peter Olrog Schjøtt (1833-1926), Mathilde Schjøtts ektemann, beskjeftiget seg ikke først og fremst med litteraturkritikk. Han ble professor i klassisk filologi i 1866, og gikk ikke av før i 1918. I en periode fra 1888 til 1889 satt han som statsråd for Venstre i den norske regjeringen i Stockholm. Til tross for at samtids litteratur ikke var Peter Schjøtts primære interessefelt, har han blitt kreditert for to anmeldelser, den ene av Henrik Ibsens *Gengangere* og den andre av Bjørnstjerne Bjørnsons *En hanske*, begge i *Nyt Tidsskrift* i henholdsvis 1882 og 1883. Man kan spørre seg om hva som motiverte Mathilde Schjøtts ektemann til ved to anledninger å bevege seg inn på sin kones felt. Særlig overraskende er dette tatt i betraktning Bernhard Dunkers uttalte bekymring over Peter Schjøtts manglende kunst- og kulturinteresse, og Mathilde Schjøtts følelse av ensomhet i ekteskapet som skyldtes manglende sammenfallende interesser mellom de to ektefellene (Lervik 1978, s. 50). Enkelte spør seg også om hustruen kan ha hatt en «finger med i spillet», særlig når det gjelder omtalen av *Gengangere*, som er den omtalen Peter Schjøtt har fått klart mest anerkjennelse for i ettertiden.

8.1 Peter Schjøtts produksjon av litteraturkritikk

Hva som inspirerte professoren til å skrive en omtale av *En hanske*, forteller Mathilde Schjøtt om i et brev til forfatteren av verket, datert 11. november 1883. Hun skriver at «vi», som ut i fra innholdet i brevet virker å inkludere Peter Schjøtt, i tiden etter utgivelsen av stykket «omtrent kun (har) levet i og for En Hanske». Hun forteller videre hvordan en særdeles «skjønn» og «dybtfølt» høytopplesning ved tanten, Vilhelmine Ullmann, «virkede inspirerende paa os alle sammen», og at Peter Schjøtt gikk i gang med en anmeldelse av verket dagen etter.

Felles for de to nevnte omtalene, er at den krediterte anmelderen i stor grad lar sitt eget fagfelt influere teksten. *En hanske* knytter Peter Schjøtt til den antikke greske dikteren Evripides' stykke om Hippolytos. I omtalen av *Gengangere* skriver han at «af alt, hvad vi i den moderne dramatiske litteratur har læst, er "Gengangere" det, som kommer det antikke drama nærmest» (Schjøtt, 1882, s. 102-103). Dette kan tyde på at det faktisk er Peter Schjøtt som har skrevet anmeldelsene, eller i det minste står bak deler av omtalene. Samtidig sammenlikner Mathilde Schjøtt, i sin anmeldelse av *Vildanden* i *Nyt Tidsskrift* året 1884, karakteren Relling med «koret i den græske tragedie», og viser dermed at heller ikke hun er fremmed for å trekke inn elementer fra antikkens diktning i egne kritikker.

8.2 Genetisk innledning

I Mathilde Schjøtts litteraturomtaler finnes ofte en genetisk innledning, som setter verket i sammenheng med tendenser i samtidslitteraturen, eller som gir relevant, ikke personlig, informasjon om den aktuelle forfatteren. Lervik (1978, s. 61) skriver at Mathilde Schjøtts innledninger «kan være en oversikt over utviklingen i forfatterskapet fram til den aktuelle bok (...) men det kan også være mer prinsipielle betraktninger». Innledningen i anmeldelsen av *Gengangere* fra 1882, kan sies å være i tråd med det vi vet om hvordan Mathilde Schjøtt typisk innledet sine kritikker. Budskapet i første avsnitt i artikkelen er at teaterstykket er «baade for nært og for fjernt» til at anmelderen ønsker å gi en «indgående recension» av stykket (Schjøtt, 1882, s. 100). Det er for tidlig å plassere stykket «saavel i forhold til tidens øvrige, som Ibsens egen diktning», hevder kritikeren. Dette utsagnet er atypisk for Mathilde Schjøtt, fordi hun nettopp pleier å forsøke å plassere verkene hun anmelder i en litterær kontekst i sine omtaler. Anmelderen starter imidlertid bokomtalen med drøfting av

spørsmålet om verkets status i forhold til annen litteratur, og denne måten å innlede en anmeldelse på, kjenner vi igjen fra andre av Mathilde Schjøtt's litteraturkritiske tekster.

De neste to avsnittene i anmeldelsen samsvarer også med måten Mathilde Schjøtt gjerne innleder sine anmeldelser på. Her gis det for det første rosende karakteristikk av både Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson, ikke ulikt innledningen til Mathilde Schjøtt's samle anmeldelse av blant annet *Vildanden*: «Naar vi tænke tilbage paa de digtere, hvis stykker vi have læst eller seet gaa over vor scene (...) og saa sammenligne dem med Bjørnsons eller Ibsens senere arbeider, saa føle vi, at vi ere ligesom i en annen verden» (Schjøtt, 1882, s. 100). For det andre påpeker anmelderen at en realistisk tendens har gjort seg gjeldende for norsk skjønnlitteratur, og at dette også virker å gjelde for «vore to store digtere», Ibsen og Bjørnson (Schjøtt, 1882, s. 100). Her ses forfatterskapene i lys av bestemte særtrekk ved samtidslitteraturen, i ettertiden vil vi også kalle det en litteraturhistorisk kontekst. Både rosende, ikke private karakteristikk av den aktuelle forfatteren og kontekstualiserende refleksjoner eller opplysninger, er typiske trekk ved Mathilde Schjøtt's måte å innlede litteraturanmeldelser på.

8.3 Språk og stil

Et område hvor jeg likevel opplever at det er en forskjell mellom anmeldelsen av *Gengangere* og anmeldelser som vi vet er skrevet av Mathilde Schjøtt, gjelder det rent språklige eller stilmessige ved artikkelen. Lervik (1978, s. 56) beskriver stilen hennes som «pedagogisk klar, oversiktlig og lett tilgjengelig». Furuseth (2016, s. 39) skriver at hun hadde evne til å være leken i sine kritikker. I innledningen til omtalen av *Gengangere*, som rent tematisk har likhetstrekk med andre av Mathilde Schjøtt's kritikker, opplever jeg imidlertid at den språklige finessen og lettheten som kjennetegner hennes skrivestil mangler.

Det kanskje mest konkrete eksempelet på dette, er at samtlige setninger i de tre første avsnittene i anmeldelsen av *Gengangere* er relativt lange. Den korteste setningen er på 20 ord. Gjennomgående i Mathilde Schjøtt's kritikker er at hun innleder omtalene sine med korte og godt formulerte setninger. Dette gjøres trolig bevisst for å gi leseren en god inngang til teksten, og underbygger Lerviks beskrivelse av Mathilde Schjøtt's tekster som pedagogiske. Hennes anmeldelse av Alexander Kiellands *To Novletter fra Danmark* åpner for eksempel med en setning på 12 ord, etterfulgt av en setning på 16, mens første setning i

samleanmeldelsen av blant annet *Vildanden* har 17 ord, og den neste 14. Omtalen av Anna Munchs *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie* har en første setning på fire ord, og andre setning er på 12 ord. Til sammenlikning har åpningssetningen i anmeldelsen av *Gengangere* 20 ord, mens neste setning består av hele 84 ord.

Ikke bare er setningene kortere hos Mathilde Schjøtt, innholdet er også klarere, og de er utført med større presisjon og med mer tanke for mottakeren. Første setning i anmeldelsen av *Gengangere* lyder: «Ibsens Gengangere ville vi her ikke undergive nogen indgaaende recension, dertil er stykket os baade for nært og for fjernt» (Schjøtt, 1882, s. 100). Innholdet i denne setningen vil være forståelig for de fleste lesere, men den er lite fargerik og utformet på en måte som ikke i særlig grad inviterer til videre lesning. Setningens budskap omhandler forholdet mellom verket, *Gengangere*, og anmelderen. Den er informativ, og inneholder ingen form for digresjoner.

Mathilde Schjøtt har derimot en tendens til å åpne sine anmeldelser med for eksempel en påstand eller et sitat, og velger gjerne en digresjon som inngang til teksten. Effekten av dette er, etter mitt syn, at teksten oppleves som levende. Åpningssetningen til samleanmeldelsen av *Vildanden* og tre andre verk lyder: «De norske har verdens største digtere og ved det ikke, er det træffende bleven sagt om os» (Schjøtt, 1884, s. 616). Omtalen av *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie* begynner med setningene «Welhaven sagde en gang: Der forestaar nu en tid, da litteraturen gaar over i kvindernes hænder» (Schjøtt, 1890, s. 8). «Der er forskjellige maader, hvorpaa en forfatter kan interessere det læsende publikum: han kan behage eller more, eller gribe og røre, eller i alt fald ærgre og forarge», åpner Mathilde Schjøtt anmeldelsen av *To Noveller fra Danmark* med (Schjøtt, 1883, s. 90). Denne måten å uttrykke innledningssetningen på bidrar til å fange leserens oppmerksomhet. De gir mottakeren et hint om hva anmeldelsen vil inneholde (hvilke følelser vil Kiellands verk vekke? Er Munchs roman et skritt på veien til å gi Welhaven rett?), og er skrevet med et presist og lettfattelig språk.

En stor del av anmeldelsen er viet en sammenlikning mellom antikkens diktning og den nye, realistiske litteraturen. Artikkelforfatteren hevder at litteraturen er i ferd med å finne tilbake til antikkens former, gjennom å forsøke å speile samfunnet og diskutere samfunnsproblematikk, ulikt «kjærlighetsdramaet» som anmelderen mener har dominert i tiden mellom antikken og nyere tid (Schjøtt, 1882, s. 102). Denne delen av omtalen tar ikke

for seg *Gengangere* i seg selv, men heller den realistiske tendensen som man kan knytte til verket. Dette er atypisk for Mathilde Schjøtts anmeldelser, hvor hun gjerne har mest fokus på verket, og mindre fokus på rammene rundt. Når tematikken i dette partiet i tillegg samsvarer med Peter Schjøtts fagfelt, virker det sannsynlig at han i stor grad har vært involvert i å skrive denne delen av anmeldelsen.

8.4 En todelt anmeldelse

Slik jeg oppfatter det skjer det et skifte, både tematisk og språklig, i siste tredjedel av artikkelen. Her drøftes i større grad verket i seg selv. Anmelderen skriver at «berøringspunktet» mellom *Gengangere* og den antikke diktningen er at ideer framstilles «i typiske personer – (...) hverdagslige og naturlige, skaarne ud af virkeligheden, saa at vi see dem, og see gamle bekjendte i dem». Noe senere i artikkelen skriver kritikeren om kaptein Alving: «Den unge livsglade løytnant i den halvstore by, der kun havde embede, men intet maal, ingen alvorlig interesse til at lægge beslag paa sit svulmende livsmod og livskraft – hvem kjender ikke ham» (Schjøtt, 1882, s. 103). Disse formuleringene, at det finnes karakterer i verket som «vi alle kjenner» fra det virkelige liv, likner det Mathilde Schjøtt skriver i sin anmeldelse av *Vildanden* i *Nyt Tidsskrift* i 1884: «Vi kjender ham alle frygtelig godt; der gives neppe nogen familie, uden at den har sin Hjalmar Ekdahl».

Kognitive aspekter, sammenheng mellom verk og samfunn, går igjen i vurderingene av stykket i denne delen av anmeldelsen. Kritikeren tar for seg framstillingen av familien Alving gjennom det jeg oppfatter som en mellomting mellom kognitive, affektive og moralske vurderinger. Fordi handlingen og karakterene i *Gengangere* er så gjenkjennelige for oss, lever vi oss inn i handlingen. Artikkelforfatteren hevder at vi blir truffet av det moralske budskapet i verket når det skrives videre om kaptein Alving at:

naar så han *er* gaaet til grunde, og naar hans prægtige hustru, den heroiske men dog svage kvinde, den legemligt og aandeligt fra – eller før – ormstukne søn hver paa sin vis gaar til grunde – skal vi sige ved egne eller andres feil – føle vi da ikke, at skylden falder tilbage paa samfundet, paa os? (Schjøtt, 1882, s. 103)

Familien Alvings «haab er vort haab, dens pligt vor og fremfor alt dens skyld. Vi har selv været med at gjøre den til, hvad den er. Vi ere medsørgende og lidende, fordi vi ere

medskyldige» (Schjøtt, 1882, s. 103). Anmelderen ser verket som et angrep på falsk moral, trolig først og fremst når det gjelder sedelighet og utroskap, som er hovedtemaer i verket, og spør retorisk om moralen kan «siges fri for heller at ville tildække tidens synd og saar end læge dem» (Schjøtt, 1882, s. 103).

Kritikeren fokuserer på de moralske aspektene ved verkets behandling av sedelighets- og utroskapsspørsmål, og hevder at Henrik Ibsens framstilling av denne problematikken er gyldig og relevant. Dette er et perspektiv som går igjen i anmeldelser skrevet av kvinner, og leder tankene til debatten som oppsto i kjølvannet av utgivelsen av Bjørnstjerne Bjørnsons *En hanske* i 1883. Da tok særlig mange kvinner til orde for like krav til seksuell avholdenhet utenfor ekteskapet for både menn og kvinner. At anmeldelsen tar for seg denne tematikken, sier kanskje mest om hvor sentralt den står i *Gengangere*. Likevel er det nærliggende å tenke at når artikkelforfatteren så helhjertet gir sin støtte til verkets behandling av mannlig usedelig livsførsel, og beskrivelsen av konsekvensene av ugjerningen som rammer kvinner og etterkommere, støtter dette opp om teorien om at denne delen av anmeldelsen er skrevet av en kvinne: Mathilde Schjøtt.

I anmeldelsens nest siste avsnitt kommenteres øvrige omtaler av verket. Kritikeren skriver at de fleste andre anmelderne «paa det formentlig fornærmede samfunds vegne, har givet digteren onde ord og søgt at besudle hans digtning» (Schjøtt, 1882, s. 104). Teaterstykket fikk, som tidligere nevnt, hard medfart fra flere anmeldere. Mathilde- eller Peter Schjøtt (1882, s. 104) skriver at de strenge omtalene «beviser intet med hensyn til digtets, men vel med hensyn til kritikens egen art», og fortsetter «(D)et er jo en gammel sandhet, at det er den, der melder, og ikke den, der volder ulykken, hvem vreden rammer». Denne formen for polemikk mot strenge, konservative anmeldere, er typisk for Mathilde Schjøtt. Det samme kan sies om det rosende siste avsnittet i artikkelen, hvor det slås fast at *Gengangere* i framtiden vil stå «ikke blot som hans (Ibsens) hæderligste gjerning, men som det mægtigste kunstværk, som baade han selv og vor dramatiske literatur hidtil har frembragt» (Schjøtt, 1882, s. 104).

8.5 Spor i brevmateriale

I tillegg til den informasjonen som vi kan finne i omtalen av *Gengangere*, finnes det andre kilder som forteller om forholdet mellom Mathilde- og Peter Schjøtt hva gjelder deres

litteraturkritiske virksomhet. For det første viser brevmaterialet etter ektefellene at *Nyt Tidsskrifts* redaktører, Ernst Sars og Olaf Skavlan, nesten utelukkende henvender seg til Mathilde Schjøtt framfor hennes mann, til tross for at de begge publiserte artikler i tidsskriftet. Dette forteller noe om hennes status som litteraturanmelder og artikkelforfatter som overlegen Peter Schjøtt. For det andre skriver Georg Brandes i brev til Bjørnstjerne Bjørnson, gjengitt av Francis Bull (1939, s. 155):

hva siger De til Fru Mathilde Schiøtt, der har faaet sin Mand til være med i det nye Tidsskrift og støtte Gengangere med sin hele Professor-Autoritet. At d e n Dame har gjort d e t ud af d e n Mand, det viser, hvilken Energi der boer i hendes spinkle Person.

Dette sitatet kan forstås på flere måter. På den ene siden bekrefter det at Peter Schjøtt selv har skrevet deler av artiklene han har blitt kreditert for i tidsskriftet selv. Men dette omfatter ikke nødvendigvis anmeldelsen av *Gengangere*. Peter Schjøtt fikk publisert flere andre artikler i bladet, i hovedsak faglige artikler om antikken. Det mest innlysende med sitatet er likevel at det forteller at det er Mathilde Schjøtt's fortjeneste at ektemannen er representert i tidsskriftet, og at Peter Schjøtt's publikasjoner er overraskende for Georg Brandes. Vi kan anta at dette dreier seg om Peter Schjøtt's personlige egenskaper eller interesser, som ikke skulle tilsi at han fikk publisert artikler av litteraturkritisk karakter i *Nyt Tidsskrift*. At Mathilde Schjøtt sørget for at mannen fikk mulighet til å publisere i tidsskriftet, og at Brandes kan tolkes dithen at dette var overraskende, styrker teorien om at Mathilde Schjøtt bidro til anmeldelsen av *Gengangere*. Når Brandes i tillegg antyder at det er heldig for Henrik Ibsen at noen med «Professor-Autoritet» roser verket, kan man tenke seg at det hadde sine taktiske fordeler at det var Peter Schjøtt som undertegnet anmeldelsen (Bull 1939, s. 155).

8.6 Avsluttende betraktninger omkring anmeldelsen av *Gengangere*

Det er vanskelig å slå fast hvem som står bak anmeldelsen av *Gengangere* i *Nyt Tidsskrift* i 1882. Deler av språket og stilen i første del av anmeldelsen, og måten Ibsens verk knyttes opp til antikkens diktning, tyder på at Peter Olrog Schjøtt står bak denne delen. At det i brev etter Mathilde Schjøtt finnes sterke indikasjoner på at ektemannen selv sto bak anmeldelsen av *En hanske*, som han også har blitt kreditert for, gjør det mer sannsynlig at han også skrev

hele eller deler av omtalen av Henrik Ibsens verk. Likevel opplever jeg at artikkelen består av to mer eller mindre adskilte deler. De første to tredjedelene av anmeldelsen er først og fremst en redegjørelse av sammenhengen mellom det antikke greske teater og den realistiske tendens som finnes i *Gengangere*. Siste del av omtalen knyttes i større grad knyttet til selve verket som omtales. Tematikken som diskuteres her, og synspunktene på stykket som kommer til uttrykk, stemmer godt overens med det vi vet om Mathilde Schjølts holdninger og interesser. Jeg ser det derfor som sannsynlig at hun har bidratt til å skrive anmeldelsen, særlig den siste delen av den.

9 Avslutning

Innledningsvis stilte jeg spørsmål om hvilken betydning Mathilde Schjøtt hadde som litteraturkritiker i sin samtid, og i hvilken grad rollen hun spilte som anmelder speiles i måten hun har blitt omtalt på i ettertidens framstillinger. For å besvare disse spørsmålene har jeg for det første foretatt både kvantitative og kvalitative, eller komparative, undersøkelser av Schjøtt's litteraturanmeldelser. For det andre har jeg gått gjennom et betydelig antall framstillinger av norsk litteratur- og litteraturkritikkhistorie, hvor det etter min vurdering ville vært naturlig å inkludere Mathilde Schjøtt.

9.1 Schjøtt's betydning

Det finnes flere grunner til at Schjøtt bør anses som en av de mest betydningsfulle kritikerne i siste del av 1800- og starten av 1900-tallet. For det første var hun en pioner blant de norske kvinnelige litteraturkritikerne som inntok kritikkoffentligheten rundt det moderne gjennombruddet. Da særlig mange kvinnelige anmeldere debuterte i dette tidsrommet, var Mathilde Schjøtt blant de aller første av disse med sine tidligste artikler publisert i slutten av 1870-årene. Hennes første verk i bokform, *Venindernes Samtale om Kvindens Underkuelse* fra 1871, vil også kunne regnes som et litteraturkritisk bidrag. På denne måten kan man argumentere for at Schjøtt's virke som litteraturkritiker strekker seg helt tilbake til starten av 1870-tallet.

En annen grunn til at jeg vurderer kritikeren Mathilde Schjøtt's betydning som stor, er at hun var med på å bringe nye perspektiver og vurderingskriterier inn i samtalen om skjønnlitteratur, som ikke fantes i den dominerende, mannlige kritikertradisjonen. En forståelse av kvinnelige karakterer og deres funksjon i skjønnlitterære verker som skilte seg fra de fleste mannlige kollegenes oppfatninger, er kanskje det beste eksempelet på det nye Schjøtt brakte inn i litteraturkritikken. Flere forfattere, deriblant Alexander Kielland og Bjørnstjerne Bjørnson, ga Mathilde Schjøtt anerkjennelse og takk for deler av det hun skrev om dem og verkene deres. Dette viser at selv om Schjøtt til tider gikk på tvers av det andre, etablerte kritikere mente om enkelte verk, trosset hun ikke forfatterintensjonen i sine litteraturomtaler.

Schjøtt framstår også i kritikkene jeg har analysert i større grad som en deltakende kritiker, enn anmelderne bak kritikkene jeg har sammenliknet Schjøttts omtaler med. Når hun unngår å slakte verkene hun omtaler, virker det å ligge mer enn bare omtanke for forfatteren bak den sympatiske behandlingen. Gjennom saklige og utviklende kommentarer blir Schjøtt en aktør i samtalen rundt det aktuelle verket, heller enn en passiv, distansert dommer.

Det er ikke bare på innholdssiden Mathilde Schjøttts anmeldelser gjerne skilte seg fra andres. Også rent språklig er omtalene hennes interessante. Schjøttts artikler er, slik også Lervik (1978, s. 56) poengterer, gjennomgående skrevet på en måte som fanger leserens interesse, og gjør innholdet i kritikken tilgjengelig for et bredt publikum. Dette kan eksemplifiseres med lekenheten hun utviser når hun velger dialogform som virkemiddel i enkelte av sine utgivelser, eller at hun konsekvent begynner anmeldelsene sine med korte, nøye formulerte setninger. Schjøtt bruker likevel et progressivt og kreativt språk til mer enn bare å holde på leserens oppmerksomhet. Hun illustrerer også hvordan språket i seg selv kan være et redskap for protest. Her sikter jeg først og fremst til anmeldelsen av Anna Munchs *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie*, hvor Schjøtt, i motsetning til sine mannlige kolleger, omtaler Munch som «forfatteren» og ikke «forfatterinden».

Både jeg og andre litteraturforskere som har omtalt Mathilde Schjøttts kritikker, anser disse for å være godt skrevne, interessante og innsiktsfulle. Dette bekreftes langt på vei av det faktum at Schjøtt fikk trykket sine anmeldelser i mange forskjellige aviser og tidsskrifter, til dels med ulike profiler og med appell til ulike typer lesere. At flere redaktører ønsket å trykke hennes artikler, ser jeg som et tegn på kvalitet og på at det hun skrev ble oppfattet som interessant lesning for et bredt publikum.

Bredden i aviser og tidsskrifter Mathilde Schjøtt skrev for, har sammenheng med at hun også skrev et høyt antall kritikker. Schjøtt fikk trykket tallrike bidrag til debatten rundt utgivelsene til de mest anerkjente norske forfatterne. Men blant de mange anmeldelsene hennes, finnes også flere omtaler av mindre kjente bøker skrevet av forfattere som fikk lite oppmerksomhet ellers. Særlig gjaldt dette verker skrevet av nye, kvinnelige forfattere. Måten Mathilde Schjøtt forsøkte å fylle hullene i pressens behandling av litteratur gjennom å ta for seg denne typen bøker, viser at hun spilte en viktig rolle i den norske kritikkoffentligheten.

Kanskje var det i det moderne gjennombruddets opplysende og systemkritiske ånd at Schjøtt ønsket å løfte fram verker som til vanlig falt utenfor definisjonen av litteratur verdig god omtale, eller omtale i det hele tatt? Mathilde Schjøtt virker i hvert fall å ha hatt et litteratursyn som samsvarte med denne periodens idealer om kritikk av etablerte strukturer. Dette til tross for at hun tok enkelte standpunkter som i hvert fall i ettertiden framstår som konservative, og at hun hadde lite til overs for naturalistisk litteratur. Men Schjøtt's bidrag til etableringen av *Nyt Tidsskrift*, gjør henne til mer enn en aktør med den nye, samfunnskritiske tendensen som ideal. At hun spilte en rolle for opprettelsen av tidsskriftet, plasserer henne blant institusjonsbyggerne innenfor det moderne gjennombruddet i norsk litteraturhistorie.

Etter mine vurderinger viser både kvantiteten i og kvaliteten på Mathilde Schjøtt's litteraturkritiske arbeider at hun var en anmelder av stor betydning. Men ikke bare arbeidene i seg selv gir dette inntrykket. Den eksplisitte anerkjennelsen hun fikk fra forfattere, og den mer implisitte anerkjennelsen hun fikk fra redaktører gjennom at flere aviser og tidsskrifter trykket artiklene hennes, er også tydelige tegn på at Schjøtt hadde en viktig stemme i samtidens norske kritikkoffentlighet.

9.2 Schjøtt's representasjon i litteraturhistorien

I de litteraturhistoriske framstillingene jeg har gjennomgått som en del av dette masterprosjektet er likevel lite omtale viet Mathilde Schjøtt, og det gis stort sett ikke inntrykk av at hun var en av sin tids viktigste litteraturkritikere. Det er funnet plass til Schjøtt i en del av de tematisk bredeste litteraturhistoriske framstillingene, som også er de mest største hva gjelder sidetall. Men det som skrives om henne i denne typen verker er gjennomgående av svært overfladisk og lite omfattende karakter. I mange tilfeller henvises Mathilde Schjøtt til de tematisk og rent størrelsesmessig smaleste litteraturhistoriske framstillingene, enkelte av disse antologier. Det betyr likevel ikke at hun er godt representert i alle slike framstillinger. I noen av de mest spesialiserte framstillingene, har forfatteren funnet plass til Schjøtt, og gitt henne en grundigere behandling enn i de store litteraturhistoriske verkene. I andre slike framstillinger er det ikke blitt funnet plass til Mathilde Schjøtt i det hele tatt fordi de mest spesialiserte, og dermed fysisk minste, framstillingene må velge sitt stoff nøye med tanke på framstillingens format. For eksempel er Schjøtt dårlig representert, eller ikke representert i det hele tatt, når det skrives om mottakelsen av Bjørnstjerne Bjørnsons verker. Det samme gjelder en del framstillinger av kvinnelitteraturhistorien, hvor litteraturkritikk generelt, og

dermed også Mathilde Schjøtt, vies lite oppmerksomhet. I verker som spesifikt tar for seg kvinner i litteraturkritikkens historie, derimot, er Schjøtt bedre representert.

Det er ikke bare i fortellende litteraturhistoriske framstillinger Mathilde Schjøtt er underrepresentert. Jeg har i arbeidet med denne masteroppgaven avdekket at Schjøtt ikke har blitt kreditert for alle artiklene hun fikk publisert. For eksempel mangler bibliografien *Norsk litteraturkritikk*, som forsøker å gi en oversikt over all norsk litteraturkritikk fra slutten av 1700-tallet fram til 2000, deler av Schjøtt's publikasjoner i sin framstilling.

I framstillingene hvor Schjøtt er representert tegnes det med få unntak et ufullstendig bilde av henne som kritiker. Hun nevnes som en representant for de venstreorienterte anmelderne, og det påpekes i enkelte framstillinger at hun var lite kritisk til verkene hun omtalte, mens andre hevder at hun la seg på en strengere linje enn sine kolleger. I en del av framstillingene brukes utdrag fra Schjøtt's artikler for å illustrere noen av hennes synspunkter eller egenskaper som kritiker, men hennes kritikerskap behandles likevel gjennomgående lite grundig.

Mest av alt omtales Mathilde Schjøtt på bakgrunn av at hun var en *kvinnelig* kritiker, og mange av framstillingene fokuserer på artiklene hvor Schjøtt eksplisitt diskuterer kvinnespørsmål. Jeg er i utgangspunktet enig i at det er et viktig poeng at Schjøtt's suksess som litteraturkritiker ble oppnådd på tross av samfunnets kvinneundertrykkende mekanismer, mekanismer som hun aktivt motarbeidet, og at hennes kjønn dermed er relevant i fortellingen om hennes virke. Dette er imidlertid bare ett av mange aspekter ved litteraturanmelderen Mathilde Schjøtt, og framstillinger av henne bør ikke gi et inntrykk av at Schjøtt's kritikker kun er interessante på bakgrunn av hennes kvinnefrigjørende standpunkter, eller at hun selv måtte trosse kvinneundertrykking for å kunne holde på med utadvendt virksomhet.

Det er positivt at Mathilde Schjøtt er representert i en del av de kvinnelitteraturhistoriske verkene som jeg har undersøkt. Men faren er likevel, slik Engelstad og Iversen (1985, s. 152) poengterer, at framstillinger av kvinner i litteraturhistorien skiller seg ut som en egen sjanger underordnet den brede, mannsdominerte litteraturhistorien. Særlig i noen av de litteraturkritikkhistoriske verkene jeg har gjennomgått i arbeidet med masterprosjektet, behandles de kvinnelige kritikerne som tilhørende en nisje, hvor aktørene først og fremst representerer den kvinnelige nisjen, med sine fellestrekk og særegenheter, og ikke som selvstendige, unike litteraturkritikere. Min oppfatning er at særlig Mathilde Schjøtt rammes av en slik unyansert framstilling av kvinnelige anmeldere, fordi hun både som anmelder, og

på andre områder i livet, vanskelig kan settes i bås. Dette vil selvsagt også gjelde langt flere kvinnelige kritikere enn Schjøtt.

9.3 Hvorfor er Mathilde Schjøtt glemt?

Man kan spørre seg om hva som er årsaken til at Mathilde Schjøtt har blitt oversett, eller ufullstendig behandlet, i framstillingen av norsk litteraturhistorie. Én grunn kan være at ikke litteraturkritikk generelt, eller sakprosa i det hele tatt som særlig Johnsen og Eriksen (1998) poengterer, har hatt en framtreddende posisjon i fortellingen om norsk litteratur gjennom tidene. Dette gjenspeiles i norskfaget i grunnskolen, hvor sakprosaen lenge har hatt en annen, lavere status enn skjønnlitteraturen. Det vil si at sakprosaetekster ikke har blitt behandlet som litterære tekster som kan tolkes og analyseres, men i hovedsak som kilder til informasjon om et gitt tema. Dette er i ferd med å endre seg i norskfaget, og sakprosaen fikk en mer framtreddende posisjon i norskfaget med kunnskapsløftet fra 2006. Til tross for dette nevnes fortsatt ikke litteraturkritikksjangeren i læreplanen i norsk for noen trinn i grunnskolen. Min erfaring fra praksis i skolen og jobb som norsklærer er også at litteraturkritikk ikke inngår i undervisningen om norsk litteraturhistorie.

At litteraturkritikken uteblir fra norskundervisningen er etter mitt syn særlig synd fordi kvinner var bedre representert blant anmeldere enn innenfor annen skrive- og medievirksomhet. Undervisning i 1800-tallets litteraturkritikk, ville kunne bety mer undervisning om kvinnelige litterære aktører. Det behøves, etter min mening, all den tid framstillingen av 1800-tallets, og andre epokers, litteratur fortsatt overveiende handler om menns litteratur. Hadde elever blitt kjent med den delen av litteraturhistorien som dreier seg om litteraturkritikk, ville de trolig ha fått bedre kjennskap til hvordan det moderne gjennombrudd ikke bare dreide seg om at litteraturen satt problemer under debatt, men at gammeldagse strukturer i samfunnet, som mennenes dominans i litteraturen og i mediene, ble utfordret. Ikke minst ville Mathilde Schjøtt kunne fått en plass i norskundervisningen dersom litteraturkritikk hadde blitt en del av norskpensumet i skolen.

At litteraturkritikk er en glemt del av litteraturhistorien kan likevel ikke være hele grunnen til at Schjøtt har blitt oversett. Det har, som jeg vist, blitt gjort forsøk på å fortelle norsk litteraturkritikks historie, men uten at Mathilde Schjøtt har fått den posisjonen i

framstillingene som jeg mener at hun burde ha fått. Spørsmålet blir da hvorfor Schjøtt utelates fra de få framstillingene som finnes.

Mye tyder på at hovedårsaken til at Mathilde Schjøtt er underrepresentert i litteraturhistorien, er at hun er kvinne. At ikke bare Schjøtt men også andre kvinnelige anmeldere og forfattere er lite synlige i de litteraturhistoriske verkene jeg har tatt for meg i denne oppgaven, tyder på at kjønn har betydning for hvem som inkluderes i litteraturhistoriske framstillinger, og hvem som holdes utenfor. Denne teorien har selvsagt eksistert lenge før jeg startet på dette masterprosjektet. For eksempel skriver Engelstad og Iversen (1985) om at å bevise dette poenget, lenge har vært blant feministiske litteraturforskeres hovedsysler. At det allerede finnes en forskningstradisjon som bygger på oppfatningen om at kvinner gjennomgående ekskluderes fra litteraturhistorieskrivingen, underbygger teorien om at kjønn er en viktig årsak til at også Mathilde Schjøtt ofte blir oversett.

9.4 Avsluttende betraktninger

Denne masteroppgaven er skrevet ut i fra et ønske om å løfte Mathilde Schjøtt fram i lyset, og gi deler av hennes kritikerkap den grundige behandlingen det fortjener. Kanskje kan prosjektet sammenliknes med det man innenfor postkolonial litteraturteori betegner som «writing back». Det vil si at når jeg skriver om Schjøtt, er det i noen grad for å kompensere for måten hun har blitt omtalt, eller ikke omtalt, på i andre framstillinger. Jeg har også valgt å synliggjøre først og fremst sterke sider ved hennes litteraturkritiske arbeider, også dette som en slags kompensasjon for litteraturhistorienes mangelfulle dekning av Mathilde Schjøtt litterære og litteraturkritiske virksomhet.

At jeg har ønsket sette Schjøtt's kritikerkap i et positivt lys i denne masteroppgaven, betyr likevel ikke at jeg har måttet velge bort Schjøtt-materiell av lavere kvalitet. Min opplevelse er at anmeldelsene hennes gjennomgående er holder et høyt nivå både når det gjelder innhold og språklig utforming. Jeg har likevel valgt å ta utgangspunkt i anmeldelser som jeg anser som ekstra vellykkede, hvor Schjøtt tolker det aktuelle verket på en måte som skiller seg ut blant anmeldelsene jeg sammenlikner hennes kritikker med, og som viser at hun besitter en annen type, ofte dypere, innsikt i verkets budskap.

Gjennom dette masterprosjektet bekrefter jeg en del av det som allerede er skrevet om Mathilde Schjøtt. Jeg er for eksempel ikke den første til å påpeke at moralske kriterier kombinert med innsiktsfulle psykologiske observasjoner går igjen i Schjøtts anmeldelser, eller at hun gjerne tar for seg mindre kjente forfatteres verker, og gir disse en rettferdig, oppløftende behandling. Jeg har likevel gjort en del nye funn hva gjelder Schjøtts publikasjoner og omtalen av disse.

For det første har jeg funnet mangler i *Norsk litteraturkritikk*s framstilling av Mathilde Schjøtt. Dette er problematisk fordi bibliografien vil kunne fungere som et oppslagsverk for forskere og litteraturhistoriskrivere, slik det i stor grad har gjort for meg i mitt masterprosjekt, og at feilopplysninger dermed vil reproduseres i nye framstillinger av norsk litteraturkritikk historie. Dette gjelder også for framstillingen av andre kvinnelige kritikere, og særlig er for eksempel framstillingen av Hanna Butenschøns kritikerskap preget av misforståelser og direkte feilinformasjon. I arbeidet med analysen av Schjøtts omtale av Anna Munchs *Kvinder. Et stykke utviklingshistorie* fant jeg også ut at *Norsk litteraturkritikk*s oversikt over anmeldelser av denne romanen har betydelige mangler. Årsaken er trolig at bibliografien i stor grad baserer seg på Halvorsens *Norsk Forfatter-Lexikon*, hvor Munch, til tross for et stort og i sin samtid mye lest forfatterskap, ikke er representert. *Norsk litteraturkritikk*s behandling av anmeldelser av Munchs roman oppfatter jeg som et eksempel på at litteraturhistoriens for lengst utdaterte kvinnekriminerende tendens opprettholdes gjennom at nyere framstillinger bygger på eldre verker. Dermed forsvinner kvinner som Anna Munch og Mathilde Schjøtt fra fortellingen om norsk litteratur- og litteraturkritikk historie.

At Schjøtt og likekvinner blir oversett i framstillinger av litteraturkritikkens historie, er jeg ikke den første til å hevde. Måten jeg systematisk har gjennomgått et stort antall litteraturhistoriske framstillinger for å undersøke Schjøtts representasjon i verkene, er likevel et nytt bidrag til norsk kvinnelitteraturforskning. Gjennom denne metodiske tilnærmingen har jeg sikret et kvalifisert empirisk grunnlag for påstanden om at Mathilde Schjøtt er underrepresentert i framstillinger av norsk litteraturkritikkhistorie.

Flere enn jeg har argumentert for at Schjøtts kritikerskap er både omfattende nok og kvalitetsmessig godt nok til at Mathilde Schjøtt bør vies mer oppmerksomhet i litteraturhistoriske verker. Noen av funnene jeg har gjort gjennom dette masterprosjektet vil

likevel bidra til å styrke påstanden om at Schjøtt er verdig en framtreende plass i litteraturkritikkhistorien. Det kanskje mest betydningsfulle nye funnet jeg har gjort er at Mathilde Schjøtt med stor sannsynlighet har bidratt til å skrive anmeldelsen av Henrik Ibsens *Gengangere*, som ble publisert under ektemannens, Peter Olrog Schjøtts, navn i *Nyt Tidsskrift* i 1882, og som han derfor alene har blitt kreditert for. Denne anmeldelsen har en framtreende posisjon i norsk litteraturkritikkhistorie, og omtalen har alene gjort at Peter Schjøtt inkluderes i litteraturkritikkhistoriske verker. Når Mathilde Schjøtt, etter mine vurderinger, bør regnes som medforfatter av *Genganger*-anmeldelsen, er dette et sterkt argument for at hun har fått en urettmessig lite omfattende posisjon i litteraturkritikkhistoriske framstillinger.

Litteraturliste

- Aarnes, Sigurd Aa. (1970). *Norsk litteraturkritikk fra Tullin til A. H. Winsnes: en antologi*. Universitetsforlaget.
- Aarseth, Asbjørn. (2009). Innledning til Vildanden. I Ystad, Vigdis (Red.), *Henrik Ibsens skrifter. B. 8 K. Innledninger og kommentarer : Vildanden ; Hvide heste ; Rosmersholm ; Fruen fra havet*. Oslo: Aschehoug. Hentet 20. februar 2018 fra http://ibsen.uio.no/DRINNL_Vi|intro_publication.xhtml
- Andersen, Per T. (1986). Den Allerede Leste Boka. I Mork, Geir & Mæhle, Leif (Red.), *Norsk litterær årbok 1986*. Samlaget.
- Andersen, Per T. (1987). Kritikk og kriterier. *Vinduet* 41(3), 17-25.
- Anonym. (1884a, 16. november). Henrik Ibsen: "Vildanden". I. *Morgenbladet*, 1.
- Anonym. (1884b, 19. november). Henrik Ibsen: "Vildanden". II. *Morgenbladet*, 1.
- Beardsley, Monroe. (1981). Ch. 10: Critical Evaluation. I *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism*. Hackett Publishing Company Inc.
- Beyer, Edvard & Moi, Morten. (1990). *Norsk litteraturkritikks historie 1770-1940. Bind I: 1770-1848*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjorvand, Harald & Lindeman, Fredrik O. (2000). *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo: Novus forlag.
- Bull, Francis. (1939). *Georg og Edv. Brandes : brevvexling med Bjørnson, Ibsen, Kielland, Elster, Garborg, Lie. Del 1*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Cristophersen, Tom. (1974). *Norsk litteraturkritikk 1770-1890: En antologi*. Oslo: Gyldendal.
- Engelstad, Irene m.fl. (1988). *Norsk kvinnelitteraturhistorie. Bind 1 1600-1900*. Oslo: Pax Forlag.
- Engelstad, Irene & Iversen, Irene. (1985). Glemte heltinner, gale kvinner eller bare mange forfatterinner? Om å skrive kvinnelitteraturhistorie. I Mork, Geir & Mæhle, Leif (Red.), *Norsk litterær årbok 1985*. Samlaget.
- Flaten, Trine K. (2009). Valborg Platou. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 29. april 2018 fra https://nbl.snl.no/Valborg_Platou
- Fjørtoft, Kari. (1986). *Hedda Gabler i samtid og ettertid*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Fuglum, Per. (1964). *Ole Richter. Statsministeren*. Oslo og Bergen: Universitetsforlaget.
- Furuseth, Sissel m.fl. (2016). *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Gram, Harald. (1953). *Slekten Platou. I Norge og Danmark* (2. utg.). Oslo: Det Mallingske Boktrykkeri.
- Hagen, Erik B. (2013). *Livets overskudd. Bjørnstjerne Bjørnsons glemte kvaliteter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hagen, Erik B. (2015). *Hvordan lese Ibsen? Samtalen om hans dramatik 1879-2015*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, Jens B. (1901). *Norsk Forfatter-lexikon 1814-1800. Femte bind S-T*. Kristiania: Den norske forlagsforening.
- Hannevik, Arne. (1973). *Norsk litteraturkritikk 1890-1914: En antologi*. Oslo: Gyldendal.
- Hareide, Jorunn. (1992). *Norske kvinnetekster 1600-1900. "Først Kvinde dernæst Forfatterinde"?* Oslo: Pax Forlag.
- Imerslund, Knut. (1970). *Norsk litteraturkritikk 1914-1945: En antologi*. Oslo: Gyldendal.
- Iversen, Irene. (2002). *Feministisk litteraturteori*. Oslo: Pax Forlag.
- Iversen, Irene. (2009). Fernanda Nissen. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 20. april 2018 fra https://nbl.snl.no/Fernanda_Nissen
- Jarning, Harald. (2017). Norsk utdanningshistorie. I Bolstad, Erik (Red.), *Store norske leksikon*. Hentet 26. april 2018 fra https://snl.no/Norsk_utdanningshistorie
- Jensen, Lill-Ann. (2009). Aasta Hansteen. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 29. april 2018 fra https://nbl.snl.no/Aasta_Hansteen
- Johnsen, Egil B. & Eriksen, Trond B. (1998). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995. Bind I*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jørgensen, John C. (1996). Recensionens retorik. *Kritik*, 30(4), 23-33.
- Koht, Halvdan. (1901). Forord. *Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880. Femte bind S-T*. Kristiania: Den norske forlagsforening.
- Lervik, Åse H. (1978). Portrett av en forgjenger. Mathilde Schjøtt (1844-1926). I Steen, Ellisiv (Red.), *Kvinner og bøker. Festskrift til Ellisiv Steen på hennes 70-årsdag 4. februar 1978*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lervik, Åse H. (1980). *Gjennom kvinneøyne. Norske kvinners litteraturkritikk og reaksjoner på Litteratur ca 1880-1930*. Universitetsforlaget.
- Linneberg, Arild. (1992). *Norsk litteraturkritikks historie 1770-1940. Bind II: 1848-1870*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorenz, Astrid. (2009a). Ragna Nielsen. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 27. april 2018 fra https://nbl.snl.no/Ragna_Nielsen

- Lorenz, Astrid. (2009b). Vilhelmine Ullmann. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 27. april 2018 fra https://nbl.snl.no/Vilhelmine_Ullmann
- Moksnes, Aslaug. (2009). Gina Krog. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 20. April 2018 fra https://nbl.snl.no/Gina_Krog
- Munch, Anna. (1892). *Kvinder. Et stykke udviklingshistorie*. Kristiania og København: Alb. Kammermeyers Forlag.
- Pedersen, Frode H. (2017). *Bjørnstjerne Bjørnsons samtidsdrama – resepsjon og tolkning*. Oslo: Vidarforlaget.
- Schjøtt, Mathilde & Schjøtt Peter O. (1882). Ibsens Gengangere. *Nyt Tidsskrift*, 1, 100-104.
- Schjøtt, Mathilde. (1883). Alexander L. Kielland. To Noveller fra Danmark. *Nyt Tidsskrift*, 2, 90-93.
- Schjøtt, Mathilde. (1884). Bognyt. *Nyt Tidsskrift*, 3, 616-628.
- Schjøtt, Mathilde. (1889). Brev til Dagny fra Kristiania. *Dagny*, 4, 22-24.
- Schjøtt, Mathilde. (1890). Literatur. *Nylænde*, 4, 8-9 & 27-29.
- Schjøtt, Mathilde. (1891a, 5. september). Brev til "Fredrikstads Tilskuer". Ibsen Aften i Theatret. *Fredriksstad Tilskuer*, 25, 1.
- Schjøtt, Mathilde. (1891b). Kristiania, seet gjennom de senere aars skjønnerliteratur. *Dagny*, 6, 133-136.
- Schjøtt, Mathilde. (1891c). Smaasnak om bøger, udkomne i vinterens løb. *Nylænde*, 5, 231-236.
- Showalter, Elaine. (1977). *A literature of Their Own. British Women Novelists from Brontë to Lessing*. Princeton University Press.
- Torp, Olav C. (2009). Jens Braage Halvorsen. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 15. oktober. 2017 fra https://nbl.snl.no/Jens_Braage_Halvorsen
- Universitetet i Oslo. *Norsk litteraturkritikk*. Hentet fra <http://ub-fmserver.uio.no/beyer/beyerpubl/home.php?-link=Forside>
- Ystad, Vigdis. (2008). Innledning til Gengangere. I Ystad, Vigdis (Red.), *Henrik Ibsens skrifter. B.7 K. Innledninger og kommentarer : Samfundets støtter ; Et dukkehjem ; Gengangere ; En folkefiende*. Oslo: Aschehoug. Hentet 15. mars. 2018 fra http://ibsen.uio.no/DRINNL_HG|intro_publication.xhtml
- Ørjasæter, Kristin. (2011). Camilla Collett. I Helle, Knut (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 19. april 2018 fra https://nbl.snl.no/Camilla_Collett

